

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXX. évfolyam
2020/2.

A TARTALOMBÓL

Többdimenziós (multidomain)
hadműveletek

Amerikai dróntámadás egy
iráni tábornok ellen és következményei

Pandémia – egészségbiztonság –
új világrend

Az ANZUS és Új-Zéland

Az Osztrák–magyar tábornoki kar
az első világháborúban

Kína és a társadalmi kredit rendszere

A katonai logisztika jövője

Az MHTT beszámoló küldöttgyűlése

Szemle

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői

Prof. dr. Balla Tibor ezredes, DSc, NKE HHK

Csutak Zsolt tudományos munkatárs,
NKE Eötvös József Kutatóközpont,
Amerikai Tanulmányok Kutatóintézet,
doktorandusz, NKE HDI

Dr. Bodoróczy János alezredes, PhD,
egyetemi tanársegéd, NKE HHK

Dr. Hausner Gábor alezredes, PhD, főszerkesztő,
NKE HHK KTSZI

Dr. Hegedűs Ernő alezredes, PhD,
egyetemi adjunktus, NKE HHK

Dr. Hennel Sándor alezredes, PhD,
vitéz Szurmay Sándor
Budapest Helyőrség Dandár

Dr. Katona Magda Nasrin, CSc,
biztonság- és védelempolitika elemző

Dr. Kollár Csaba, PhD, egyetemi docens,
Óbudai Egyetem

Prof. emeritus dr. Matus János, DSc, NKE HHK

Dr. Négyesi Lajos ezredes, PhD,
egyetemi docens, NKE HHK

Dr. Süli Attila őrnagy, PhD, tudományos munkatárs,
HM HIM

Szakács Mirjam védelempolitikai elemző, HM,
doktorandusz, NKE HDI

Rövidítések:

HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
HM HIM – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet
és Múzeum
KMDI – Katonai Műszaki Doktori Iskola
KTSZI – Katonai Tanfolyamszervező Intézet
NKE – Nemzeti Közszolgálati Egyetem
ny. – nyugállományú

A Magyar Hadtudományi Társaság és az

MTA Hadtudományi Bizottság "A., kategóriás, lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Szenes Zoltán, az MHTT elnöke

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Hegedűs Henrik, az MHTT alelnöke

Elnökhelyettes:

Hausner Gábor főszerkesztő

Rovatvezető (angol nyelvű közlemények):

Panajotu Kosztasz

Angol nyelvű szerkesztő:

Gazdag Erika

A bizottság tagjai:

Balla Tibor

Forgács Balázs

Haig Zsolt

Horváth Attila

Kátai-Urbán Lajos

Lakner Zoltán

Palik Mátvás

Siposné Kecskeméthy Klára

M. Szabó Miklós

Ujházy László

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,

Hungária krt. 9–11.

Tel.: 432-9000/29-684 mellék

(A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.)

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@gmail.com

Honlap:

www.mhht.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Műszaki szerkesztés, nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Prime Rate Kft.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Jelencsics Imre

HADTUDOMÁNY

MILITARY SCIENCE

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXX. évfolyam

2. szám

2020. október

Tartalomjegyzék

HADMŰVÉSZET

Hegedűs Ernő – Hennel Sándor

Többdimenziós (multidomain) hadműveletek 3

BIZTONSÁGPOLITIKA

Katona Magda

Szulejmáni tábornok halálára – 2. rész 28

Matus János

Pandémia. Egészségbiztonság és az új világrend 39

Szakács Mirjam

Az ANZUS mint kollektív védelmi szervezet.
Új-Zéland szerepe a szövetség történetében 55

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor

A haderő vezetésének kérdései az első világháborús
osztrák–magyar tábornoki kar példáján 65

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Kollár Csaba

Kína és a társadalmi kredit rendszere 79

VÉDELEMGAZDASÁG

Bodoróczy János

A modern hadviselés logisztikája – a katonai logisztika jövője 98

A TÁRSASÁG HÍREI

Hausner Gábor

A Magyar Hadtudományi Társaság beszámoló küldöttgyűlése 109

SZEMLE

John Bolton: The Room where it happened (*Csutak Zsolt*) 115

M. Szabó Miklós: A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés
csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában (*Négyesi Lajos*) 119

Besenyő János: Magyarország és a nyugat-szaharai válság (*Süli Attila*) 124

Contents B/3

Hegedűs Ernő[✦] – Hennel Sándor[✦]

Többdimenziós (multidomain) hadműveletek

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.3

A többdimenziós műveletek (Multi-Domain Operations – MDO) az összhaderőnemiséget, ezáltal a több műveleti szintéren egyszerre generált szinergikus hatások kiváltását célozzák. A NATO Összhaderőnemi Légierő Tudásközpontja (Joint Air Power Competence Centre – JAPCC) éves konferenciája 2019-ben a multidomain műveletek vizsgálatára vállalkozott. Az Essenben megtartott tudományos konferencián részt vettek a Magyar Hadtudományi Társaság képviselői is, akik e tanulmányban a hazai hadtudományi szakirodalomban elsőként dolgozzák fel részletesen a többdimenziós műveletek hadműveleti elméletének főbb elemeit.

KULCSSZAVAK: JAPCC, MHTT, tudományos konferencia, Multi-Domain Operation, hálózatközpontú hadviselés, összhaderőnemiség

Multi-Domain Operations

Multi-Domain Operations aim to elicit total synergies, thereby triggering synergies generated simultaneously in multiple areas of operations. The 2019 Annual Conference of the NATO Joint Air Power Competence Center (JAPCC) undertook to examine multidomain operations. Representatives of the Hungarian Association of Military Science also took part in the scientific conference held in Essen.

KEYWORDS: JAAPCC, MHTT, scientific conference, Multi-Domain Operations, Network Centric Warfare, Joint operation

Bevezetés

A közelmúltban rendezte meg éves konferenciáját a NATO Összhaderőnemi Légierő Tudásközpontja (Joint Air Power Competence Centre – JAPCC). A konferencia témáját adó 2018-tól érvényben lévő többdimenziós műveletek koncepciót az amerikai

✦ NKE Hadtudományi és Honvédtiszképző Kar, Haditechnikai Tanszék – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training, Department of Military Technology;
e-mail: hegedus.erno@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0001-8457-5044

✦ Magyar Honvédség vitéz Szurmay Sándor Budapest Helyőrség Dandár;
Hungarian Defence Forces „vitéz Szurmay Sándor” Budapest Garrison Brigade;
e-mail: hennelsandor@gmail.com; ORCID: 0000-0002-1923-3432

1 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 15. o.

Kiképzési és Doktrinális Parancsnokság (US Army Training and Doctrinal Command – TRADOC) dolgozta ki, mely szerint a *jövő hadszínterén többféle művelet folyik majd egyszerre*, a hagyományosnak vett (légi, szárazföldi, tengeri) műveletek mellett az *úrhadviselés*, illetve az *információs- és kiberműveletek* is megjelennek. Az MDO elméletet dimenziókon átívelő integrált és együttműködő rendszerek jellemzik. Párhuzamos és egyidejű műveletek zajlanak a különféle dimenziókban, amelyek *szinergikus hatást* gyakorolnak egymásra. Az ezredforduló óta a globális hadviselést egyaránt jellemezték a terrorizmus elleni harc aszimmetrikus kihívásai, illetve a 2014. évben kirobbant orosz–ukrán háborúból megismert orosz hibrid hadviselés, továbbá – az erősödő orosz, kínai és iráni fenyegetés hatására – a NATO stratégia és doktrína hagyományos nehéz erők felé fordulása is. Ebben az évben emelkedett haderőnemi szintre a kiber-hadviselés, majd két évvel később az úrhadviselés is, ami 2018-ra a többdimenziós hadviselés hadműveleti elvének megfogalmazásához és bevezetéséhez vezetett.

A konferencia első panelje a Multi-Domain Operation fogalom definiálását tűzte ki célul, emellett vizsgálta a többdimenziós műveletek során jelentkező fenyegetéseket is. Vizsgálat tárgyát képezte az is, hogy az MDO műveleti elv mennyiben tér el az összhaderőnemiségtől, a hibrid hadviselés, illetve a hatásalapú hadviselés korábbi elveitől. A második panel a Multi-Domain Operation műveletekkel kapcsolatos követelmények elemzésével foglalkozott, emellett vizsgálta a döntéshozatali folyamat jellemzőit (centralizált, decentralizált vezetés). Vizsgálat tárgyát képezte az úr- és a kibertér dimenzió is. A harmadik panel a NATO szerepét értékelte, főleg abból a szempontból, hogy a Multi-Domain Operation során jelentkező gyorsuló műveleti ütem hogyan hat a döntéshozatali ciklusra. A negyedik panel az új technológiák Multi-Domain Operation-ra gyakorolt hatását vizsgálta, olyan elemekét, mint a mesterséges intelligencia, robotok és hiperszónikus fegyverek, illetve a Big Data.

1. Az Összhaderőnemi Légierő Tudásközpont – a JAPCC és a 2019. évi MDO konferencia

1.1. Az Összhaderőnemi Légierő Tudásközpont – a JAPCC

Az Összhaderőnemi Légierő Tudásközpont (Joint Air Power Competence Centre – JAPCC) 2005. január 1-jén, 16 nemzet részvételével kezdte meg működését a Németországi Kalkarban. Felállításának kiindulópontjául szolgált, hogy a NATO Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation) keretében kiválósági központokat (Centres of Excellence) hoztak létre. E központok egyik fő feladata a Szövetség számára a jövőkép biztosítása a közép és hosszú távú haderőtervezés megalapozása érdekében. A JAPCC az egyik első ilyen kiválósági központ (kutatóközpont), amelynek fő feladata a légi és úrhadviselés trendjeinek feltárása, a NATO stratégiai koncepciói kidolgozásának elősegítése érdekében. A kutatóközpont elemzéseken és kutatásokon keresztül javaslatokat és megoldásokat dolgoz ki a légierő hatékony képességfejlesztéséhez. A JAPCC feladatai:

- a NATO légierő-képességeivel kapcsolatos stratégiai és hadműveleti szintű koncepciók kidolgozása, illetve az abban való részvétel;

- hosszabb távú előrejelzés a légi- és űrhadviselés trendjeinek feltárása, illetve a NATO stratégiáinak alátámasztására.

Az akkreditált kiválósági központ a részt vevő nemzetek által létrehozott, a NATO-hoz tartozó szakértői szervezet, amely azonban – a többi tudásközponthoz hasonlóan – nem része a NATO vezetési struktúrájának. Elsősorban a Szövetség transzformációjához nyújt szakértelmet és háttér tapasztalatot, ezért feladatait a NATO Transzformációs Parancsnokság (Allied Command Transformation – ACT) stratégiai partnereként, annak iránymutatásai alapján hajtja végre. A központ feladata az is, hogy a kompetenciájába tartozó területeken kapcsolatot tartson a partner nemzetekkel, a magas szintű oktatási intézményekkel és a NATO ipari partnereivel.

A JAPCC jelentős részt vállal azon képességek megteremtésében, melyek lehetővé teszik, hogy a NATO légierije megfeleljen a 21. század kihívásainak.² Tudományos folyóirata a *Transforming Joint Air Power: The Journal of the JAPCC*.

A NATO Összhaderőnemi Légierő Tudásközpontja rendszeresen kiad olyan tanulmányokat, amelyekben elemzi a NATO haderők légi haderőnemének képességeit.³ Emellett a JAPCC évente konferenciát szervez.

A JAPCC-nek Magyarország a 2005-ös megalapítása óta tagja, és munkájához állandó képviselőt delegál. Magyarország a JAPCC tagságunknak megfelelően aktív szerepet vállal a stratégiai tervezésben, állandó résztvevőként a légierő hazai szakértőt delegál a koncepciók formálására, illetve a kapcsolattartásra. A Magyar Hadtudományi Társaságot 2017-ben a társaság korábbi elnöke, Tömböl László ny. mérnök vezérezredes képviselte a JAPCC tudományos konferencián.⁴

1.2. A JAPCC 2019 évi Multi-Domain Operation konferenciája

Tavaly rendezte meg éves konferenciáját a NATO Összhaderőnemi Légierő Tudásközpontja, a JAPCC. A 2019. október 11–12-én Essenben megtartott tudományos konferencián részt vettek a Magyar Hadtudományi Társaság képviselői – jelen tanulmány szerzői – is.

A rekordszámú résztvevő mellett – 29 országból mintegy háromszáz fő – a rendezvénynek rangot adott annak témája: a többdimenziós műveletek hadműveleti elmélete (Multi-Domain Battle/Multi-Domain Operations – MDO). Az aktualitást és a rendező szervezet munkájának növekvő elismertségét jelezte, hogy nagy számban jelentek meg a legfelsőbb szintű NATO vezető és a tudományos szervezetek képviselői is.

2 Szabó Miklós: A Magyar Honvédség a NATO kiválóságai között. http://www.honvedelem.hu/hirek/hazai_hirek/a_magyar_honvedseg_a_nato_kivalosagai_kozott (Letöltés ideje: 2007. 04. 25.)

3 Egy kiemelten fontos példaként: a NATO Joint Air Power Competence Centre több évet szánt arra, hogy tanulmányozza, felmérje és értékelje a NATO országok pilóta nélküli eszköz potenciálját. Ennek a munkának az eredményét a 2008-ban megjelent „The JAPCC Flight Plan for Unmanned Aircraft Systems in NATO” (https://www.japcc.org/wp-content/uploads/JAPCC_UAV_Flight_Plan_2008_screen.pdf) című kiadványában publikálta.

4 Összhaderőnemi légi- és űrhadviselési konferenciát rendeztek. honvedelem.hu (Letöltés ideje: 2017. 10. 24.)

Minden kétséget el kell oszlatni azzal kapcsolatban, hogy a JAPCC 2019 évi MDO konferenciája „légierő konferencia” lett volna. A többdimenziós hadműveletek témakör komplex összhaderőnemi megközelítést követelt meg, amit az alábbi példák is bizonyítanak:

- a haditengerészet témakörében előadást tartott a konferencián Keith E. Blount brit tengernagy a NATO Haditengerészeti Parancsnokságának parancsnoka;
- a felderítés szemszögéből vizsgálta a többdimenziós műveletek tárgykörét előadásában Dag K. Baehr német dandártábornok;
- előadást tartott az MDO műveletek humán faktorát és kognitív tényezőit vizsgáló katonai szakpszichológus (például: milyen pszichés kérdéseket vet fel az egyre jelentősebb mértékű ember-robot együttműködés, a korábbi többszörösét kitevő feldolgozandó információ stb.);
- megszólaltak vagy szakkiállítással jelentek meg egyes hadiipari cégek (General Atomics Aeronautical Systems Inc., Lockheed Martin Aeronautics, Northrop Grumman, ThalesRaytheonSystems, Airbus stb.) képviselői,
- több tudományos fokozattal rendelkező kutató (Dr. Ing. Dirk Zimper, Dr. Donald Lewis) tartott előadást a NATO haditechnikai kutatás-fejlesztéssel foglalkozó szervezetétől (NATO STO – Science and Technology Organization), hiszen a Multi-Domain Operation hadműveleti elvet alkalmazó katonai szervezetek csak az élvonalba tartozó haditechnikai eszközök alkalmazásával képesek megvalósítani a magasabb szintű összhaderőnemi együttműködést, amely a jövőben még számos kutatás-fejlesztési kérdést is felvet;
- Dr. Brad W. Gladman hadtörténész leszögezte, hogy a Multi-Domain Operations hadműveleti elmélet komplex hadtudományi értékelését csak a hadászati kultúra elméleti modelljének alkalmazásával lehet érdemben elvégezni;⁵
- a kibertér domainhoz kapcsolódóan prof. Dr. Paul Ducheine holland dandártábornok, az amszterdami egyetem professzora tartott előadást, amit kiegészített prof. Dr. David Stupples elektronikai harc tárgykörben megtartott előadása (City University of London).

Összességében tehát elmondható, hogy a konferencia előadásainak összeállítása során az összhaderőnemiség és a komplex megközelítésű, rendszer-szemléletű téma-vizsgálat megvalósítását vették figyelembe a szervezők.

2. Multi-Domain Operations – többdimenziós műveletek

2.1. Multi-Domain Operations: az elv, ami az összhaderőnemiség után következik

A Multi Domain hadviselés megszületésének időszakában, 2011-ben Martin Dempsey (2008–2011 között a TRADOC parancsnoka) tette fel az elmélet létrejöttének kiindulópontjára utaló kérdést: „Mi következik az összhaderőnemiség után?”⁶ De hogyan

5 Conference Guide – Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future. JAPCC Joint Air & Space Power Conference 2019, 8-10 October 2019, Essen, Germany. 30. o. <https://www.japcc.org/conference/>

6 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC. Kalkar, Germany, 2019. 15. o.

vélekedett korunk egyik meghatározó katonai teoretikusa, a geostratégiai és hadászati kultúrákkal kapcsolatos tanulmányairól ismert Colin S. Gray, az Oxfordi Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok és Stratégiai Tanulmányok Intézetének igazgatója az ezredfordulón magáról a többhaderőnemi hadviselésről? „Többhaderőnemi hadviselés: száz évvel ezelőtt a katonai szféra viszonylag egyszerű struktúrával rendelkezett. Az államoknak hadseregük és haditengerészetük volt, amely a szárazföldön és a tenger felszínén működött. Ma már a »military world« struktúrája jóval összetettebb. Ma már a fegyveres erők működési területe a földön és a tengeren kívül kiterjed a levegőre és űrre, továbbá az elektromágneses spektrum teljes szélességére.”⁷ A folyamatok tehát már az ezredforduló óta egy ötdimenziós összhaderőnemi hadviselés irányába mutatnak.

A többdimenziós művelet definíciója (a nem földrajzi kiber domain kivételével) – katonaföldrajzi, hadműveleti, illetve haderőnemi fogalmakon (dimenzió, haderőnem, manőver, hatás) alapul. Műveleti értelemben véve „a dimenzió olyan közeg, amelyben a katonai erő (haderőnem) manőverezhet és hatást válthat ki”.⁸ Itt a manőver alatt nemcsak fizikai elmozdulást, illetve a hatás alatt már nem csak tűzcsapást értünk, hanem az elektromágneses térben, illetve a kibertérben megvalósuló egyéb hatásokat is. A „domain” kifejezés hadviselési tartományt (*warfighting domain*) jelöl.

2014-ben kezdődött meg az új hadműveleti koncepció kidolgozása, melynek irányítását David G. Perkins vezérezredes végezte, aki a TRADOC parancsnoka volt 2014–2017 között. A koncepciót bemutató dokumentum a parancsnok előszavával kezdődik, melyben feltette a fő kérdést: „Hogyan győzhetünk egy bonyolult világban?”⁹ Az új műveleti koncepció szerint ugyanis a jövő hadviselésének és hadtudományának egyik legfontosabb feladata a jövőről kialakított megalapozott vízió megalkotása, annak érdekében, hogy biztosítható legyen a haderő felkészülése a háborúk megnyerésére. A Multi-Domain Operations hadműveleti elmélet létrejötté szempontjából fontos továbbá, hogy új fogalomként „a koncepció bevezeti a kiterjesztett összefegyvernemi hadműveleteket (Joint Combined Arms Operations), melyek a hagyományos szárazföldi fegyvernemen kívül már más haderőnemi elemeket (különleges műveletiek, helikopterek, vadászbombázók, stratégiai felderítők stb.) ... integrálhatnak. Ennek megfelelően a jövő szárazföldi haderejének képesnek kell lennie többdimenziós (multidomain) expedíciós műveletek végrehajtására, nagy kiterjedésű területek elfoglalására és megszállására, a műveleteknek a felderítéssel történő integrálására és így a rugalmas reagálásra.”¹⁰ Az egyik legjelentősebb különbség a korábbi koncepcióhoz – az Air-Land Battle elmélethez – képest, hogy nem hadtest szintű katonai szervezetek tevékenységének koordinálását ambicionálja, hanem jóval kisebbekét, a zászlóalj-harccsoport és annál kisebb léptékben (egy különleges műveleti raj alkalmazása is lehet multi-domain), a műveleti térben széttagolva,

7 Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt: Geopolitikai szöveggyűjtemény. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2000. 154. o.

8 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 10. o.

9 Deme László József: Felkészülés a jövő hadviselésére – az amerikai szárazföldi haderő új hadműveleti koncepciója. *Honvédségi Szemle*, 145. évf. (2017), 3. szám, 9. o. utalva: David G. Perkins: The Future Army: Win in a complex world. https://www.youtube.com/watch?v=9nWn2w2_q5k&index=3&list=PLNgD8Zv1yKlf06b6M9Ooo8qsX4HwBDDws (2016. 11. 30.)

10 Uo.

egymástól akár jelentős távolságban alkalmazott, de összefogottan vezetett, és immár összhaderőnemi környezetben tevékenykedő erőket. *„Az összhaderőnemi alkalmi hadműveletek során ... az erő kivetítése egyidejűleg történik a levegőben, a szárazföldön, a tengeren, a világűrben és a kibertérben ... az ellenséget pusztító erők és eszközök összefogott manőverei (csapásai), egyidejűleg különböző pozíciókból, minden tartományban (föld, levegő, tenger, űr, információs tér) történnek.”*¹¹ A feladatorientáltan összeállított harccsoportok – alkalmi kötelékek – összefogott manővereket hajtanak végre, de térben széttagolt harcrendben. *„Az összhaderőnemi műveletek részeként, a rendelkezésre álló alkalmi kötelékek ... összefogott manővereit (csapásait) egyidejűleg különböző pozíciókból (álláspontokból) kell végrehajtani minden tartományban (föld, levegő, tenger, űr, információs tér), széttagolt végrehajtás és minden támogatási lehetőség folyamatos biztosítása mellett.”*¹² A többdimenziós hadművelet során az elosztott (elszigetelt) műveletek térben már nem érnek össze, mégis egy egységes vezetési folyamatot igényelnek, emellett a műveletbe integrált felderítésnek és a megnövelt hatótávolságú tűztámogatásnak is a korábnál összetettebb feladatokat kell ellátnia. A TRADOC mint a szárazföldi haderő parancsnoksága eredetileg saját haderőneme számára fogalmazta meg az új koncepciót, összhaderőnemi kapcsolódási pontokkal, majd a Multi-Domain Operation koncepció 2018-ra már valóban minden haderőnem által elfogadottá vált, amint azt a 2019 évi JAPCC légierő által szervezett, de összhaderőnemi, minden dimenziót egyidejűleg figyelembe vevő – Multi-Domain – konferencia is bizonyította.

E hadviselési tartományok (dimenziók) fogalma – a szárazföldi, a légi, a tengerészeti, az űr és az információs – ötdimenziós multi-domain értelmezésben elsőként az Összhaderőnemi Jövőkép 2020 (*Joint Vision 2020*) dokumentumban jelent meg 2000-ben, olyan fizikai-földrajzi-hadműveleti dimenziókat megjelölve, mint amelyekben a katonai erőknek képeseknek kell lenniük tevékenykedni, műveleteket végrehajtani.¹³ Az AJP-3.20 doktrínában leírják a domain definícióját: *„egy meghatározott katonai aktivitás tere, amelyben harcászati műveletek elősegítik a célok elérését. Teret biztosít a katonai műveleteknek és széles körű védelmi tevékenységeknek. A dimenziók elkülönülhetnek ugyan, de nincs közöttük hierarchia. Amíg a katonai aktivitás dimenzióhoz kötött, addig következményei és hatásai dimenziókon átívelőek.”*¹⁴ A katonai aktivitások (védelmi tevékenységek, műveletek) által keltett hatások áthatnak más dimenziókba, és ha ez az áthatás szervezett formában történik (összhaderőnemiség) akkor szinergiák jönnek létre a haderőnemek között, ami javítja a haderő műveleti tevékenységének össz-hatásfokát. A többdimenziós hadviselés során nem csak szinergikus hatások, de új manőverformák is létrejönnek, ilyen a dimenziók közti manőver (*cross-domain maneuver*), amely a tűzre, mozgásra és kommunikációra való képességet jelöli az összes dimenzióban (multi domain-ben).¹⁵

11 Uo.

12 Uo.

13 Joint Vision 2020. US Joint Chiefs of Staff, 2000. május.

14 AJP-3.20 doctrine. Allied joint doctrine for cyberspace operations. Zoltán Gulyás Brigadier General, HUNAF, Director NATO Standardization Office, Ministry of Defence. 2020.

15 Dimenzióváltással járó műveletek korábban is léteztek: tenger-szárazföld dimenzió váltással járó művelet a haditengerészeti deszant, míg levegő-föld közegváltással járó művelet a légideszant.

Napjainkra az úrhadviselés és a kiberhadviselés a korszerű haderőkben haderónemi szintre fejlődött. Az MDO műveleti hátterének fontos részét képezik emellett „az olyan új technológiák, mint a mesterséges intelligencia, a gépi tanulás, az autonóm és félautonóm rendszerek, a quantum számítógépek és a Big Data”¹⁶ Kiemelten fontos továbbá a nagy mennyiségű adat folyamatos áramlása a hálózatközpontú hadviselés során.

A Hadtudományi Lexikon legújabb kiadása így ír a többdimenziós jelleg megjelenéséről a modern hadviselésben: „A 21. századi hadviselés legfontosabb jellemzői:

- a) a régi, az új és a hibrid hadviselési formák megjelenése;
- b) államok közötti, állami szint alatti, államhatáron átnyúló új hadviselési mód, hadviselési formák létrejötte;
- c) a szimmetria, illetve az aszimmetria komplex kezelése;
- d) a hagyományos országvédelem mellett a megelőző csapás, az elhárítás, továbbá az expedíciós hadviselés megjelenése;
- e) a nem lineáris harcmező (non linear battlefield) létrejötte, ahol megvalósulhat a lineáris harcászathoz hosszú időig érvényesült koncepció helyett – az egyidejű, ötdimenziós (szárazföldi, tengeri, légi, kozmikus, információs) műveletek koncepciója;
- f) ötdimenziós (szárazföldi, légi, tengeri, kozmikus, információs) koncentrált csapások mérése;...

A 21. századi hadviselés jellemzője ... hogy a modern erőket magas szintű felkészültség jellemzi: képesnek kell lenniük ... összhaderónemi erők – stratégiai távolságokból való – több-dimenziós, expedíciós jellegű alkalmazására.”¹⁷

Több, párhuzamosan ható tényező vezetett el a Multi-Domain Operations hadműveleti elv létrehozásához, melyek közül az alábbi kettőt nevesítjük:

- a haditechnikai eszközök – köztük elsősorban a felderítő rendszerek, kommunikációs és vezetési eszközök, titkosító rendszerek, műholdas kommunikáció stb. – fejlődése egyre inkább lehetővé teszi a haderónemek közötti hatékony együttműködést;
- az ellenfél haditechnikai eszközeinek fejlődése olyan növekvő fenyegetést jelent a NATO haderők számára, amely kikényszeríti a haderónemek közötti hatékonyabb együttműködést, széleskörű információmegosztást, a döntési ciklus felgyorsítását stb.

Utóbbi állítást jól alátámasztották a 2019. évi JAPCC konferencia előadásai, amelyek rendre megerősítették, hogy a Multi-Domain Operations modellben figyelembe veszik az ellenfél hadereje által megjelenített komplex fenyegetéseket.¹⁸ Ezek közül az A2/AD (Anti- Access/Area Denial – területekhez való hozzáférés elleni, illetve a hozzáférést gátló műveletek) fenyegetést nevesítették a leggyakrabban a konferencia előadói, amelyről – mint a modern nyugati stratégiák létrehozásának egyik legfontosabb kiváltó okáról – számos helyen ír a szakirodalom: „Az amerikai haderő

16 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 34. o.

17 Krajnc Zoltán (szerk.): Hadtudományi lexikon: Új kötet. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 387. o.

18 Jared Donnelly – Jon Farley: Defining the “Domain” in Multi-Domain. <https://othjournal.com/2018/09/17/defining-the-domain-in-multi-domain/> (Letöltés ideje: 2018. 09. 27.)

2012-től megkezdte az új generációs műveleti koncepciók kidolgozását. ... Ezek a stratégiai elvek már az újonnan megjelent, az Amerikai Egyesült Államokkal rivalizáló hatalmak által birtokolt fegyverzeti eszközök és rendszerek által biztosított képességek a területekhez való hozzáférést, illetve a hozzáférést gátló műveletek (továbbiakban A2/AD) és a »hibrid-hadviselés« ... figyelembe vételével próbálnak választ adni a 21. század hadviselésének a kihívásaira.¹⁹

A multidomain műveletek által biztosított többlet képesség lehet az, ami a jövőben lehetővé teszi – egyebek mellett – az A2/AD és a hibrid-háborús fenyegetés leküzdését. A többdimenziós (multidomain) műveletek az összhaderőnemiséget a több műveleti szintéren egyszerre generált szinergikus hatások kiváltásával célozzák létrehozni. Megfelelő szinten megvalósított többdimenziós művelet eredményeképpen ez a szinergia biztosítja majd a hadműveleti fölényt a NATO számára ellenfeleivel szemben.²⁰ E fölény elérését célul tűzve, napjainkban háromoldalú stratégiafejlesztő csoportot (Tri-lateral Strategic Steering Group – TSSG) működtet az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és Franciaország hadereje a Multi-Domain Operations elveinek bevezetése érdekében.²¹

2.2. A Multi-Domain Operations történeti előzményei: műveletek két, illetve három dimenzióban

2.2.1. Összefegyvernemiségtől az összhaderőnemiségig

Az összefegyvernemiség történeti kezdetei a Napóleoni háborúk végének porosz haderőszervezésében figyelhetők meg, amikor a poroszok a harcászati-hadműveleti alapegységnek nevezhető gyaloghadosztály struktúráját már szervesen integrált lovassági és tüzérségi alegységekkel együtt hozták létre. A fegyvernemek egymásra utaltságának, egymást támogatásának szükségszerűsége és fontossága Clausewitz fő művében (*A háborúról*), annak fegyvernemek arányairól szóló fejezetében is tetten érhető.²² Az összefegyvernemiség a porosz-német katonai gondolkodásban egészen Guderian német tábornok és teoretikus 1936-os *Achtung Panzer* („Figyelem, páncélosok!”) című könyvéig, illetve az első páncéloshadosztály felállításáig nyomon követhető. Az irányításával felállított páncéloshadosztály nem csupán nagyszámú harckocsi halmaza volt, lényegét a harckocsik, a gépkocsizó gyalogság és a gépvontatású tüzérség megfelelő aránya, egymást támogató, összehangolt tevékenysége jelentette.

Az összefegyvernemi gondolkodás a második világháború időszakában emelkedett összhaderőnemi szintre. Amint arra Dr. Brad W. Gladman hadtörténész a JAPCC konferencián rámutatott, az 1942. évi észak-afrikai szövetséges partraszállás során már megfigyelhető volt a haditengerészet, a szárazföldi csapatok és a légierő rendkívül szoros

19 Deme László József: Felkészülés a jövő hadviselésére – az amerikai szárazföldi haderő új hadműveleti koncepciója. *Honvédségi Szemle*, 145. évf. (2017), 3. szám, 4. o.

20 Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 15. évf. (2005), 4. szám, 19–30. o.

21 Andrea Olivieri – William Perkins: On Multi-Domain Operations – Is NATO Today Sufficiently ‘Joint’ to Begin Discussions Regarding Multi-Domain Command and Control? *JAPCC Journal*, 26. 1–4. o. <https://www.japcc.org/on-multi-domain-operations/> (Letöltés ideje: 2020. 10. 05.)

22 Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, II. k. 1961. 16–22. o.

összhaderőnemi együttműködése.²³ Ha figyelembe vesszük azt a konferencián is többször hangoztatott szakirodalmi megállapítást, amely szerint az 1982-es Air-Land Battle (ALB) hadműveleti elv kétdimenziós szinten már megvalósította a többdimenziós hadviselést, egyúttal az ALB a német „Blitzkrieg” („villámháború”) modern megfelelője volt, akkor a történeti előzmények elemzésének ezen a pontján célszerű visszatekinteni magára a német „Blitzkriegre” is. Ez ugyanis két haderőnem, a szárazföldi haderő és az annak harcászati támogatására specializált légierő (zuhanóbombázók, légi-deszantcsapatok stb.) szoros – összhaderőnemi – együttműködésén alapult, akárcsak az ALB. A történeti vizsgálat tehát joggal feltételezi, hogy az 1980-as évek Air-Land Battle hadműveleti elvének előzményeit a második világháború szövetséges, illetve német hadműveleti elméleteiben kell keresnünk. E brit–amerikai és német hadműveletek a tűz és a mozgás elemei mellett már szervesen integrálták a rádiókommunikációt is, amely nélkül a légierő és a szárazföldi csapatok együttműködésén, illetve az erők mélységi manőverein alapuló harceljárásaik nem lettek volna megvalósíthatók.

A második világháborút követően a hatvanas évekre kialakuló modern hadviselésnek az űrhadviselés, a rakétatechnika, a számítógép megjelenése és a szárazföldi csapatok légimozgékonyasága egyaránt fontos eleme, fejlődési területe volt. Az ötvenes években megkezdődött a nagyhatalmi űrverseny. A következő évtized jelölhető meg a rakétafegyverzetek széles körű elterjedésével kapcsolatban, továbbá szintén ekkor jelent meg az első nagy darabszámban gyártott gázturbinás helikoptertípus (UH-1) is. Utóbbi a légi mozgékonyaság kialakulásán keresztül gyökeresen átalakította a szárazföldi csapatok harcászátát, egyúttal a Multi-Domain Operations elméletben nevesített Future Vertical Lifting Capability (szárazföldi csapatok fejlett légi szállítása függőleges le- és felszállással) képesség közvetlen előzményének tekinthető. Napjainkra a konvertiplán – billenőrotoros repülőgép – megjelenése biztosítja ezt a képességet. A második világháború egyúttal elhozta a digitális számítógépek fejlesztésének kezdetét és azok katonai problémákra történő első szisztematikus alkalmazását is, majd ez a technológia a hatvanas évekre már a hadviselés nélkülözhetetlen elemévé vált.²⁴

2.2.2. Air-Land Battle – a légi-földi hadművelet

Az Egyesült Államok hadereje számára 1980–1982 között dolgozták ki a légi-földi ütközet (*Air-Land Battle* – ALB) koncepcióját.²⁵ Az Egyesült Államok West Point katonai

23 Gladman fő kutatási területe az ebben az időszakban létrejött szoros légierő-szárazföld együttműködés. Conference Guide – Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future. JAPCC Joint Air & Space Power Conference 2019, 8-10 October 2019, Essen, Germany. 30. o.

24 A második világháború során Németországban a Konrad Zuse által fejlesztett számítógépet a repülőgépiparban használták fel. Az Egyesült Királyságban a Kolosszus – az első elektronikus, digitális számítógép – hajtotta végre a német kódok feltörését. Az Egyesült Államokban a Harvard egyetemen fejlesztett elektromechanikus Mark I és a hadsereg által kidolgozott elektronikus ENIAC számítógép segítségével gyártottak lőtáblázatokat a tüzérség számára, és egyéb katonai számításokat is végeztek.

25 Huba Wass de Czege – Antullio J. Echevarria: Toward a Strategy of Positive Ends. Strategic Studies Institute, US Army War Collage, 2001. 5. o.

akadémiájának Modern Hadviselés Intézete egyértelműen ezt az elméletet tekinti az MDO közvetlen doktrinális előzményének.²⁶

A légi fölény előnyeit alkalmazó Air-Land Battle hadműveleti koncepció szerint a szövetségesek az ellenség hadműveleti mélységét, csapatösszevonásait a levegőből támadják, mintegy 300 km mélységig, harci helikopterekkel és csatarepülőgépekkel. A mélységben tevékenykedő közvetlen támogató légierő hatékonyan segíti az ellenlökést végrehajtó páncéloskötelékek és az azokat támogató légideszantok harctevékenységét. Az ellenlökés céljából előrevont „*tartalék lehet légi vagy földi manőverező alakulat ... a szárazföldi haderő légi szállítása és légi rohamerői tartalékokként gyorsan képesek reagálni*”.²⁷ A *Field Manual 100-5 „Hadműveletek”* szabályzat alapját képező ALB műveleti elv „*hatékony bevezetése érdekében 1983-ban, a kansasi Fort Leavenworth-ben létrehozta egy egyéves posztgraduális programot, a Felsőfokú Katonai Tanulmányok Iskoláját (SAMS – School of Advanced Military Studies)*”.²⁸ Az elmélet kidolgozásában jelentős szerepet játszott Huba Wass de Czege magyar származású amerikai dandártábornok.²⁹

Az Air-Land Battle elmélet a mozgáscentrikus hadászati kultúra első markáns amerikai megjelenésének tekinthető. A szárazföldi erők és a légierő szoros együttműködésén alapuló védelmi koncepciót 1984-től a NATO is alkalmazta. A hidegháború során végig az Air-Land Battle maradt az uralkodó hadműveleti elképzelés. 1986-os frissítése gyakorlatilag a „Blitzkrieg” („villámháború”) modernizált változata volt.³⁰ Az ALB elvei (kiterjedt páncélos-kötelékek, a harcászati légierő és a légi-deszantcsapatok együttműködése) alapján vívták meg az 1991-es Öböl-háborút.

2.2.3. Air-Sea Battle – a légi-tengeri hadművelet

Az 1982–2017 között érvényben lévő Air-Land Battle (ALB) hadműveleti elv (FM 100-5 Táborigi kézikönyv: hadműveletek) két műveleti dimenziót érintett, a légit és a földit. A doktrinális fejlődés következő lépcsőfokát jelentő Air-Sea Battle-koncepciót (ASB) 2009-ben alkották meg.³¹

Az amerikai légierő és a haditengerészet (illetve a haditengerészethez kötődő tengerészgyalogság) dolgozta ki ezt a műveleti elvet, amelynek keretében szorosabb együttműködést vázoltak fel a magasabb fokú összhaderőnemiség megvalósítása területén, elsősorban a vezetés és irányítás, a hírszerzés, felderítés és megfigyelés, illetve az elektronikai hadviselés terén. Ugyanakkor a koncepcióban mindkét haderőnem – légierő és haditengerészet – esetében domináns elemként jelent meg egy új

26 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 27. o.

27 *Field Manual FM 100-5 Hadműveletek táborigi kézikönyv.* Budapest, Magyar Honvédség Vezérkara, 1997. 191. o.

28 Kiss Álmos Péter: Az Iraki Szabadság hadművelet sikerének háttere. *Új Honvédségi Szemle*, 57. évf. (2003), 8. szám, 3–4. o.

29 Hegedűs Ernő: Wass Huba magyar származású amerikai dandártábornok. *Haditechnika*, 53. évf. (2019), 1. szám, 15. o.

30 Kaplan, Fred: Force Majeure – What lies behind the military’s victory in Iraq. 2003. 04. 10. <http://www.slate.com/id/2081388/>

31 Kiss Roland: Air-Sea Battle – A globális közös terekhez való hozzáférés hadműveleti koncepciója. *Nemzet és Biztonság*, 2015/4. 60. o.

dimenzió, a világűr, mint a hadműveleti tevékenységek egyik meghatározó szegmense. „Konfliktus esetén az amerikai légierő űrhadviselési eszközeivel megsemmisíti, megvakítja az ellenség óceán-megfigyelő rendszereit, hogy azok ne tudjanak célinformációkat biztosítani a nagyobb amerikai felszíni egységekről. Szükség esetén a haditengerészet is támogatja a légierőt a saját űrhadviselési eszközeivel.”³² A folyamatot az a 2016-os döntés tetőzte be, melynek során az űrhadviselést önálló haderőnemi szintre emelték. Ekkortól már legalább három földrajzi-hadműveleti, illetve haderőnemi dimenzió és három haderőnem működik együtt az Air-Sea Battle műveleti koncepció megvalósítása során.³³ Az amerikai tengerészgyalogság újszerűen fogalmazta meg szerepét az Air-Sea Battle koncepción belül, amikor – a 2001. évi afganisztáni műveletek tapasztalatai alapján, illetve a Bell-Boeing V–22 Osprey konvertiplán rendszeresítése következtében rendelkezésre álló megnövekedett hatótávolságra támaszkodva – létrehozta új, tenger-szárazföld közegváltáson alapuló hagyományos partraszálló műveletek nélküli, kizárólag a nagymélységű légi szállításra alapozó műveleti koncepcióját (nagymélységű partraszállás).³⁴

Az ASB koncepció kritikussai szerint több mint kétséges egy gyors háborúban az ASB elmélet eszközeivel győzelmet elérni egy kontinentális nagyhatalommal szemben. Ugyanis az Air-Sea Battle szinte teljesen kihagyta a tervből a legnagyobb amerikai haderőnemet, vagyis a szárazföldi erőket.

Mindeközben 2016-ban a kiberhadviselés is hadászati-hadműveleti parancsnoksági szintre emelkedett, ezáltal szükségessé vált egy újabb, immár az összes haderőnemi dimenziót figyelembe vevő műveleti elmélet – a Multi-Domain Operations – kidolgozása.

3. Multi-Domain Operations: műveletek öt dimenzióban

A haderőnemek – doktrinális szinten (és a gyakorlatban is) – egészen a 80-as évekig, az ALB műveleti elv bevezetéséig, lényegében elkülönülten tevékenykedtek. 1982-től 2017-ig két-, illetve háromdimenziós műveletekről beszélhettünk az érvényben lévő Air-Land Battle és Air-Sea Battle hadműveleti elvek alapján. A hadviselésbe bevont dimenziók száma azonban napjainkra – az 1. számú táblázatban ábrázolt módon – ötre bővült az űrhadviselés (*Space*) és a kiberhadviselés (*Cyber*) dimenzióival. Az ALB és az ASB főbb összefüggései továbbra is igazak, különös tekintettel a légi-földi és légi-tengeri dimenziók közötti együttműködésre, ám ezekhez az összefüggésekhez további két új dimenzió (a világűr és a kibertér) adódik hozzá az MDO hadműveleti elvben. Megjegyzendő, hogy a NATO felfogás szerint minden, egy dimenziónál több dimenziót magába foglaló műveleti forma Multi-Domain-nek tekinthető.

32 Uo. 61. o.

33 Az űrparancsnokságot hivatalosan 2019. december 20-án állították fel az amerikai fegyveres erők hatodik haderőnemeként. Sandra Erwin: Trump signs defence bill establishing U. S. Space Force. What comes next. Space News, December 20, 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 25.)

34 John Reed, 'The future of amphibious warfare is airborne,' Foreign Policy, 26 March 2013 at <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 27.)

1. táblázat.
*A dimenziók számának növekedése a hadműveleti elméletekben
 (1982–2018)*

<i>Hadműveleti elmélet megnevezése</i>	<i>Bevezetés évszáma</i>	<i>Dimenziók száma</i>	<i>Kulcsfogalmak</i>
Air-Land Battle	1982	2 (légi és szárazföldi)	páncélos kötelékek mélységi manővere, légierő együttműködés, légideszantok
Air-Sea Battle	2009	3 (tengeri+úr, légi+úr)	légierő együttműködés, úreszközök bevonása, nagymélységű partraszállás
Multi-Domain Operation	2018	5 (tengeri, légi, úr, szárazföldi, kiber)	megnövelt műveleti mélység, különleges műveletek, digitális katona, úr- kiberhadviselés, dimenziók közti szinergia

Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderejének Kiképzési és Doktrinális Parancsnoksága 2014. október 31-én kiadta a szárazföldi haderő új hadműveleti koncepcióját „Győzni egy összetett világban 2020–2040” címmel.³⁵ A koncepció bevezeti a kiterjesztett összefegyvernemi hadműveletek (Joint Combined Arms Operations) fogalmat. Ennek megfelelően a jövő szárazföldi haderejének képesnek kell lennie többdimenziós (multi-domain) expedíciós műveletek végrehajtására.

A Multi-Domain Battle TRADOC által kidolgozott koncepciója szerint a jövő hadszínterén többféle művelet folyik majd egyszerre, a hagyományosnak vett légi, szárazföldi, tengeri katonai műveletek mellett az űrhadviselés, illetve az információs- és kibernűveletek is megjelennek. E hadviselés lesz az elkövetkező évtizedek háborúinak legvalószínűbb formája egy esetleges nagyhatalmi összecsapás esetén. Elsősorban egy a kínai és/vagy orosz reguláris haderő támadását követően megvívott háború fenyegetésével szemben fogalmazták meg ezt a hadműveleti elméletet, figyelembe véve e két haderő napjainkra megnövekedett műveleti képességeit, illetve az általuk képviselt fenyegetéseket (A2/AD, hibrid hadviselés).³⁶

Stephen Townsend tábornok, a TRADOC parancsnokának véleménye szerint „A többdimenziós hadművelet (Multi-Domain Battle) radikális mértékben fogja átalakítani az Egyesült Államok katonai (hadászati) kultúráját.”³⁷ Az együttműködésen alapuló multi-domain műveletek ugyanis a több hadműveleti szintéren egyszerre generált szinergikus hatások kiváltását célozzák, melyekkel többlet-képességek érhetők el.³⁸

35 TRADOC Pamphlet 525-3-1 The US ARMY Operating Concept „Win in a complex world” 2020–2040. <http://www.tradoc.army.mil/tpubs/pams/tp525-3-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 10. 05.)

36 The U. S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. TRADOC Pamphlet 525-3-1. 2018. December 6. 37 Uo. 29. o.

38 Gina Cavallaro: Multi-Domain Operations Is a 'Distinctly Joint' Warfighting Concept. 10. 10. 2018. <https://www.ausa.org/news/multi-domain-operations-distinctly-joint-warfighting-concept> (Letöltés időpontja: 2019. 01. 19.)

Ennek érdekében kerül sor a TRADOC által megfogalmazott Multi-Domain Operations (MDO) hadviselés hadműveleteiben:

- nagy kiterjedésű – nagy mélységben elhelyezkedő – területek elfoglalására és megszállására;
- a műveleteknek a felderítéssel történő integrálására és így a rugalmasabb reagálásra;
- a szárazföldi fegyvernemek más haderónemi elemeket (különleges műveleti erők, helikopterek, harci repülőgépek, stratégiai felderítők stb.) és kormányzati civil komponenseket is integrálhatnak;
- a multi-domain hadviselés egyetlen nagyméretű számítógépes hálózatba integrálja az űr-, a légi, a szárazföldi és a vízfelszíni fegyver-rendszereket,
- a művelet az elektromágneses térben továbbított rendkívül nagy mennyiségű, valós idejű információra támaszkodva zajlik.

Az új koncepció jelentősen befolyásolja az egyes fegyvernemek alkalmazásának elveit is. A multi-domain műveletben alkalmazott katonai szervezet az alábbi képességekkel rendelkezik:³⁹

- önálló manőverképesség a saját dimenzióban;
- tűzképesség, szükség esetén a saját haderónemi dimenzió túl is;
- fejlett önvédelmi képesség;
- alacsony kisugárzás és észlelhetőség;
- redundáns (legalább duplikált) kommunikációs csatornák;
- hálózati, légvédelmi és felderítő képesség;
- csapatok jövőbemutató függőleges légi szállítási képessége (Future Vertical Lift);⁴⁰
- autonóm (és fél-autonóm) rendszerek;
- az emberi erőforrás maximális kiaknázása bioszenzorok és ember-gép interface alkalmazásával;
- flexibilis vezetési képesség, döntéstámogatás mesterséges intelligenciával.⁴¹

A koncepció megvalósítása fokozott hadműveleti és harcászati mozgékonyt, illetve a korábbi jóval meghaladó kommunikációs és felderítési képességet – egyebek mellett hatalmas adatforgalmat – feltételez, egyúttal a doktrinális gondolkodás jelentős mértékű korszerűsítését is megköveteli. A parancsnokok képesek lesznek előre látni a veszélyeket, és annak megfelelően módosítani a műveleteket, hogy mindenkor megszerezhessék, megtarthassák és kiaknázhassák a kezdeményezés adta lehetőségeket. A Multi-Domain Operations hadműveleti elvvel elérhető műveleti eredmények kulcsa *„az időzítés és a tempó, amellyel az ellenfél nem képes lépést tartani”*.⁴²

39 The U. S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. TRADOC Pamphlet 525-3-1. 2018. december 6. 19. o.

40 Multi-Domain Battle. https://www.youtube.com/watch?v=RwYHSn_vAhQ (Letöltés ideje: 2019. 10. 30.)

41 Eric P. Hillner: The Third Offset Strategy and the Army modernization priorities. <https://usacac.army.mil/sites/default/files/publications/17855.pdf>

42 Kimber Nettis: Multi-Domain Operations: Bridging the Gaps for Dominance. <https://www.16af.af.mil/News/Article/2112873/multi-domain-operations-bridging-the-gaps-for-dominance/> (2020 March 16.)

Ennek a folyamatnak kulcseleme a csapatok vezetése. Az MDO hadviselés egyik legmarkánsabb jellemzője a nagy mennyiségű felderítési információra és nagy sebességű adattovábbításon alapuló fokozott ütemű döntési képesség. Az MDO műveletek bázisául szolgáló technikai rendszerek (F-35 harci repülőgép, műholdak, mesterséges intelligencia, Link-16 és ehhez hasonló vezetési-adattovábbítási rendszerek, nagy mennyiségű felderítő UAV, valós idejű helyzetkép stb.) lehetővé teszik a döntési folyamat felgyorsítását illetve részleges automatizálását (például mesterséges intelligencia alkalmazásával). Mindez jelentős hatást gyakorol a döntési ciklus (OODA-loop, Observe–Orient–Decide–Act – Megfigyelés, Orientáció, Döntés, Cselekvés hurok) felépítésére és sebességére. Az MDO műveletek során a vezetési folyamat döntési jogköreit lefelé tolják, annak érdekében, hogy gyorsítsák a döntési ciklus (OODA-loop) lefutását.

3.1. Űrhadviselés

Belátható, hogy napjainkban nem létezhet korszerű hadviselés űrképesség nélkül. A korszerű hadviselés kezdete – ahogyan azt a TRADOC parancsnoka az űrhadviselés dimenziójának megjelenéséhez kötődően egy tanulmányában megfogalmazta – 1957-re tehető, amikor a szovjetek felbocsátották az első Szputnyikot.⁴³ Ez erőteljes nagyhatalmi űrversenyt váltott ki, amely változó intenzitással napjainkig tart. A gyakorlatban is meghatározó jelentőségű és széles körű űrhadviselési képességről az 1991-es Öböl-háború óta beszélhetünk, amikor már műhold alapú technológia biztosította a kommunikációt, a hely és idő meghatározást, a navigációt, illetve a felderítési információkat – köztük az ellenfél rakéta indításainak érzékelését és helymeghatározását.⁴⁴

Napjaink korszerű hadviselése elképzelhetetlen a műholdak alkalmazásán alapuló GPS navigáció, illetve a GPS vezérelt precíziós fegyverek vagy a műholdakon keresztül folytatott hírközlés alkalmazása nélkül. Amíg a második világháborútól napjainkig az az elv érvényesült, hogy a légtér uralma nélkül a háború nem megnyerhető, addig mára ezt a műveleti szükségszerűséget egy szinttel feljebb kell emelnünk, hiszen – a műholdak adta sokrétű műveleti támogatás nélkülözhetetlensége miatt – kimondható hogy a háború nem nyerhető meg a világűr dimenziójának uralása nélkül. Egy modern háború megvívásának kezdeti szakaszában döntő jelentőségű lesz az, hogy a felek milyen mértékben képesek egymás műholdrendszerének hatékony pusztítására, bénítására és befolyásolására, illetve a kiesett kapacitások hatékony pótlására. (Hasonló ez a jelenség a második világháborúban vagy az arab–izraeli háborúk során alkalmazott elvhez, amely szerint az első csapással az ellenfél légierejét kell megsemmisíteni, lehetőség szerint még a földön.) Ennek következtében napjainkra a hadviselés dimenziói egyértelműen kibővültek az űrhadviselés hadszínterével, amivel minden korszerű haderőnek számolnia kell. Mivel az űrhadviselés területén kivívott fölényről az MDO elmélet kimondja, hogy az a háború sikeres

43 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 11. o.

44 Uo. 21. o.

megvívásának elengedhetetlen feltétele, kiemelten előtérbe kerülnek az űrhadviselési technikai rendszerek túlélő képességét növelő innovatív megoldások is, mint a mikro-műholdak vagy a magaslégtörő kommunikációs léghajók és UAV-ok. Az orosz hiperszónikus fegyverek terjedésére válaszul az USA mintegy 1300 műholdból álló hatrétegű űrvédelmi rendszer kiépítésén dolgozik. A jövőben az űrből a földfelszínre ható fegyverzet elterjedése is várható.

3.2. Légi dimenzió

A hadviselés légi dimenziója volt az első, amely a második világháborútól 1982-ig összhaderőnemi szinten rendszerbe integrálódott a szárazföldi hadviselés dimenziójával (ALB), illetve szintén a második világháborútól 2009-ig hasonlóképpen integrálódott a hadviselés tengeri dimenziójával is (ASB). Az MDO hadműveleti elmélet 2018-as megjelenésével a hadviselés légi dimenziója fontos alkotóelemévé vált egy immár ötdimenziós hadműveleti térnek, miközben a légierő által alkalmazott megnövekedett szenzor és adatátviteli képességű haditechnikai (például F-35 stb.), illetve vezetési és kommunikációs (AWACS,⁴⁵ JSTARS⁴⁶ stb.) eszközök fontos dimenziók közti összekötő szerephez juttaták a légi dimenziót.

Az Egyesült Államok Légieroje által indított „Multi-Domain Operational Strategists” képzési program a doktrinában jártas katonai felsővezetőket képez.⁴⁷ Az új hadműveleti elv megvalósulásának gyakorlati folyamatát a légi haderőnem kötelékében elsősorban egy az F-22 és az F-35 harci repülőgépek alkalmazásán alapuló Multi-Domain Operation gyakorlat elemzésén keresztül tudjuk megérteni, konkrét műveleti adatokhoz kötni. 2018. április 27. és május 10. között a légierő részéről az F-35 harci repülőgépekkel felszerelt Joint Warfighter Assessment (JWA) hajtotta végre a JWA 18–1 jelzésű gyakorlatot a németországi Grafenwöhrben, ahol már az MDO elmélet szerint tevékenykedtek a bevont erők. Az olyan megnövekedett felderítési és kommunikációs képességekkel rendelkező ötödik generációs harci repülőgépek, mint az F-22 és az F-35, fontos elemei az elmélet alapján vívott hadműveleteknek. Ezeknek a típusoknak a fejlett szenzor-rendszere és elektronikai-informatikai rendszere fokozott felderítési és adattovábbítási képességet biztosít. Egy konkrét MDO alkalmazási példa szerint: „az F-22 harci repülőgép szenzorának adatait továbbítják egy Tomahawk cirkáló rakétának (csapásmérő robotrepülőgéppnek) a hálózaton keresztül, de az adatot egy tengeralattjáró is felhasználja a vezetési folyamat során kialakított helyzetképhez, miközben a kiberhadviselés eszközeivel pusztítják az ellenfél légvédelmi rendszerét és egy szárazföldön települő különleges műveleti csoporttal is kommunikálnak, amely az ellenfél vezetési rendszerének megbénításán dolgozik.”⁴⁸ Egy ilyen komplex, hálózatközpontú adatforgalmon alapuló

45 Airborne Warning and Control System – repülőfedélzeti légtérelenőrző és előrejelző rendszer.

46 Joint Surveillance Target Attack Radar System – egyesített rádiólokációs felderítő és csapásvázirányító rendszer.

47 Jeffrey M. Reilly: The Multi-Domain Operations Strategist. *Over the Horizon Journal*, 8 November 2018. <https://othjournal.com/2018/11/08/oth-mdos-reilly/>

48 Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019. 35–36. o.

tevékenység viszont fokozott adatátviteli képességet követel meg az alkalmazott 5. generációs harci repülőgéptől.

Az MDO hadművelleti elmélet kiemelkedően fontos jellemzője a művelati mélység növekedése, amelynek a légi dimenzióban az egyik legmarkánsabb példája a helikoptereknél jóval nagyobb hatótávolságú konvertiplán bevezetése. Ennek hatását a tengeri hadviselés dimenzióját tárgyaló 3.4. pontban ismertetjük. Ezt a képességnövekedési folyamatot az MDO elméletben „a jövő függőleges légiszállítási képessége” (Future Vertical Lift) néven említik, amelyet napjainkra elsősorban a helikopternél nagyobb sebességű és hatótávolságú konvertiplánok – billenőrotoros repülőgépek – megjelenése biztosít (de emellett különböző helikopter-fejlesztéseket is tartalmaz).

3.3. Szárazföldi dimenzió

A konferencia háttéranyagául szolgáló szakirodalom szerint: „a többdimenziós hadszíntér és az itt folytatott többdimenziós hadművelet korábbiakhoz képest megnövelt hatótávolságú katonai tevékenységekből tevődik össze.”⁴⁹ A hidegháború lezárultától napjainkig a különféle fegyverrendszerek hatótávolsága megnövekedett. A rakéta-sorozatvetők (MRLS – Multiple Rocket Launch System), hiperszonikus fegyverek, rakéta-póthajtású lőszerrek, de akár a légiharc-rakéták területén egyaránt megfigyelhető a lő- és hatótávolság növekedés. A tűzerő és lőtávolság növekedés egyik eklatáns példája a harcászati „cirkáló rakéták technológiájának fejlődése, amelyet napjainkra a szuperszonikus sebesség, a 300 km feletti lőtávolság és a repülőgépről, tengeralattjáróról, hajóról, drónról vagy gépjárműről egyaránt elvégezhető indíthatóság jellemez”. (Ezen eszközök további képességei is javultak: növekedett a megbízhatóság, a pontosság és az autonómia, csökkent a tömeg stb.) A megnövekedett felderítési képességgel kombinálva a fegyverrendszerek hatótávolságának növekedését, növelhető az a művelati mélység, amelyben az MDO művelet zajlik. Ebben a művelati mélységben különleges művelati csoportok vagy akár hagyományos nehéz elemekből és különleges művelati csoportokból álló vegyes kötelékek tevékenykedhetnek magas fokú támogatás mellett, nagyfokú autonómiával az ellenfél mélységében. Az ilyen vegyes – reguláris, nehéz és különleges művelati, könnyű kötelékek – ellenfél mélységében történő kombinált alkalmazására a 2003-as iraki műveletek során már adódtak példák.⁵⁰

A digitális katona rendszer kialakítása az Amerikai Egyesült Államok hadseregében a '90-es évek elején kezdődött. Ez egy digitális technológiát integráló egyéni felszerelés, melyet a gyalogság számára fejlesztettek ki. A rendszer célja a korszerű technikai eszközökkel – szenzorokkal és kommunikációs elemekkel – felszerelt katonák integrálása a vezetés- és irányítási rendszerbe (Command and Control – vezetés és irányítás – C2). Az elgondolás szerint a dandár és alacsonyabb szintű alegységek alkalmazása esetén egyaránt fontos elvárás, hogy a digitális katona – a hálózat nyújtotta képesség elvének megfelelően – rendelkezzen C2 rendszer-kompatibilitással.

49 Uo. 33. o.

50 Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A légideszant. II. Debrecen, Püedlo Könyvkiadó, 2010. 51–64. o.

A hálózatba integrált katona nagymértékben elősegíti az információ-megosztás képességét, ezáltal a vezető döntéshozatalát.

2003-ban a General Dynamics Decision Systems kapott megbízást arra, hogy kifejlessze a Land Warrior Soldier System rendszert. A megbízás olyan rendszerre szólt, amely interoperábilis a Stryker dandárok harcjárműveivel. A katonának emellett együtt kell működnie a szárazföldi (UGV) és a légi (UAV) robotokkal is. A digitális katona rendszer az alábbi főbb alrendszereket foglalja magába: kommunikációs rendszerek (verbális és adat); vezetés-irányítás rendszere, málhamellény és repeszvédelem; éjjellátó készülék; fegyverrendszer; navigációs és szenzorrendszer.

2005 februárjában a Land Warrior fejlesztési programot összeolvasztották a Future Force Warrior programmal. Az Irakban szolgálatot teljesítő amerikai zászlóaljok sikeréhez nagyban hozzájárult a korszerű digitáliskatona-rendszer. A jövőben a Stryker-dandárokat olyan fejlesztésekkel kívánják alkalmassá tenni a multi-domain műveletekre, mint a mesterséges intelligencia alkalmazása, ami a dandár fejlett felderítőképeségéből adódó nagy mennyiségű információ feldolgozásában nyújt segítséget, miközben kockázatelemzést végez az ellenfél légi, rakétatüzér, kiber stb. erői irányából megjelenő fenyegetés mértékéről és az optimális védelmi válaszok módjára is javaslatot tesz, széleskörűen támogatva a dandártörzs döntési folyamatait.⁵¹

Azokat a szárazföldi alegységeket és egységeket, amelyek együttműködnek az MDO művelet során, már az ember-robot együttműködés magas foka jellemezheti (Digitális katona, UAV-ok és UGV-ok alkalmazása, tűztámogató és logisztikai robotok stb.).

Növekszik a légierő által mélységbe kijuttatott szárazföldi csapatok – a légideszantok, különleges műveleti erők és légiszállítású erők – mozgékonyága is. A korábbi elméletet (ALB) tükröző FM 100-5 szabályzat szerint „a szárazföldi haderő légi szállítású és légi rohamerői tartalékként gyorsan képesek reagálni. ... Amint azonban bevetették őket, mozgékonyáguk korlátozottá válik.”⁵² Ugyanez az összefüggés érvényes a légi úton kijuttatott különleges műveleti erőkre is. De a légi úton kijuttatott erők földetérést követő mozgékonyágának fokozását hivatott megvalósítani a légi gépesítés (Air Mechanisation) képességnövelési folyamata, amelyet Wass Huba dandártábornok és munkacsoportja már a nyolcvanas években megfogalmazott és napjainkban – egyebek mellett – a Stryker-dandárok légiszállíthatóságában ölt testet.⁵³

Napjaink multidomain hadműveletei során kiemelt fontosságúak a nagy kiterjedésű városokban (sűrűn lakott nagyvárosokban, megapolisokban) vívott harctevékenységek. A modern nagyvárosokban folyó városharc a 21. századi összefegyvernemi harctevékenységek egyik markáns eleme lehet a nagyvárosok számának, méretének növekedése miatt.⁵⁴ A nagy kiterjedésű, modern városi terek (többsáv

51 James M. Dubik: A Dual Approach To Military Innovation.

<https://www.ausa.org/articles/dual-approach-military-innovation> (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)

52 Field Manual FM 100-5 Hadműveletek tábori kézikönyv. Budapest, Magyar Honvédség Vezérkara, 1997. 191. o.

53 Huba Wass de Czege – David L. Grange – Charles A. Jarnot – Michael L. Sparks: Air-Mech-Strike: Asymmetric Maneuver Warfare for the 21st Century. Turner Publishing Company, Paducah, 2000.

54 Kőszegvári Tibor: Katonai műveletek a nagyvárosokban és a megapolisokban. *Hadtudomány*, 11. évf. (2001), 3. szám, 33–42. o. más források mellett a Grau Lester W. – Kipp Jakob W.: Urban Combat: Confronting the Spectre. *Military Review*, 1999/4. cikk 9–17. o. alapján.

autópályák, magas betonépületek) között vívott harc akár dinamikus jelleget is öltethet, ám mindenképpen speciális harcászati és harctámogató környezetben zajlik. A 2018-ban megjelenő Multi-Domain Operations hadműveleti elv minden korábbinál fokozottabb mértékben hívja fel a figyelmet a földrajzi dimenziók közötti műveleti szinergiák fontosságára, különös tekintettel a városharagra.⁵⁵ „A jövő stratégiai környezetét meghatározó legfontosabb tényezők (egyike) a sűrűn lakott városi környezet. ... Mivel a Föld lakosságának az urbanizálódása felgyorsult, a jövő konfliktusaiban az ellenséget a városokban is le kell győzni ... az ilyen erők felszámolása pusztán nagy hatótávolságú tűzeszközök használatával nem kivitelezhető. Mindig szükség lesz a fizikai kontaktusra, ebben pedig a különleges műveleti erőkön túl a szárazföldi erők fognak kulcsszerepet játszani. ... A jövőben gyakrabban fog előfordulni, hogy nagyvárosokban a különleges és a szárazföldi erők együttműködésével lehet csak a műveleti célokat elérni.”⁵⁶ A kiterjedt nagyvárosokban – metropolisokban – vívott összhaderőnemi harc számos olyan támogatási és együttműködési kérdést is felvet, mint a folyamatosan biztosított hírközlés, a földi és légi tűztámogatás, a műszaki támogatás, a városon belül fellelhető bármely repülőtérré vagy leszállóhelyre végrehajtott légi szállítások, illetve helikopteres és repülőgépes légideszant műveletek vagy akár a föld alatti harc.

3.4. A tengeri hadviselés dimenziója

A brit és az amerikai haditengerészet már a második világháborúban, önmagában is többdimenziós műveleteket folytatott, mivel fegyvernemei egyidejűleg voltak jelen a levegőben (haditengerészeti légierő), a vizen, a víz alatt és a szárazföldön (tengerészgyalogság),⁵⁷ amelyek vezetését haderőnemi szinten egységes keretbe foglalták. Az angolszász hadtudományi irodalom így ír erről: „Többhaderőnemi hadviselés – Az Egyesült Államok haditengerészete – amely a világ vezető haditengerészete – teljes felszín alatti, felszíni, kétélű és légi haderővel rendelkezik, ezen kívül az űrrendszerek fő katonai felhasználója az Egyesült Államokban.”⁵⁸ A Hadtudományi Lexikon is kitér a tengeri hadviselés dimenziójára, legújabb kiadása szerint a haditengerészet „a többi haderőnemmel együttműködve, vagy önállóan képes óceáni, tengeri, folyami, part menti és deszantműveleteket folytatni. A haditengerészet állományába különféle fegyvernemek (felszíni hajók, tengeralattjárók, haditengerészeti repülőgépek, partvédő tüzérség, légvédelmi csapatok, tengerészgyalogság, különleges rendeltetésű és kiszolgáló egységek stb.) tartoznak. A haditengerészet műveleteit elsősorban a hozzá egyértelműen kapcsolható fizikai közegen, illetve közegben (azaz

55 Appendix D MDO in Dense Urban Terrain (DUT) In: The U. S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. TRADOC Pamphlet 525-3-1 D-1.

56 Deme László József: Felkészülés a jövő hadviselésére – az amerikai szárazföldi haderő új hadműveleti koncepciója. *Honvédségi Szemle*, 145. évf. (2017), 3. szám, 11. o. hivatkozva Kilcullen, David: Urbanization and the future conflicts. <https://www.youtube.com/watch?v=MstAwwnxgkM> alapján.

57 Ez a megállapítás annak figyelembevételével igaz, hogy a tengerészgyalogság – amely önmagában is rendelkezik pl. légi komponensekkel stb. – gyakran hangsúlyozza önállóságát más fegyvernemektől és haderőnemektől, ez azonban inkább egyfajta tradicionális megközelítés, és az elit jelleg konzekvens hangsúlyozásán alapul.

58 Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt: Geopolitikai szöveggyűjtemény. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2000. 154. o.

a vízen, a víz alatt és a fölötté lévő légtérben) hajtja végre. A modern tengeri hadviselésnek öt dimenziója van. Az első kettő a világtenger felszíne, a harmadik a fölötté lévő légtér, a negyedik a víz mélysége, az ötödik pedig a kibertér.”⁵⁹ Ilyen módon a tengeri hadviselés dimenziója önmagában is további dimenziókra bontható.

Az Egyesült Államok 2018. évi nemzetbiztonsági stratégiája megnövelt hatótávolságot (hadműveleti mozgékonyaságot) követel meg a repülőgép-hordozóktól, megnövelve ezzel az erő kivetítésének képességét (force projection). Napjaink új fenyegetése, az A2/AD körülményei között is meg kell őrizni az erő kivetítés képességét, amit az amerikai haderő elsősorban az MDO hadművelet keretei között megvalósul, haderőnemek közötti szorosabb együttműködéstől vár.⁶⁰ Technológiai értelemben a fejlett szenzorok, a kiber-, űr- és elektronikai hadviselés, az UAV rendszerek, illetve a lopakodó technológia összehangolt és integrált alkalmazása reális lehetőséget teremt a fenti műveleti követelményeknek való megfelelésre. A haditengerészet által hangsúlyozott műveleti kulcsfogalmak: hálózat, integráció és mélységi műveletek (networked, integrated, attack-in-depth).⁶¹ Kitérve a mélységi műveletekre, megemlítendő, hogy az egyik legösszetettebb terület a dimenzióváltással (közeg váltással) járó partraszálló műveletek hatékony végrehajtása az ellenfél A2/AD fenyegetésének kitéve. Az Egyesült Államok tengerészgyalogsága ezért – a 2001. évi afganisztáni mélységi műveletek pozitív tapasztalatai alapján, illetve a Bell-Boeing V-22 Osprey konvertiplán rendszeresítése által biztosított jelentős hatótávolság-növekedésre támaszkodva – már olyan mélységi műveleteket kíván végrehajtani az MDO hadművelet keretei között, amely az erőket konvertiplánok felhasználásával azonnal nagy mélységű műveleti zónákba (FOB – Forward Operation Base) juttattja ki, kihagyva a klasszikus tenger-szárazföld közegváltásos partraszálló műveleteket.⁶² A jelenleg hatályos haderőnemi doktrínát (AJP-3.1 Allied Joint Doctrine for Maritime Operations) még 2004-ben dolgozták ki. A haditengerészeti légierő 2017 óta folytatja MDO programját a repülőgépvezetők kiképzésében, míg a tengerészgyalogság 2016 óta folytat ilyen jellegű felkészítési programokat.⁶³ A tengerészgyalogság 2016. évi hadműveleti koncepcióját (Marine Corps Operating Concept) már az MDO elvek figyelembevételével fogalmazták meg.⁶⁴

59 Krajnc Zoltán (szerk.): *Hadtudományi lexikon: Új kötet.* Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019. 369. o.

60 Hatékonyan növelik az ellenfél A2/AD képességét az olyan nagy hatótávolságú föld-víz feladatú rakéták, mint a kínai DF-21D vagy olyan nagy hatótávolságú cirkáló robotrepülőgépek mint a kínai DH-10, illetve az olyan megnövelt képességű légvédelmi rendszerek, mint az orosz S-300/400/500 és annak kínai HQ-9 variánsai.
Jonathan W. Greenert – Norton A. Schwartz: *Air-Sea Battle.* The American Interest LLC 2005–2020.

61 Uo.

62 John Reed, 'The future of amphibious warfare is airborne,' *Foreign Policy*, 26 March 2013 at <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 27.)

63 Cavallaro, Gina: *Multi-Domain Operations Is a 'Distinctly Joint' Warfighting Concept.* 10. 10. 2018. Association of the United States Army.
<https://www.ausa.org/news/multi-domain-operations-distinctly-joint-warfighting-concept> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 19.)

64 Gant J. Smith: *Over The Horizont – Multi-Domain Operations and Strategy.* Multi-Domain Operations: Everyone's Doing It, Just Not Together. <https://othjournal.com/2019/06/24/multi-domain-operations-everyones-doing-it-just-not-together/> (Letöltés ideje: 2019. 06. 24.)

3.5. Kiberhadviselés

A tűz és a mozgás, illetve a kommunikáció tényezői mellett 2016-tól jelentkezik önálló haderőnemi szintként a kiber-hadviselés (informatika, hálózatközpontú hadviselés, mesterséges intelligencia, elektronikai harc, műholdas kommunikáció stb.). Ma már nem is igényel részletes magyarázatot, hogy a korszerű haderőkben a katonai informatika és a kiberhadviselés az ezredforduló után miért emelkedett haderőnemi szintre. A kiberhadviseléshez kötődő elektromágneses spektrum, a hálózatközpontúság, kommunikációs és vezetési rendszerek szerepe kiemelt fontosságú az MDO műveletben. A kiberhadviselés támadó műveletei a háború megvívásának fontos elemei lesznek a jövőben. Ma már nem igényel bizonyítást azon állítás, amely szerint egy külső támadás esetén, hatékony kibervédelem hiányában nemcsak a haderő, hanem a teljes társadalom működése összeomolhat, feladatmegoldó képessége csökkenhet, reakcióképessége jelentősen lelassulhat. A kiber haderőnem alapvetően ugyanis nem csak a katonai rendszerek védelmét látja el, hanem a teljes alkalmazó államét. Ilyen értelemben a kiberhadviselés önálló hadviselési formává emelése, a kibertér önálló dimenzióként történő kezelése napjainkra megkérdőjelezhetlenné vált. A NATO ezért 2016. július 8-án döntött arról, hogy a kiberteret hadművelati területté nyilvánítja, majd kidolgozta az AJP 3.20 kiberművelési doktrínát.

Az információs fölény kivívására, a lehetőleg valós idejű és minél szélesebb körű felfelderítési információk megszerzésére, továbbá a saját erők hatékony kibervédelmére, titkosított kommunikációra, fegyverrendszerek irányítására, légi és földi robotjárművek fél-autonóm irányítására, információk nagy távolságú továbbítására és a hálózatos hadviselés megvalósítására irányuló folyamatok – a kiber hadviseléshez szorosan kötődően – az elektromágneses térben valósulnak meg. A kezelt és továbbított információk mennyisége nemcsak a korszerű hadviselést jellemző fokozott információigény és valós idejűség-igény miatt növekszik dinamikusan, hanem a különféle robot járművek megjelenése (UAV, UGV) a szenzorrendszerek dinamikus fejlődése és a mesterséges intelligencia alkalmazása következtében is. Jelentősen befolyásolja a nagymennyiségű adatok (Big Data) kezelésének fejlődése, mellyel akár olyan távlati következtetések vonhatók le, amelyeket még a szembenálló fél sem tud saját haderejéről – ezzel megragadható a kezdeményezés.

A korszerű hálózatközpontú hadviselés (Network Centric Warfare) során a katonai műveletekben a kommunikációs, az információs, a vezetési, illetve a pusztító rendszerek, alrendszerek kapcsolódnak egymáshoz. A hálózatközpontú katonai művelet gyökeresen átalakítja a katonai műveletek korábbi vezetési módszerét. Ennek oka, hogy szinte minden információ egy időben áll a parancsnokok rendelkezésére valamennyi vezetési szinten. Így megteremtődnek a döntés legjobb feltételei. *„A hálózatközpontú katonai művelet lényege, hogy egy rendszert alkot a felderítés, a döntés és a cél pusztítása a katonai műveletek végrehajtása teljes időtartamában.”*⁶⁵ A hálózatközpontú katonai műveletek a haderőnemek számára számítógépes hálózaton keresztül

65 Szternák György: Gondolatok a hatásalapú- és a hálózatközpontú katonai műveletekről. *Hadtudományi Szemle*, 1. évf. (2008), 3. szám, 1–7. o.

teszik lehetővé az információcserét a többi haderőnemmel és más erőkkel. A parancsnokok állandóan valós képet kapnak a hadszíntéren folyó tevékenységekről, ennek alapján a felderítés-célkiválasztás-csapásmérés ideje lényegesen csökkenthető.

A hálózatközpontú katonai művelet legfontosabb eleme az információk megszerzésének és felhasználásának radikálisan új módja, amely hatékonyabbá teszi a haderő vezetési rendszerét is, hiszen lehetővé teszi, hogy minden információ a vezetés minden szintjén egy időben álljon rendelkezésre, ennek megfelelően a döntések mindig a lehető leggyorsabban valamint a döntés szempontjából optimális szinten szülessenek. A hálózatközpontú katonai művelet lényege, hogy egyetlen integrált rendszerbe (hálózatba) foglalja az érzékelőket, a döntéshozókat és a fegyverrendszereket.

A Multi-Domain Operation elv különböző dimenziókban tevékenykedő haderőnemek közti kommunikáció szintjére emeli a hálózatközpontú hadviselést. A hálózatközpontú műveletek a Multi-Domain Operations műveleti környezetében, az elosztott műveletek elvének alkalmazásakor nyer új értelmet, magasabb szintű alkalmazási formát.

4. A többdimenziós műveletek végrehajtására létrehozott katonai szervezetek

Az első *Multi-Domain Operations Task Force*-ot a 17. Tábori Tüzérdandár bázisán állították fel 2200 fővel 2017-ben.⁶⁶ Már ebben az évben MDO elveket megvalósító gyakorlatot tartottak az Egyesült Államokban a dandár bevonásával. A gyakorlaton a dandárt összhaderőnemi felderítő elemekkel, illetve űrhadviselési és elektronikai harc, továbbá kiberhadviselési elemekkel kötötték össze. A végrehajtott műveletben a fent felsoroltak mellett MRLS (Multiple Launch Rocket System – rakéta-sorozatvető rendszer) rakétavető-üteget kötötték össze UAV-kal és ötödik generációs harci repülőgéppel (F-35). 2018. június 15-én a Multi Domain Task Force kötelék MDO elvek szerint végrehajtott gyakorlatára került sor a Csendes-óceáni térségben. Ugyanabban a térségben további gyakorlatokat hajtottak végre a 17. Tábori Tüzérdandár bevonásával, melynek során 6 db 227 mm-es rakétát indítottak egy M142 HIMARS (High Mobility Artillery Rocket System – nagy mozgékonyaságú rakétatűzérési rendszer) eszközről, majd ezekkel – Link-16 csatornán továbbított, MQ-1C felderítő UAV-ről származó célmegjelölési adatok segítségével – 100 km távolságról süllyesztettek el egy hajót (USS Racine).⁶⁷

A második Multi-Domain Operations Task Force-ot 2019-ben hozták létre a 41. Tábori Tüzérdandár bázisán, M270A1 rakéta-sorozatvetőkkel felszerelve.⁶⁸

2019-ben – a Multi-Domain Operation képesség fejlesztése érdekében – felállították az első I2CEWS (Intelligence, Information, Cyber, Electronic Warfare and

66 Uo.

67 Sebastian Roblin: The US Army's Experimental „Multi-domain” Units are practicing how to battle Chinese Warships.

<https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-army-s-experimental-“multi-domain”-units-are-practicing-how-battle-chinese-warships> (Letöltés ideje: 2020. 10. 05.)

68 Uo.

Space – felderítés, informatika, kiberképesség, elektronikai és űrhadviselés) zászlóalj is, amely műholdas kommunikációval és felderítési adatokkal dolgozik, emellett kiber képességgel is rendelkezik.⁶⁹

„Az Egyesült Államok Légierője felállította a 16. légihadsereget (Sixteenth Air Force – Air Forces Cyber), amely integrálja a többforrású hírszerzés és felderítés, a kiber- és elektronikai hadviselés, illetve az információs műveletek végrehajtását a hadszíntéren.”⁷⁰

Összegzés és következtetések

A JAPCC által a németországi Essenben szervezett Multi-Domain Operation konferencia fontos kérdések felvetésének volt színhelye. A rendezvény az MDO doktrína szintjén kívánta meghatározni a NATO-n belül a jövő hadviselésének irányait. A korábbi összefegyvernemi harc és a hálózatközpontú hadviseléshez képest ebben az esetben egy olyan alkalmazási környezetet vizionáltak, ahol a szárazföldi, a vízi és a légi szegmensek mellé szoros együttműködőként kapcsolódik az űr és a kibertér is. Ezen elemek szoros hálózatba kötésével, nagysebességű valós idejű adatfeldolgozásával a legjobb hatásfokú erő kifejtés, érdekérvényesítő képesség érhető el.

Összességében megállapítható, hogy a többdimenziós műveletek fogalmi körében a dimenzió olyan közeg, amelyben a katonai erő (haderőnem) manőverezhet és hatást válthat ki. E műveletek során a fegyveres erők működési területe a földön és a tengeren kívül kiterjed a levegőre és az űrre, továbbá az elektromágneses spektrum teljes szélességére. A jövő hadszíntéren többféle művelet folyik majd egyszerre, a hagyományosnak vett (légi, szárazföldi, tengeri) katonai műveletek mellett az űrhadviselés, illetve az információs és kiber műveletek is megjelennek. A többdimenziós hadszíntér és az itt folytatott többdimenziós hadművelet korábbiakhoz képest megnövelt hatótávolságú katonai tevékenységekből tevődik össze. Az MDO művelet során fokozott mértékben jelentkezik a haderőnemek közötti együttműködés, illetve az egyes dimenziók szinergikus hatásban kapcsolódnak össze a fegyveres küzdelem megvívása során.

A hadviselés fejlődési folyamatai már az ezredforduló óta egy ötdimenziós összhaderőnemi hadviselés irányába mutatnak. Egyfelől a haditechnikai eszközök – köztük elsősorban a felderítő rendszerek, kommunikációs és vezetési eszközök, titkosító rendszerek, műholdas kommunikáció stb. – fejlődése egyre inkább lehetővé teszi a haderőnemek közötti hatékony együttműködést, másfelől az ellenfél haditechnikai eszközeinek fejlődése olyan növekvő fenyegetést jelent a NATO haderők számára, amely kikényszeríti a haderőnemek közötti hatékonyabb együttműködést, széleskörű információmegosztást, a döntési ciklus felgyorsítását.

A többdimenziós hadművelet radikális mértékben fogja átalakítani az alkalmazó államok katonai (hadászati) kultúráját. Az ilyen típusú műveletek által biztosított többlet képesség lehet az, ami a jövőben lehetővé teszi – egyebek mellett – az A2/AD fenyegetés leküzdését. Egy esetleges nagyhatalmi összecsapás esetén a Multi-Domain

69 Uo.

70 Kimber Nettis: Multi-Domain Operations: Bridging the Gaps for Dominance. <https://www.16af.af.mil/News/Article/2112873/multi-domain-operations-bridging-the-gaps-for-dominance/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 16.)

Operation/Battle lesz az elkövetkező évtizedek háborúinak legvalószínűbb formája. Az új elméletet elsősorban egy a kínai és/vagy orosz reguláris haderő támadását követően megvívott háború fenyegetésével szemben fogalmazták meg, figyelembe véve e két haderő napjainkra megnövekedett műveleti képességeit. Az űrhadviselés területén kivívott fölényről az elmélet kimondja, hogy az a háború sikeres megvívásának elengedhetetlen feltétele. A szárazföldi hadviselést – más tényezők mellett – a megnövekedett hatótávolság és műveleti mélység, illetve a különleges műveleti erők újszerű alkalmazása és a digitális katona koncepció fogja jellemezni. A tengeri hadviselést a haditengerészet, annak légierije, illetve a tengerészgyalogság korábbiánál fokozottabb együttműködése jellemzi az űr, a kiber és a szárazföldi hadszíntéren. A légi dimenziót a fokozott felderítési, elektronikai-informatikai, kommunikációs és adattovábbítási-együttműködési képességgel rendelkező ötödik generációs harci repülőgépek és a „jövő függőleges légiszállítási képessége” jellemzi majd. Önálló domaint képez az elektromágneses spektrumon megvalósuló kiberhadviselés. Jelentős a hálózatközpontúság az MDO műveletben. A kommunikációs és vezetési rendszerek szerepe kiemelkedően fontos, mivel e terület hatékonyságának fokozásával gyorsítják a döntési ciklus (OODA-loop) lefutását.

A JAPCC konferencián többször elhangzott, hogy NATO légierők egy része már alkalmazza azokat a fejlett kommunikációs és vezetési rendszereket (AWACS, JSTARS, Link-16, az F-35 kommunikációs, szenzor és informatikai rendszerei stb.), amelyek lehetővé teszik az MDO hadviselés során megkövetelt fokozott felderítési képesség, adattovábbítási kapacitás, illetve fejlett vezetési struktúra és hálózati képesség működtetését. A konferencia előadásai alapján feltételezhető, hogy a fejlődés legegyszerűbb útja a NATO haderőnemek közötti technikai kompatibilitás és műveleti interoperabilitás megteremtése a vezetési és kommunikációs rendszerek jövőbeni egységesítésével. Bízható technikai lehetőség, hogy az F-35 összhaderőnemi harci repülőgép kommunikációs rendszerei hatékony összekötő kapcsot képezhetnek a légierő vezetési és kommunikációs rendszere, illetve más haderőnemek rendszerei között.

A többdimenziós műveletek végrehajtására létrehozott katonai szervezetek között megemlítendő a Multi-Domain Operations Task Force-ok, illetve az I2CEWS felderítő-informatika-kiber-, elektronikai és űrhadviselés zászlóaljak is, illetve a légi erő kiber magasabbegysége.

Az MDO műveleti hátterének fontos részét képezik az olyan új technológiák, mint a mesterséges intelligencia, gépi tanulás, autonóm és félautonóm rendszerek, quantum számítógépek és a Big Data. Fontos elem a döntési folyamat felgyorsítása, illetve részleges automatizálása (például mesterséges intelligencia alkalmazásával). Mindez jelentős hatást gyakorol a döntési ciklus (OODA-loop) felépítésére és sebességére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJP-3.20 doctrine. Allied joint doctrine for cyberspace operations. Zoltán Gulyás Brigadier General, HUNAF, Directorate NATO Standardization Office, Ministry of Defence. 2020.
- AJP-3.1 Allied Joint Doctrine for Maritime Operations
- Andrea Olivieri – William Perkins: On Multi-Domain Operations – Is NATO Today Sufficiently ‘Joint’ to Begin Discussions Regarding Multi-Domain Command and Control? JAPCC Journal 26. <https://www.japcc.org/on-multi-domain-operations/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Clausewitz, Carl von: A háborúról. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, I-II. 1961.
- Gant J. Smith: Over The Horizont – Multi-Domain Operations and Strategy. Multi-Domain Operations: Everyone’s Doing It, Just Not Together. <https://othjournal.com/2019/06/24/multi-domain-operations-everyones-doing-it-just-not-together/> (Letöltés ideje: 2019. 06. 24.)
- Dennis Wille: The Army and Multi-Domain Operations: Moving Beyond AirLand Battle. International Security. <https://www.newamerica.org/international-security/reports/army-and-multi-domain-operations-moving-beyond-airland-battle/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Csizmadia Sándor – Molnár Gusztáv – Pataki Gábor Zsolt: Geopolitikai szöveggyűjtemény. Budapest, Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 2000.
- David G. Perkins: Big 8 Initiative, Army Operating Concept will build the future Army. March 2016. https://www.army.mil/article/164728/Big_8_initiative_Army_Operating_Concept_will_build_the_future_Army (Letöltés ideje: 2016. 03. 17.)
- David G. Perkins: The Future Army: Win in a complex world. https://www.youtube.com/watch?v=9nWn2w2_q5k&index=3&list=PLNgD8Zv1yKif06b6M9Ooo8qsX4HWbDDws (Letöltés ideje: 2016. 11. 30.)
- Deme László József: Felkészülés a jövő hadviselésére – az amerikai szárazföldi haderő új hadműveleti koncepciója. *Honvédségi Szemle*, 145. évf. (2017), 3. szám, 3–24. o.
- Jeffrey M. Reilly: Multi-Domain Operations. Defense Technical Information Center, US Department of Defense, Courtesy of Air University Press. *The Air and Space Power Journal*, Spring 2016. <https://www.japcc.org/multi-domain-operations/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Jeffrey M. Reilly, The Multi-Domain Operations Strategist. *Over the Horizon Journal*, 8 November 2018. <https://othjournal.com/2018/11/08/oth-mdos-reilly/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Eric P. Hillner: The Third Offset Strategy and the Army modernization priorities. <https://usacac.army.mil/sites/default/files/publications/17855.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Field Manual FM 100-5 Hadműveletek tábori kézikönyv. Budapest, Magyar Honvédség Vezérkara, 1997.
- Gina Cavallaro: Multi-Domain Operations Is a ‘Distinctly Joint’ Warfighting Concept. 10. 10. 2018. Association of the United States Army. <https://www.ausa.org/news/multi-domain-operations-distinctly-joint-warfighting-concept> (Letöltés időpontja: 2020. 01. 19.)
- Grau Lester W. – Kipp Jakob W.: Urban Combat: Confronting the Spectre. *Military review*, 1999/4. 9–17. o.
- Dr. Hegedűs Ernő: Wass Huba magyar származású amerikai dandártábornok. *Haditechnika*, 53. évf. (2019), 1. szám, 15–17. o.
- Dr. Hegedűs Ernő – Dr. Hannel Sándor: Többdimenziós hadműveletek és haditechnikai eszközeik. *Haditechnika*, 54. évf. (2020), 2. szám, 8–15. o.
- Huba Wass de Czege – Antullio J. Echevarria: Toward a Strategy of Positive Ends. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2001.
- Huba Wass de Czege – David L. Grange – Charles A. Jarnot – Michael L. Sparks: Air-Mech-Strike: Asymmetric Maneuver Warfare for the 21st Century. Turner Publishing Company, Paducah, 2000.
- James M. Dubik: A Dual Approach To Military Innovation. <https://www.ausa.org/articles/dual-approach-military-innovation> (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)
- Jared Donnelly - Jon Farley: Defining the “Domain” in Multi-Domain. <https://othjournal.com/2018/09/17/defining-the-domain-in-multi-domain/> (Letöltés ideje: 2018. 09. 17.)
- Jim Greer: Ulysses S. Grant – Command And Control, and The Multi-Domain Battlespace Of The Future. Modern War Istitute, <https://mwi.usma.edu/ulysses-s-grant-command-control-multi-domain-battlespace-future/> (Letöltés ideje: 2018. 11. 30.)

- John Reed, 'The future of amphibious warfare is airborne,' Foreign Policy, 26 March 2013 at <http://foreignpolicy.com/2013/03/26/the-future-of-amphibiouswarfare-is-airborne/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 17.)
- Joint Vision 2020. US Joint Chiefs of Staff, 2000 május
- Jonathan W. Greenert – Norton A. Schwartz: Air-Sea Battle. The American Interest LLC 2005–2020.
- Kaplan, Fred: Force Majeure – What lies behind the military's victory in Iraq, 2003. 04. 10. <http://www.slate.com/id/2081388/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Kilcullen, David: Urbanization and the future conflicts. <https://www.youtube.com/watch?v=MstAwwnxgkM>
- Kiss Álmos Péter: Az Iraki Szabadság hadművelet sikerének háttere. *Új Honvédségi Szemle*, 57. évf. (2003) 8. szám, 3–4. o.
- Kiss Roland: Air-Sea Battle – A globális közös terekhez való hozzáférés hadműveleti koncepciója. *Nemzet és Biztonság*, 2015/4. 56–69. o.
- Kimber Nettis: Multi-Domain Operations: Bridging the Gaps for Dominance. <https://www.16af.af.mil/News/Article/2112873/multi-domain-operations-bridging-the-gaps-for-dominance/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 16.)
- Kőszegvári Tibor: Katonai műveletek a nagyvárosokban és a megapolisokban. *Hadtudomány*, 11. évf. (2001), 3. szám, 33–42. o.
- Krajnc Zoltán (szerk.): Hadtudományi lexikon: Új kötet. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2019.
- Multi-Domain Operations. U. S. Army Training and Doctrine Command. <https://www.tradoc.army.mil/Multi-Domain-Operations/> (2020.05.16.)
- Multi-Domain Battle. https://www.youtube.com/watch?v=RwYHSn_vAhQ (Letöltés ideje: 2019. 10. 30.)
- Multi-Domain Battle: Evolution of Combined Arms for the 21st Century 2025-2040. Army Operations Doctrinal Series, October 2017.
- NATO Joint Air Power Competence Centre (www.japcc.de) Operations Institute, June 2018.
- Összhaderőnemi légi- és űrhadviselési konferenciát rendeztek. Honvedelem.hu (Letöltés ideje: 2017. 10. 24.)
- Readahead – „Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future.” Joint Air & Space Power Conference 2019, JAPCC, Kalkar, Germany, 2019.
- Conference Guide – Shaping NATO for Multi-Domain Operations of the Future. JAPCC Joint Air & Space Power Conference 2019, 8-10 October 2019, Essen, Germany. <https://www.japcc.org/conference/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Sandra Erwin: Trump signs defence bill establishing U.S. Space Force. What comes next. Space News, December 20, 2019. <https://spacenews.com/trump-signs-defense-bill-establishing-u-s-space-force-what-comes-next/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 25.)
- Sebastian Roblin: The US Army's Experimental „Multi-domain” Units are practicing how to battle Chinese Warships. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/us-army-s-experimental-multi-domain-units-are-practicing-how-battle-chinese-warships> (Letöltés ideje: 2020. 05. 16.)
- Stephen Marr: Stability in Multi-Domain Battle. U. S. Army Peacekeeping and Stability
- Szabó Miklós: A Magyar Honvédség a NATO kiválóságai között. 2007. 04. 25.
- Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 15. évf. (2005), 4. szám, 19–30. o.
- Szternák György: Gondolatok a hatásalapú- és a hálózatközpontú katonai műveletekről. *Hadtudományi Szemle*, 1. évf. (2008), 3. szám, 1–7. o.
- The JAPCC Flight Plan for Unmanned Aircraft Systems in NATO” https://www.japcc.org/wp-content/uploads/JAPCC_UAV_Flight_Plan_2008_screen.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 10. 05.)
- The U. S. Army in Multi-Domain Operations 2028 concept. TRADOC Pamphlet 525-3-1. 2018. December 6.
- The US ARMY Operating Concept „Win in a complex world” 2020–2040. TRADOC Pamphlet 525-3-1 <http://www.tradoc.army.mil/tpubs/pams/tp525-3-1.pdf> (Letöltés időpontja: 2016. 10. 05.)
- Turcsányi Károly – Hegedűs Ernő: A légideszant. II. Debrecen, Püedlo Könyvkiadó, 2010.

Katona Magda[✦]

Szulejmáni tábornok halálára – 2. rész¹

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.28

Az Iráni Iszlám Köztársaság Qudsz erőinek parancsnoka, Qászem Szulejmáni vezérőrnagy 2020. január 3-án amerikai drón általi likvidálása mérföldkő az amerikai–iráni kapcsolatok terén, és fordulatot jelent a nemzetközi politika színpadán. Bár a nemzetközi kapcsolatok nem szokásos eleme, de jusztfikálható.

Az iráni nemzetbiztonsági stratégia az Irakkal vívott háború (1980–1988) tanulságainak levonását követően alakult ki, melyben az Iráni Iszlám Forradalmi Gárda és azon belül a Qudsz (Jeruzsálem) erők különleges szerephez jutottak. Utóbbi hírneve Szulejmáni tábornok tevékenységével jellemezhető. A meggyilkolt tábornok különleges stratégiát dolgozott ki, amelynek lényege katonai és politikai erő együttes alkalmazása volt. Előbbit az aszimmetrikus és hibrid hadviselés, valamint helyettesítő erők és helyettesítő helyi háborúk globális hálózata jellemezte.

Az Iráni Iszlám Köztársaság megalakulása óta szervez és kivitelez terrorcselekményeket és támogat terrorszervezeteket globális viszonylatban. Mindaddig, amíg ezek következmények nélküliek voltak, tehette. Most szembesül tetteinek következményeivel. Az éles retorika ellenére mindezidáig a tervezett nagy megtorlás elmaradt, sőt, globális mértékben számottevően csökkent a terrorcselekmények száma.

Ami a nemzetközi politikai következményeket illeti, a mélyülő krízis Iránnal kiélezheti a globális és regionális hatalmi vetélkedést. Az Iszlám Állam újra előretörhet. A krízis eszkzalációjának vagy de-eszkzalációjának a kulcsa a Perzsa-öböl térsége.

KULCSSZAVAK: drón támadás, Qudsz erők, helyettesítő háborúk, globális hálózat, terrorizmus

Death of General Sulaimani – Part 2.

The assassination of Major-General Qasem Sulaimani, commander of the Quds forces of the Islamic Revolutionary Guards Corps by an American drone attack on January 3 2020 marks a milestone in US-Iran relations, and may have a game changer effect on the stage of international politics. Although it is not a standard feature of international relations, but it can be justified.

Iran's national security strategy emerged after lessons concluded from the war with Iraq (1980-1988) in which the Islamic Revolutionary Guards Corps, especially its Quds (Jerusalem)

✦ E-mail: nasrin.katona@gmail.com; ORCID: 0000-0001-6151-7589

1 Jelen tanulmány 1. részét lásd: *Hadtudomány*, 30. évf. (2020), 1. szám, 6–21. o.

forces play a special role, whose fame is characterized by General Sulaimani's activity. The slain general has elaborated the very special strategy, which is based on the combined use of military and political power. The former is characterized by asymmetric and hybrid warfare and the global network of proxy forces and proxy wars.

Since its formation the Islamic Republic of Iran has been organizing and carrying out terrorist acts and supports terrorist organizations on a global scale. As long as these were without consequences, it could do them. Now it faces the consequences of its actions. Despite sharp rhetorics, so far the great retaliation has not taken place, and the number of terrorist acts has fallen significantly worldwide.

In terms of international political consequences, the deepening crisis with Iran could intensify global and regional power rivalries. The Islamic State can advance again. The key to the escalation or de-escalation of the crisis is the region of the Persian Gulf.

KEYWORDS: drone attack, Quds forces, proxy wars, global network, terrorism

Globális hálózat

Amerika

A Quds erői alvó sejtek és rezidentúrák kiterjedt hálózatával rendelkeznek az amerikai kontinensen is.² Ezek az alvó sejtek sok esetben a *Hezbollah* operatíváiból állnak, és számos amerikai városban megtalálhatók. Többségükben a földalatti 910-es egység operatívái, akik bármikor aktiválhatók a kiszemelt célpontok listájának bármelyike ellen. 2018 júliusában Szulejmáni kijelentette: „Nagy játékos Trump úr. Mi igen közel vagyunk önhöz, ott, ahol nem is gondolná.” Trump elnök drasztikus lépéseket helyezett kilátásba, amennyiben Irán amerikai földön amerikai érdekeltségeket támadna.

1992. március 17-én az argentinai Buenos Airesben öngyilkos támadást hajtottak végre az izraeli nagykövetség ellen.

1994. július 18-án az AMIA, az argentinai zsidó hitközség székháza ellen követték el öngyilkos merényletet, amelyben 85-en életüket veszítették. Ezeket az akciókat az *Anszarollah*, a *Hezbollah* „frontszervezete” hajtotta végre. Később bebizonyosodott, hogy Carlos Menem argentin államfő tízmillió dollárt kapott az iráni kormánytól. Az Interpol ezzel az esettel kapcsolatosan nemzetközi elfogatóparancsot bocsátott ki Ahmad Váhidí iráni védelmi miniszter ellen. Később, 2015. január 18-án Alberto Nisman, az AMIA ügy ügyészét holtan találták otthonában.

Mint fentiekből látható, a *Hezbollah* aktivistái megtalálhatók Latin-Amerika olyan, az Egyesült Államokhoz közeli országaiban is, mint Nicaragua. Libanoni síita muszlimokat azzal a céllal toboroznak és képeznek ki, hogy különböző amerikai városokban a *Hezbollah* alvó ügynökei gyanánt éljenek. 2019-ben az Egyesült Államok szövetségi ügyészsége egyiküket a New York Bronx kerületében élő Alí Kourání-ként, illetve a Michigan állambeli Dearbornban élő Számír El Debek-ként azonosította be. A libanoni bevándorló terrorista kémeket rutin jelleggel küldték haza kiképzés

2 <https://www.meforum.org/60350/iran-has-terrorists-embedded-inside-the- s?fbclid=IwAR2Fq3SM0u2EqwIXftLRuMWW3TDVvYirLcjjUy0uNwidxnibnFozgEQdQDw> (Letöltés ideje: 2020. 02. 16.)
Eredetileg megjelent: Todd Bensman: Suleimani's Sleeper Networks in the Americas.
The Federalist, 7 January, 2020.

céljából, hogy fegyverforgatást, kémeszközök használatát és amerikai földön amerikaiak elleni merényletek kivitelezését sajátítsák el.

2007-től 2017-es letartóztatásukig az volt a céljuk, hogy normális bevándorló családapáknak tűnjenek, miközben fegyvereket szereztek be, és célpontlistákat készítettek. A célpontok amerikai zsidók, zsidó létesítmények. Egyikük elmondta, libanoni kiképzése során olyan, az Egyesült Államokban élő zsidó üzletemberekre mutattak rá célpont gyanánt, akik aktív vagy korábbi tagjai voltak izraeli védelmi erőknél, titkosszolgálatoknak. Kouráni Manhattanban FBI és Bevándorlási Hivatal objektumokat rögzített, és küldte el a felvételeket Libanonba. Feladata „célzott gyilkosságok és támadások előkészítése és kivitelezése volt az Egyesült Államokban”.³

Debek Michiganben hasonlóképpen tevékenykedett, havi fizetést kapott az operatív költségekre, több utazás során képezték ki és indoktrinálták, végül bombák épületekben történő elhelyezésére szakosították. Az USA állampolgárság, az amerikai útlevél alkalmassá tette arra, hogy Thaiföldre utazzon, hogy robbanószert vigyen ki egy rejtkehelyről, továbbá legalább kétszer utazott Panamába, ahol a 2011-es és 2012-es esztendőik során amerikai és izraeli célpontok listáját állította össze. Magát vállalkozónak álcázva, Debek feltérképezte az amerikai és izraeli nagykövetségeket, valamint a Panama-csatornát, a biztonsági intézkedéseket, különösen nagy forgalom idején, fényképeket és jegyzeteket küldött Libanonba. Kouráni 15 leendő operatív szervezett be és helyezett el New Yorkban, New Jerseyben, Floridában és Kanadában. Egy Queensben található mecsetet is megnevezett az ügyészégi dokumentum, amely szerint az a *Hezbollah* ellenőrzése alatt állt.

2007-ben Irán konzulátust nyitott a nicaraguai Managuában. A nicaraguai hatóságok rendszeresen beengedtek az országba vízum és egyéb dokumentumok nélkül iráni férfiakat, a *Qudsz* erők embereit, akik onnan Hondurasba és El Salvadorba utaztak, melyeknek kormányai, Daniel Ortega Nicaraguájához hasonlóan, jó kapcsolatokat ápoltak a teheráni kormánnyal. A célpontok itt is befolyásos amerikaiak, izraeliek, külképviseletek és zsidó közösségek voltak.

Argentínában, ahol a *Hezbollah* 1992-ben intézett támadást a Buenos Aires-i zsidó központ ellen, 1994-ben ugyanott követett el merényletet az amerikai nagykövetség ellen. Ezt követően az argentin hatóságok befagyasztották tizennégy *Hezbollah*hoz köthető egyén és vállalkozás számláit; ezek Argentína, Paraguay és Brazília szabadkereskedelmi övezeteiben tevékenykedtek.

Kolumbiában és Venezuelában is azonosítottak az amerikai hatóságok *Hezbollah* tagokat.

2007-ben Boliviában fedeztek fel titkos *Hezbollah* robbanóanyag- és fegyverraktárt.

2011-ben maga Szulejmáni instruált egy texasi operatívát Adel Al-Dzsubeir, akkori washingtoni szaúdi nagykövét⁴ meggyilkolására Washington D. C.-ben a Cafe Milanoban. Egy mexikói kábítószer kartelt bíztak meg a merénylet kivitelezésével. Ez a terv azonban kudarcot vallott.

3 Uo.

4 Jelenleg a szaúdi királyság külügyminisztere, aki 2020 januárjában látogatott Magyarországra.

Bűnözői szindikátusokba beépülés, azok felhasználása nemcsak az amerikai kontinensen, de globális viszonylatban is széles körben jellemző modus operandijukra.

A *Hezbollah* régóta végez műveleteket Latin-Amerikában, csempészetben, pénzgyűjtésben épp úgy részt vesznek, mint terrorcselekmények előkészítésében és végrehajtásában. Autóalkatrész lopással, közokirat-hamisítással, zsarolással, gépjárművek Nyugat-Afrikába exportálásával foglalkoztak. A *Hezbollah* hálózatok együttműködnek a latin-amerikai drokartellekkel.

Afrika

Irán aktív az afrikai kontinensen is. Afrikában, akárcsak a Közel-Keleten, közvetlenebb stratégiai terveik is vannak.⁵ Az iráni soft power diplomácia kiterjed Szenegáltól a Comoroson át Dél-Afrikáig az egész kontinensre. De az iráni diplomácia strukturálisan diszfunkcionális, ellentétek vannak a Külügyminisztérium és az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárda* között, céljaikban és módszereikben diszparitás figyelhető meg.

A tradicionális diplomácia annak érdekében működik, hogy Irán elérje szélesebb kiterjedésű, aszimmetrikus célkitűzéseit. Afrikai országok területét használja a *Hamasznak* és a *Hezbollahnak* történő fegyvercsempészet céljából Port Szudán Vörös-tengeri kikötőjén keresztül. Irán stratégiai célja afrikai földről (is) Libanon destabilizálása, Tel-Aviv és Jeruzsálem elérhetőségének biztosítása saját rakétáik számára. A *Qudsz* erők pénzgyűjtő és műveleti jelenléttel rendelkeznek Sierra Leonében, Szenegálban, Elefántcsontparton és Nigériában. Nyugat-Afrikában mintegy 120 000 iráni él. A szabályozatlan gazdasági környezet a fenti tevékenységekhez kedvező táptalajt biztosít bűnözői kartellek tevékenységéhez, kétes vállalkozásokhoz. Sokan illegális pénzek mosásával, kábítószer-kereskedelemmel, véres gyémántüzletekkel, az átjárható határokon fegyvercsempészetrel is foglalkoznak. A gambiai partoknál kirakodott iráni fegyverszállítmányból nagy botrány lett. Nyugat-afrikai tevékenységükből a *Qudsz* erők évente dollár milliárdokra tesznek szert.

A teheráni kormány katonai együttműködési egyezményt kötött Szudán iszlamista, *Nemzeti Kongresszus Pártja* vezette kormányával, melynek értelmében Irán fenntartja az országban az Al-Fasr bázist. Iráni fegyverekkel követte el a szudáni kormányzat a darfúri atrocitásokat, az ország tranzitállomásul szolgál a *Maghrebi Al-Káidának* és az afrikai térségekbe juttatott iráni fegyverek számára. A szudáni Yarmouk vegyiüzemében 2012-ben bekövetkezett robbanás során derült ki, hogy az üzem be volt csatornázva a szíriai és iráni vegyifegyverprogramba, ahol Irán a Fadzsir-5 rakéták robbanó tölteteit is gyártja.⁶

Dél-Afrika betartja az Irán-ellenes nemzetközi szankciókat, ám a dél-afrikai MTN mobiltelefon cég beruházásokat eszközöl Iránban. Védelmi ipari berendezések

5 <https://www.unitedagainstnucleariran.com/sites/default/files/expansion/iran-ideological-expansion-012720.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 20.)

6 <http://www.thetower.org/article/desperate-for-allies-and-secret-assets-iran-penetrates-africa/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 18.)

exportja, sőt az IAEA kijátszása is folyik e mobiltelefon gyártó óriáscég révén. Ilyen érdekek mellett érthető, hogy Dél-Afrika Irán mellett szavazott az IAEA-ban.

2010 októberében a nigériai hatóságok Afrika történelmében a legnagyobb szabású külföldi, iráni fegyverszállítmányt koboztak el. A hajó rakétakilövőket és ágyúkat szállított Lagos kikötőjébe. 2013-ban egy *Hezbollah* sejtet fedeztek fel az észak-nigériai Kano városában. 2012. június 22-én Nairobian merényletet hiúsítottak meg a kenyai izraeli nagykövetség ellen.

A *Hezbollah* régóta képez ki nigériaiakat. 2018-tól intenzifikálta ezt a tevékenységét. Helyi iszlamisták indoktrinálásához és kiképzéséhez helyi vallási vezetőket és szélsőséges muszlim diákcsoportokat pénzel. Seikh Ibrahim Zakhakhy Iránban képzett radikális síita vallási vezető legalább olyan értékes szövetséges Irán számára, mint Naszrallah sejk volt Libanonban. Nyugat-afrikai, a síita iszlámra áttért harcosok harcolnak Szíriában az Asszad kormány, valamint Jemenben a houthik oldalán.

A *Qudsz* erők nem csak ideológiai téren nyomulnak, az iráni tevékenység erősen profitorientált. Fegyvercsempészetet irányít szudáni segítséggel az afrikai kontinens 14 országába. Egyes esetekben fa bárkákon Szomáliába szállítják a fegyvereket, majd a Vörös-tengeren át juttatják el őket a houthi felkelőknek.

Az iráni Al-Musztafa Egyetemen afrikai vallási vezetők képzése folyik az iráni iszlám forradalmi gárdisták és a qumi klérus irányításával. 60 országból, köztük 17 afrikai országból fogad hallgatókat ez a tanintézet. Az iráni kormány az afrikai kontinensen 30 országban befolyásol madraszákat, ahol a *Qudsz* erők kiterjedt pénzosztási hálózatot tartanak fenn.

Dzsibuti kikötőjén keresztül jutnak el a fegyverek a *Hamasz*nak és a palesztin *Iszlám Dzsihádnak*, valamint a jemeni houthiknak. Irán stratégiai célja a Bab El-Mandeb-szoros ellenőrzése, ahol a világ kőolajforgalmának jelentős része halad keresztül. Céljaik eléréshez látványos beruházásokat eszközölnek. Ilyen a dzsibuti parlament építése.

Fő aszimmetrikus stratégiai céljukat, a hadászati célú nukleáris kapacitás kiépítését a Robert Mugabe zimbabwei rendszerével kötött urániummegyezmény jelentős mértékben elősegítette. 2011-ben Ahmadinezsád iráni elnök Nigerbe, a világ negyedik legnagyobb urániumtermelő országába látogatott. Irán kongói urániumot is csempészett tanzániai kikötőkön keresztül. Namíbia és Malawi uránium bányáiból is beszerzi szükségletét. Miután Mugabe 2017-ben lemondani kényszerült, a szankciókat elkerülendő, iráni tankerek tanzániai bejegyzéssel hajóztak. Afrikát arra használja Teherán, hogy kitörjön a pária státuszából, és kiterjessze a *Hezbollah* akció radiuszát, nukleáris anyagokat szerezzen be, megszervezze és felfegyverezze helyettesítő erőit.⁷ Mindezek segítségével növelte uránium centrifugái számát, kapacitását, fűtőanyag raktárait.

Noha Afrika nem áll az USA–Irán szembenállás fókuszában, ez idővel változhat. Az *Al-Káidá*hoz kötődő csoportok régóta támadnak a kontinensen nyugati érdekeltségeket. Ilyenek voltak 1998-ban a kenyai és tanzániai nagykövetségi bombamerényletek,

7 <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2018/04/23/Analysis-The-need-to-tackle-Iran-in-Africa.html> (Letöltés ideje: 2020. 02. 20.)

2002-ben egy izraeli tulajdonú szálloda elleni támadás és egy utasszállító lelövésének meghiúsult kísérlete a kenyai Mombassában. A szankciók kijátszása nukleáris és fejlett fegyverek birtoklása végett, terrorhálózatok és madraszák hálózatának kiépítése, nemzetközi fegyverkereskedelem a Közel-Keletre ennek a kirakósnek a főbb elemei.

Ázsia, Balkán

A *Qudsz* erők aktívak a dél-ázsiai régióban, valamint a Balkánon is. 2012. február 14-én merényletet kíséreltek végrehajtani Bangkokban a Thaiföldre látogató izraeli védelmi miniszter ellen, de azt meghiúsították. Ugyancsak 2012 februárjában megakadályozták a bakui izraeli nagykövetség elleni merényletet. Ugyanakkor a bulgáriai Burgasban akartak egy izraeli turistákat szállító buszt felrobbantani. 2017. április 29-én Isztambulban meggyilkolták egy Dubaiban működő ellenzéki TV tulajdonosát, Bahreinban és Szaúd-Arábiában is terveztek támadásokat. E merényletek gyanúsítottjait az iráni iszlám forradalmi gárdisták táboraiban képezték ki fegyverek és robbanóanyagok használatára és hírszerzési technikákra.

Európa

Európa kezdetben Irán belháborúinak hadszíntere volt. Az 1980-as 1990-es évek európai merényletei ugyanakkor legalább ilyen mértékben hordoztak nemzetközi politikai szintű üzeneteket. Az 1980-ban megkezdődött iraki–iráni háború során Franciaország Irakot politikai támogatásáról biztosította, és fegyverekkel látta el. A különösen 1985–1986-ban elszaporodott franciaországi merényletek fő célja a nyomásgyakorlás volt a francia kormányra, hogy változtasson állásfoglalásán, valamint távolítsa el földjéről az iráni ellenzéki *Mudzsáhidín-e Khalq* párt Párizs mellett élő vezetőit.

A merényletek mindennemű megtorlás nélkül maradtak. Sőt, a teheráni kormány elérte célját, a francia kormány elállt Szaddám Husszein rendszerének támogatásától, és korlátozta az országban élő iráni ellenzékiek tevékenységét.

Ellenzékének felszámolása stratégiai célkitűzésnek számít a rezsím túlélése szempontjából. Egyes zsidó intézmények, izraeli érdekeltségek elleni támadások azért élveznek prioritást, hogy Irán fenntartsa a közel-keleti feszültséget, akadályozza az izraeli–palesztinai békefolyamatot, ellehetetlenítse az Egyesült Államok és az Európai Unió befolyását a térségben. Megmutatja, hogy képes terrortámadásokat szervezni Európa szívében, mindennemű hátrányos következmények nélkül, hogy enyhítsen a szankciókon és megossa az Európai Uniót. Mindezülig ezeket a merényleteket számottevő válaszlépések nem követték. Ellenkezőleg, ezek a támadások hatékonyan szolgálták az iráni érdekeket, a nyugati erőket kivonták Libanonból, kitoloncolták az iráni ellenzékiet Franciaországból, véget vetettek Bagdad nyugati támogatottságának az iraki–iráni háború során, bebörtönzött ügynökeiket szabadon engedték.

Az 1980-a, 1990-es évek európai iráni merényletsorozatának krónikája a következő:

1989-ben Bécsben meggyilkolták Abdul Rahmán Qászemlút, aki 1973 óta az iráni *Kurdisztáni Demokrata Párt* vezetője volt, és autonómiát követelt az iráni kurdoknak.

Már 1945-től, tizenöt éves korától részt vett a Mahabádi Köztársaság eseményeiben, majd Franciaországba emigrált, a Sorbonne-on diplomázott. Az 1979-ben kezdődött első iráni kurd felkelés 1984-ig, az iraki–iráni háború közepéig tartott. Ennek leverését követően Qászemlú visszatért Párizsba. Az *Iráni Nemzeti Ellenállás Tanácsa* ellenzéki ernyőszervezetét az ő iráni *Kurdisztáni Demokrata Pártja* alapította. A kurdok hamarosan újra fegyvert fogtak az iszlám rezsim ellen.

Az iráni kormány a kurd vezetőket tárgyalások ürügyén csalta Ausztriába, ahol a megbeszélések előző fordulói 1988. december 28-án, 30-án, és 1989. január 20-án zajlottak le. A következő tárgyalás 1989. július 13-ára volt kitűzve. A kurd delegáció tagjai Abdul Rahmán Qászemlú és munkatársa, Abdullah Qáderi voltak. Fazel Raszúli iraki egyetemi tanár közvetítőként vett részt. Az iráni küldöttség tagjai Mohammad Dzsafar Sahrúdi és Hádzsi Musztafavi voltak, és ezúttal egy harmadik tag csatlakozott hozzájuk, Amír Manszúr Bozorgian testőr személyében, akik tüzet nyitottak a gyanútlan kurd politikusokra. Az osztrák hatóságok nem akadályozták meg, hogy a háromfős halálbrigád háborítatlanul visszatérjen Iránba.⁸

Az iráni ellenzéki vezetők európai célzott likvidálásai sorozatban folytatódtak. 1990. április 14-én Genf melletti otthona közelében lelőtték Kazem Radzsavít, a *Mudzsáhidín-e Khalq* ellenzéki párt alapítójának testvérét.

1991. augusztus 6-án Párizsban meggyilkolták a sah utolsó miniszterelnökét, Sahpur Bakhtiárt.

1992. szeptember 17-én déli 11 óra körül a berlini Prager Strassén található Myconos görög étteremben támadók gépkarabélyokból tüzet nyitottak Szadeq Sarafqandí, Fattah Abdulíi Homajún Ardalán és Núrí Dehkurdíra, az ellenzéki iráni *Kurdisztáni Demokrata Párt* vezetőire, akik az étteremben európai politikusokkal, Ingvar Carlssonnal, korábban két ciklusban Svédország miniszterelnökével, a svéd Szociáldemokrata Párt elnökével, Mona Sahlin főtitkárral és Pierre Schori korábbi svéd külügyi államtitkárral készültek találkozni. A mérszárlás a *Kurdisztáni Demokrata Párt* vezette második iráni kurd felkelés (1989–1996) idején történt.

A merényletet a Baní Hásemí fivérek szervezték. A gyilkosság elkövetőit, Kazem Darabi berlini iráni zöldségest, Abul Rahím Baní Hásemí titkosszolgálati tisztet, valamint Abbasz Husszein Rail libanoni *Hezbollah* aktivistát 1997-ben a német bíróság bűnösnek találta, és ítéletében rámutatott az iráni állam felelősségére. Az illetékes német bíróság minden kétséget kizáróan bizonyítottnak találta, hogy az iráni kormány felelős az eseményekért. Tizenhárom iráni diplomata, valamint Alí Fallahian akkori nemzetbiztonsági miniszter ellen nemzetközi elfogatóparancsot bocsátattott ki terrorizmus vádjával, mivel Khamenei legfelsőbb vallási vezető nevében ő rendelte el az akciót. A libanoni segítőket Szulejmáni szervezte be. A merényletet szervező Baní Hásemí fivérek egyike nem sokkal később Budapesten lett hazája nagykövete.

8 Moniquet, Claude: The Recent Iranian Terrorist Plots in Europe. European Strategic Intelligence and Security Center, February 2019. <http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-recent-iranian-terrorist-plots-in-europe/IRAN%20-%20RECENT%20TERRORIST%20PLOTS%20IN%20EUROPE.pdf>

Közben az iráni titkosszolgálatok áttették európai rezidentúrájuk központját Ausztriába, a bécsi iráni nagykövetség a rezidentúra hivatalos központja, de igen aktívak Magyarországon is a boszniai háború óta.

Mint már említettük, az 1980-as, 1990-es évek merényletsorozatának kivitelezése során Teherán azt a tanulságot vonta le, hogy ezeket úgy kivitelezhette, hogy a legcsekélyebb árat sem kellett fizetnie érte.

Újabb európai merénylethullámuk 2015-től válaszcsepés egyes európai országoknak az iráni atomprogram lelassítására irányuló titkos erőfeszítéseire. Az atomszaroláson kívül a merényletsorozat a 2017-től erősödő iráni zavargásokkal, az összeomló gazdasággal, a szankciók súlyával függ össze. Az iráni héják úgy vélik, az ellenzék fizikai likvidálása mellett ellenzékük vélelmezett nyugati támogatóit is elrettentik.

Kihasználták a 2015-ös migrációs válságot operatíváik Európában történő elhelyezésére. 2015 tavaszán az iráni hatóságok több mint egymillió afgán tartózkodási engedélyt visszavonták. Ezáltal teljesen jogfosztottá váltak. Egzisztenciájuktól és vagyonuktól megfosztva a hazatoloncolás várt rájuk, vagy minden 16 éven felüli férfi Európába utazhatott, még fejenként 1600 eurót is kaptak. Az iszlám gárdisták buszokon szállították őket a török határig. Ekkor már az iszlám gárdisták nemcsak kísérőik, de afgán menekültként útítársaik is voltak, akárcsak a Qudsz erők Mashad környéki táborait kiszolgáló, „bajba jutott” iráni adózó női „munkavállalók”. Őket Röszkénél, illetve Budapesten a Keleti pályaudvarnál is láthattuk.⁹

Hollandiában 2015. december 15-én Reza Kolahi iráni ellenzéki politikust meggyilkolták az almeri városházán. 2017-ben Hágában történt merényletkísérelt az *Ahvázi Ellenállási Mozgalom* arab nemzetiségű iráni tagja ellen.

2016. júliusban a bécsi iráni nagykövetség egyik diplomatáját letartóztatták Németországban. A letartóztatott diplomatát, Aszadollah Aszadit átadták Belgiumnak. A tervezett merénylet célja a keményvonalasok által opportunistának tartott Rouhání európai látogatásának szabotálása lett volna.

2018. március 22-én a *Mudzsáhidín-e Khalq* ellenzéki mozgalomnak a március 21-i perzsa újév, a Nouruz ünnepségét célozták meg a merénylők. Miután az albán kormány e szervezet több ezer aktivistájának befogadása mellett döntött, drasztikusan megnőtt az országban az iráni titkosszolgálati jelenlét. Míg korábban a tiranai iráni nagykövetség kis létszámú volt, hamarosan 25 diplomatával (!) növelték a külképviselet létszámát.

Franciaországban a Párizshoz közeli Villepinthe helységben 2018 júliusában iráni ellenzékiek több tízezres tünetést szerveztek az *Iráni Ellenállás Nemzeti Tanácsa* szervezetei, főként a *Mudzsáhidín-e Khalq* szervezésében. A rendezvényen befolyásos nyugati politikusok, többek között amerikai vezető politikusok, így Rudy Giuliani, Trump elnök tanácsadója is részt vettek. A belga hatóságok letartóztatták annak a sejtnek több tagját, akik a párizsi merényletet kivitelezni voltak hivatottak. Ezzel kapcsolatosan október 2-án hat főt, köztük iráni diplomatákat is elfogtak.

9 Az afgán hatóságok információi, illetve a 2015 nyári migrációs válság során Magyarországon megintertjűvölt migránsok közlései.

2018-ban Dániában merényletet hiúsítottak meg a hatóságok egy ismert arab nemzetiségű iráni politikus ellen.

2019. január 16-án razziákat tartott a német rendőrség Baden-Württemberg, Észak-Rajna-Vesztfália, Bajorország tartományokban és Berlinben, amelynek során több potenciális merénylet letartóztattak. Zsidó intézmények, valamint Reinhold Robbe SPD politikus (a Német–Izraeli Baráti Társaság korábbi elnöke) lettek volna a célpontok. Az iráni rezsim ügynökei ellenzékiek, főként az *Iráni Nemzeti Ellenállás Tanácsa*, valamint a vezetői után kémkedtek, és izraeli érdekeltségeket, zsidó létesítményeket figyeltek.

2019-ben lelepleztek egy afgán tolmácsot, aki a NATO ISAF missziója keretében Afganisztánban szolgáló német katonákról szolgáltatott információkat az iráni hírszerzésnek. Első fokon első bírósági tárgyalására márciusban került volna sor, ami a koronavírus járvány miatt elrendelt rendkívüli törvénykezési szünet miatt később kerül megtartásra. Az ügy során több afgán tolmács is gyanúba keveredett.

A második európai iráni terrorhullám abban különbözött az előzőtől, hogy nem maradt következmény nélkül. 2010. január 8-án az Európa Tanács a nemzetközi kapcsolatok terén precedens nélküli határozatot hozott: első ízben helyezett egy kormányzati entitást, az iráni rezsimet az EU terror listájára.¹⁰

Korábban már holland támogatással terrorszervezetek listájára helyezték az *Iráni Iszlám Forradalmi Gárdát*, miután az amerikai kormányzat is ezt tette. Utóbbi aktus jusztfikálta Szulejmáni 2020. január 3-i célzott likvidálását.

Konklúzió

Az Iráni Iszlám Köztársaság *Quds*z erőinek parancsnoka, Qászem Szulejmáni vezérőrnagy 2020. január 3-án amerikai drón általi likvidálása mérföldkő az amerikai–iráni kapcsolatok terén, és játszmat fordító hatással bír a nemzetközi politika színpadán. Bár a nemzetközi kapcsolatokban nem szokásos eleme, de jusztfikálható.

Az Iráni Iszlám Köztársaság megalakulása óta szervez és kivitelez terrorcselekményeket, és támogat terrorszervezeteket globális viszonylatban. Mindaddig, amíg ezek következmények nélküliek voltak, tehette. Most szembesül tetteinek következményeivel. Az éles retorika ellenére mindezidáig a tervezett nagy megtorlás elmaradt, sőt globális mértékben számottevően csökkent a terrorcselekmények száma. Kétségtelen, hogy a jövőben Szulejmáni neve zászló lesz, életútja merényletek inspirátora egyes egyéneknek, ám az állami bosszú elmaradni látszik. Egyelőre a pragmatizmus felülírta a fanatizmust.

A február 21-i iráni választások azt mutatták, hogy a tábornok halála nem kovacsolt nemzeti kohéziót, a választásokon a részvételi arány 1979 óta a legalacsonyabb volt, és a rezsim elleni zavargások az elnyomó intézkedések ellenére sem csendesednek. A tábornok a biológiai fegyverkezésnek is híve volt, ennek közegészség biztonsági aspektusait azonban már nem volt képes felmérni, sem a történelmi konklúziókat

¹⁰ EU Adds Iran Intelligence Unit on Terror List.

<https://www.albawaba.com/news/eu-adds-iran-intelligence-unit-terror-list-1235994>

levonni, az országon végigsöpörő koronavírus járvány nyilvánosságra kerülését már nem érthette meg. Az iráni közegészségügy hiányosságai és a hatóságok nem-transzparens politikája nem képes a kitörő járványok útját állni. Nem látta, milyen fontos tanulság a mára nézve, hogy az 1904-es nagy kolerajárvány miatti zavargásokból kibontakozott népi mozgalom nemcsak az akkori uralkodó bukásához, de közegészségügyi és más szociális reformokhoz, alkotmányos forradalomhoz vezettek.

Változik-e az iráni politika Szulejmáni halála után? Noha Szulejmáni lépései kollektív döntés eredményei voltak, végrehajtása katonai hierarchia hálózatán keresztül történt, utóda azonban azzal a karizmával és kapcsolati tőkével nem rendelkezik, mint ő, a sakknagymester halála mindenképpen átrendezi a geopolitikai sakktáblát. Halálának hosszú esztendőig tartó kihatásai lesznek.

Kérdés azonban, hogy mennyire erős az ellenzék, mennyire gyenge a gazdaság, hogyan sújtják a perzsa államot a szankciók. Ha a rezsim túléléséről van szó, az Iráni Iszlám Köztársaság nem fog válogatni az eszközökben, az ehhez szükséges globális infrastruktúrát az eltelt négy évtized során már kiépítette. Ha visszaüt is, a megropantó katonai konfrontációt igyekszik elkerülni.

Ami a nemzetközi politikai következményeket illeti, a 2020-as esztendő nemcsak Iránban, de az Amerikai Egyesült Államokban is választási év. Ez az akció lehetőséget nyújt Trump elnöknek, hogy az amerikaiak kivonuljanak Afganisztánból és a Közel-Keletről. Ennek jegyében került sor február 29-én tálib-amerikai „békeegyezmény” aláírására Qatar fővárosában, Dohában, amelynek keretében az amerikai fél 14 hónapos csapatkivonási ütemtervet vállalt.

A mélyülő krízis Iránnal kiélezheti a globális és regionális hatalmi vetélkedést. Kína ebben most nem tud részt venni, az új koronavírus ürügyén globálisan megfékezik expanzív törekvéseit: Oroszország pedig korántsem tud belőle olyan politikai tőkét kovácsolni, mint a szíriai konfliktusból. Az *Iszlám Állam* viszont újra előre törhet. A krízis eszkalációjának vagy deeszkalációjának a kulcsa a Perzsa-öböl térsége, a deeszkaláció kulcsa Omán és Qatar. Politikai tőke kovácsolásra Iránnak elsősorban Afganisztánban, Irakban, Szíriában és Libanonban van lehetősége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Akbarzadeh, Shahram – Ibrahim, Niamatullah: The Taliban: a new proxy for Iran in Afghanistan. *Third World Quarterly*, Summer 2018.
- Alfoneh, Ali: Brigadier General Qassem Sulaimani: A Biography. *Middle Eastern Outlook*, 1, January 2011.
- Alfoneh, ALI: Iran's Secret Network. *Middle Eastern Outlook*, 2, March 2011.
- Alfoneh, Ali: Iran's Most Dangerous General. *Middle Eastern Outlook*, 4, July 2011.
- Bensman, Todd: Suleimani's Sleeper Networks in the Americas. *The Federalist*, 7 January, 2020.
- Callimachi, Rukmini and Schmitt, Eric: Iran Released Top Members of Al-Qaeda in a Trade. *New York Times*, September 17, 2015.
- EU Adds Iran Intelligence Unit on Terror List.
<https://www.albawaba.com/news/eu-adds-iran-intelligence-unit-terror-list-1235994>
- Felkins, Dexter: The Shadow Commander. *The New Yorker*, September 30, 2013.
- Georgy, Michael and Rasheed, Ahmed: Iranian commander issued stark warning to Iraqi Kurds over Kirkuk. *Reuters*, October 20, 2017.

- Griffin, Jennifer and Tomlinson, Lucas: Exclusive: Quds Force Commander Soleimani visited Moscow met Russian leaders in defiance of sanctions. *Fox News*, August 6, 2015.
- In unprecedented move, US names Iran's Revolutionary Guards a terrorist group. April 9, 2019. <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/in-unprecedented-move-us-names-irans-revolutionary-guards-a-terrorist-group/>
- IRCG Quds Force Commander Qasem Sulaimani: Trump's Rhetoric is That Of A Casino: You May Start The War , But We Will Determine Its End: We Are Near You In Places That You Can't Even Imagine, We Are A Nation of Martyrdom." *MEMRI Special Dispatch* No. 7595, July 26, 2018.
- Kutschera, Kris: A Network of Terror. *The Middle East*, June 20, 2013.
- Levitt, Matthew: Hezbollah and the Qods Force in Iran's shadow war with the West. The Washington Institute For Near Eastern Policy. *Policy Focus*, 123, January 2013.
- Levy, Adrian and Scott-Clark Cathy: Al-Qaeda Has Rebuffed Itself – With Iran's Help. *Atlantic*, November 11, 2017.
- Moghaddam Assaf: Marriage of Convenience: The Evolution of Iran and al-Qaeda's Tactical Cooperation. *CTC Sentinel* 10/4. 2017.
- Moniquet, Claude: The Recent Iranian Terrorist Plots in Europe. *European Strategic Intelligence and Security Center*, February 2019. <http://www.esisc.org/upload/publications/analyses/the-recent-iranian-terrorist-plots-in-europe/IRAN%20-%20RECENT%20TERRORIST%20PLOTS%20IN%20EUROPE.pdf>
- Schmitt, Eric: Iran is Smuggling Increasingly Potent Weapons Into Yemen, U. S. Admiral Says. *New York Times*, September 18, 2017.
- Soufan, Ali: Qassem Soleimani and Iran's Unique Regional Strategy. *CTC Sentinel*, November 2018. <https://ctc.usma.edu/qassem-soleimani-irans-unique-regional-strategy/>
- Stancati, Margherita: Iran Backs Taliban With Cash and Arms. *The Wall Street Journal*, June 11, 2015. <https://www.wsj.com/articles/iran-backs-taliban-with-cash-and-arms-1434065528>
- https://www.asiatimes.com/2020/02/article/cia-mystery-did-the-taliban-kill-ayatollah-mike-2/?fbclid=IwAR2n8HeJl8fUsU62YdZvoxuRtIulixu19LcXtb9gsleE0hY5l0_7NkCqqdY
- <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2018/04/23/Analysis-The-need-to-tackle-Iran-in-Africa.htm>
- <https://www.unitedagainstnucleariran.com/sites/default/files/expansion/iran-ideological-expansion-012720.pdf>
- <http://www.thetower.org/article/desperate-for-allies-and-secret-assets-iran-penetrates-africa/>
- <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/01/09/fight-against-terrorism-council-renews-the-designations-on-the-eu-terrorist-list-and-adds-two-iranian-individuals-and-one-iranian-entity-in-response-to-recent-foiled-attacks-on-european-soil/>

„Az igazságnak az a tulajdonsága, hogy nincs olyan mélyen elrejtve, mint sokan hiszik, valójában fényesen csillognak a nyomai különböző helyeken, és sok út létezik, amelyeken megközelíthető.”

Galilei 1590

Matus János[✦]

Pandémia. Egészségbiztonság és az új világrend

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.39

A világ politikai, gazdasági, társadalmi és természeti környezeti folyamatai egyre gyakoribb és erőteljesebb megpróbáltatások elé állítják az emberiséget. A fenyegető események bekövetkezésének valószínűségét és negatív hatásának nagyságát nehéz megbecsülni. A második világháború utáni liberális politikai és gazdasági rend átalakulóban van, és a folyamattal együtt járó váratlan változások veszélyeztetik a nemzetközi békét, biztonságot és stabilitást. Az új világrend körvonalai nem láthatók, legfeljebb az átmenet konfliktusai és válságainak előjelei érzékelhetők. A tanulmány kísérletet tesz néhány átalakulással kapcsolatos történelmi tapasztalat és veszélyes fordulópontra felidézésére. Foglalkozik a jelenlegi egészségügyi válsághelyzettel, a koronavírus járvány előrejelzésének problémáival. Kísérletet tesz egy viszonylag ritkán alkalmazott elemzési szempont, az emberi tényező válsághelyzetben való szerepének bemutatására. Az emberiség fizikai egészségi állapotát fenyegető virológiai ágensek mellett rámutat a mentális és lelki egészséget veszélyeztető alattomos, megtévesztő propaganda veszélyeire. Végül arra keresi a választ, hogy a világrend veszélyekkel együtt járó átalakulásának kezelése az államokon belül milyen irányú változásokat indokolna.

KULCSSZAVAK: világrend, globális kockázatok, igazság utáni kor, részvényes kapitalizmus, felelősségviselő kapitalizmus, uralkodás a joggal, a jog uralma

Pandemic. Health Security and the New World Order

Political, economic, social and environmental processes of the world pose increasingly frequent and strong calamities to humanity. It is difficult to assess the probability of occurrence and the negative impact of threatening events. The post-World War Two liberal political and economic order has been under transformation for some time and the accompanying unexpected changes pose a threat to international peace, security and stability. The signs of the new world order are not visible, at best warnings of the conflicts and crises during transition can be perceived. This paper makes an attempt to recall some of the historical experience regarding major transformations and dangerous turning points.

✦ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar;
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: matus.janos@upcmail.hu

It deals with the present crisis of public health systems and the problems of early warning, concerning the coronavirus pandemic. A relatively rarely used object of analysis, the human factor will be discussed as an important asset in crisis management. Beyond virological agents that threaten the physical health of people, increasingly dangerous viruses, like misleading, cynical propaganda, with the consequences of intellectual, mental and emotional disorders will also be presented. Finally, this paper will also be looking for possible solutions, regarding the management of transformation infested in threats and the necessary changes in individual states.

KEYWORDS: world order, global risks, post-truth era, shareholder capitalism, stakeholder capitalism, rule by law, rule of law

Bevezetés

Az elmúlt húsz évben a nemzetközi politikával és gazdasággal foglalkozó szakértői csoportok jelentéseikben kísérletet tettek a nagy, globális trendek leírására és az általuk előidézett kockázatok meghatározására. A globális folyamatokról rendelkezésre álló ismeretek felhalmozása, a következtetések folyamatos finomítása és a leginkább fenyegető kockázati tényezők újrafogalmazása alkalmat adott a tudományos kutatás képviselőinek, hogy tudatosítsák a politikai döntéshozókban a közelgő veszélyeket. A publikus forrásokból megismerhető információk szerint jelenleg a klímaváltozás következményei, az információs technológia fejlődését kihasználó kiber bűnözés és a globális gazdaság egyenlőtlen fejlődése következtében fokozatosan növekvő jövedelmi és vagyoni különbségek alkotják az emberiség előtt álló legnagyobb kockázatokot. A Davosi Világgazdasági Fórum „Global Risks” címmel kiadott éves jelentései bár kisebb hangsúllyal, több alkalommal utaltak egy világméretű járvány kitörésének növekvő veszélyére. A koronavírus-pandémia kitörésével ez a globális veszély most bekövetkezett.

Milyen lesz a világ a koronavírus-válság után? Hogyan sikerül kezelni a válság okozta társadalmi, gazdasági és politikai következményeket? Mit tudhatunk ma azokról a bonyolult globális folyamatokról, amelyek a jelenlegi pandémiával együtt alakítják az új világrendet? A jelenlegi globális egészségbiztonsági válság indokolja a válaszok keresését a fenti alapvető kérdésekre. Az már nagy bizonyossággal állítható, hogy a második világháború után kialakult liberális politikai és gazdasági világrend alapjai évtizedek óta erodálódnak. A formálódó új rendről azonban csak nagyon homályos elképzelések vannak az egész világon. Történelmi analógiák keresése segíthet a konstruktív vitákban. A történelmi tanulságok felhasználásához érdekes adalékokkal szolgált Michael Mazarr, a RAND Corporation kutatója a 2019. évi Davosi Fórumon a globalizáció történetével foglalkozó panelben elhangzott előadásában.¹

Mazarr előadásában három történelmi nemzetközi rend létrehozását és szétesését hasonlította össze. Először, a Bécsi Kongresszus által 1815-ben, a napóleoni háborúkat követő európai rendet, amely a monarchiák együttműködésére épült a francia forradalomhoz hasonló események megakadályozása céljából. Az európai forradalmak és a krími háború ugyan átmenetileg zavarokat okoztak az európai nagyhatalmak

1 Mazarr, Michael: The History of Globalization. Forrás: [weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2019/sessions/mapping-the-history-of-globalization](https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2019/sessions/mapping-the-history-of-globalization). (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)

együttműködésében, azonban a rendszer alapvetően működőképes maradt az első világháborúig. Másodsor, az első világháborút lezáró versailles-i békerendszert és a Népszövetséget, amelyeknek a nemzetközi béke megőrzését és egy következő háború megelőzését kellett volna szolgálni. Ez a nemzetközi rend bizonyult a legrövidebbnek és a leggyengébbnek, mert súlyos feszültségeket konzervált és újakat hozott létre. Az első, nemzetközi stabilitást szolgáló, valóban multilaterális nemzetközi intézmény két évtized múltával kudarcot vallott, és az első globális háborúnál is pusztítóbb háború következett. Harmadsor, a második világháború után létrehozott nemzetközi politikai és gazdasági rendet, amely az előző kettőnél jóval szilárdabb alapokra épült, és a kisebb regionális és helyi háborúk ellenére hozzájárult a nemzetközi békéhez és a jólét növeléséhez. Az ENSZ, mint globális kollektív biztonsági intézmény fontos sarokkövévé vált ennek a nemzetközi rendnek.

A három nemzetközi rend összehasonlítása fontos következtetésekre ad lehetőséget. Az első két rendszerben csak korlátozott számú állam vett részt, az ENSZ-re épülő rendszerhez viszont valamennyi állam csatlakozott. A második világháború után létrehozott rendszer fontos sajátossága továbbá, hogy az államok az előző kettőnél sokkal több biztonsági, gazdasági, szociális és más ügyekkel foglalkozó intézményt hoztak létre. Mindhárom nemzetközi rendszer sajátossága, hogy pusztító háború után alakult ki. Az első kettő felbomlását is nagy háború követte. A harmadik, a jelenlegi világrend bomlásának jelei már évtizedek óta tapasztalhatók, viszont a megszűnésének és az új világrend kezdetének és főleg formájának, tartalmának jelei még körvonalalaiban sem láthatók. Az államok közötti kölcsönös függőség, amely a második világháború utáni világrendben sokkal erősebb, mint az előző kettőben, bizonyos reményekre ad alapot, hogy nem fegyveres konfliktus szolgál a nagy történelmi változás fordulópontjaként. A nagyhatalmak részvételét kockáztató globális háború valószínűségét csökkenti a nukleáris fegyverek jelenléte. Mindkét szempont fontos sajátossága a jelenlegi világrendnek.

A globalizáció, mindenekelőtt a két-három évtizeddel ezelőtt felgyorsult szakasza felszínre hozta mind a piacgazdaságban, mind a demokratikus politikai rendszerek működésében rejlő anomáliákat. A vagyoni és jövedelmi különbségek növekedése minden korábbi szintet felülmúlt, ezért növekedtek az ellentétek országokon belül és országok között. Nemcsak egyének, hanem növekvő számú állam is elégedetlen a nemzetközi gazdasági rendszer működésével. A kereskedelmi viták egyértelmű jelei ennek az elégedetlenségnek. A negatív gazdasági hatások fokozták a demokratikus politikai rendszerek sebezhetőségét, amelynek egyik jele a választások kiszámíthatatlanságának növekedése. Mindezek alapján érlelődik a felismerés, hogy a globalizáció jelenlegi formájában fenntarthatatlan.

Mazarr szerint mindhárom történelmi példa arra világít rá, hogy az együttműködésben részt vevő államoknak mindig mérlegelni kellett a szuverenitás feladásának mértékét a biztonságot és jólétet szolgáló nemzetközi együttműködésben való részvétel érdekében. A nemzetközi intézmények számának növekedésével párhuzamosan erősödtek a nemzetközi kormányzás iránti igények, amelyek további engedményeket követeltek a szuverenitás rovására. A globalizáció jelenlegi szakaszában növekszik azon államok száma, amelyek az általuk elfogadhatónak tartott egyensúly felborulását látják ebben a folyamatban, és határozottabban védik a nemzeti szuverenitást.

A nemzetközi rendszerben szaporodnak a szélsőséges lépések ennek az alapvető dilemmának a megoldása érdekében, többek között a rendszer befolyásos szereplői soraiban is. Égető szükség lenne konstruktív eszmecserékre a jelenlegi világrend problémáiról és az új világrendbe történő átmenetről, amelyhez célszerű lenne az elmúlt kétszáz évből levonható tanulságok kritikus elemzésére. A globális trendek és a nemzetközi rendszer átalakulásával kapcsolatos történelmi tapasztalatok összevetése alapján prognosztizálható, hogy az előttünk álló évtizedek nem lesznek veszélytelenek és váratlan fordulatoktól mentesek.

A pandémiára figyelmeztető jelzések

A koronavírus pandémia megjelenése és gyors világméretű terjedése úgy is értelmezhető, mint egy elsődleges jelzése a jelenlegi világrend gyorsuló eróziójának. A világ egészségügyi problémáival foglalkozó tanulmányok visszatérően elemezték azokat a folyamatokat és helyzeteket, amelyekből világméretű járványok alakulhatnak ki. A National Intelligence Council nevű amerikai szervezet egy 2008-ban publikált tanulmánya szerint „Egy új, gyorsan terjedő és virulens légzőszervi megbetegedés, amelyre jelenleg nincs megfelelő ellenszer, globális pandémiát okozhat. Ha 2025 előtt megjelenik egy globális járvány, mind az államok közötti, mind az államokon belüli feszültség és konfliktus valószínűsége növekszik, miközben az országoknak szembe kell nézni – kimerülő források mellett – a fertőzés ellen menekülő és megélhetést kereső emberek tömegével. A pandémia feltehetően olyan területen jelenik meg, ahol nagy a népsűrűség, mint Kína és Délkelet-Ázsia számos régiója, és ahol az emberek és az állatok közel élnek egymáshoz. Egy ilyen szcenárió bekövetkezése esetén, a származási ország nem kielégítő egészségügyi monitoring rendszere nem teszi lehetővé a betegség jelenlétének időben történő felismerését. A lassú közegészségügyi válasz késlelteti annak megállapítását, hogy egy gyorsan terjedő patogén jelent meg.”²

A Világgazdasági Fórum 2013. évi davosi csúcstalálkozójára készített vitaanyag a globális kockázatok között foglalkozott a világ egészségügyi problémáival is. Az elemzés fókuszában akkor az antibiotikumoknak ellenálló baktériumok számának gyarapodása, illetve az új gyógyszerek előállításának lassúsága volt. A vírusok okozta világjárványok elleni harc addigi sikereinek elismerése mellett azonban felhívta a figyelmet az önelégültség veszélyeire, amellyel az országok kormányai az egészségügyi rendszerek védekezőképességét kezelik. A tanulmány megállapította, hogy a modern orvostudomány sikerei nem vezethetnek túlzott önelégültséghez, mert mutáció útján új veszélyes vírusok jelenhetnek meg, amelyek ellen az addig rendelkezésre álló gyógyszerek nem hatékonyak. Más élőlényekről az emberekre áterjedhető vírusok megjelenésének veszélye azt jelenti, hogy egy egészségügyi katasztrófa lehetőségét nem lehet figyelmen kívül hagyni.³

2 Global Trends 2025: A Transformed World. National Intelligence Council, 2008. Washington DC. US, 75. o. Government Printing Office, www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html (Letöltés ideje: 2010. 11. 07.)

3 The Global Risks 2013. World Economic Forum, Eighth Edition. 28–32. o. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2013. 01. 25.)

A World Economic Fórum 2019. évi vitaanyaga szélesebb kontextusban foglalkozott a globális egészségügyi problémákkal. Az egyes emberek szintjén jelentkező pszichológiai és érzelmi feszültségeket és egészségi problémákat az intézményekre nehezedő nyomásból vezette le, amely a deformálódó politikai gyakorlatokból származtatható. A társadalomban jelentkező érzelmi feszültségek nemcsak az egyes ember szintjén okoznak veszteségeket, hanem a társadalmi kohéziót is rombolják. Általános tapasztalat, hogy csökken az empátia, növekszik a düh és a harag egyre több államban. A Gallup Intézet egy 2017-es felmérése szerint a gyűlölködés nagyfokú erősödése tapasztalható világszerte. Következésképpen fokozódik a politikai megosztottság. A növekvő egyenlőtlenségekkel együtt járó társadalmi státuszvesztés generálja az erősödő politikai polarizációt. A folyamat emberi veszteségeire mutatnak rá a WHO adatai, amelyek szerint 1990 és 2013 között a világon 54 százalékkal nőtt a depressziós esetek száma. Globálisan 700 millió ember szenved mentális zavaroktól.⁴ A Világgazdasági Fórum adatai szerint 2010-ben a mentális betegségek által okozott közvetett károk – beleértve a termelékenység csökkenését és a korai nyugdíjazásokat – elérték a 2.5 trillió USA dollárt. A gazdasági kockázatokon túl számolni kell a társadalmi és politikai hatásokkal is. A növekvő intenzitású indulatok a társadalomban kiszámíthatatlanná teszik a választások kimenetelét és fokozzák az instabilitás kockázatát. Az empátia csökkenése számos társadalomban tapasztalható, amely nem kompenzálható szabályozással és jogalkotással.⁵

A globális egészségbiztonság kritikus ponthoz érkezett. Új kockázatok jelennek meg, ezzel szemben a jelek azt mutatják, hogy fontos kormányzati rendszerek és protokollok lazulnak és erodálódnak. A fertőző betegségek kitörésének gyakorisága folyamatosan növekedett. 1980 és 2013 között 12 012 járványt regisztráltak világszerte. Öt fő trend azonosítható a növekvő gyakoriságú járványok forrásaként. Először, az utazások és kereskedelem intenzitásának növekedése oda vezetett, hogy egy járványkitörés egy kis faluból kevesebb mint 36 óra alatt eljuthat a világ bármely pontjára. Másodszor, a magas népsűrűség, gyakran rossz higiéniai körülmények között, ahonnan a fertőző betegségek gyorsan terjednek. Harmadszor, erdőirtások és az erdő borította területek csökkenése, amely bizonyíthatóan hozzájárult az EBOLA és a ZIKA járványok kitöréséhez. Negyedszer, a klímaváltozás a WHO adatai szerint hozzájárulhatott a ZIKA, a dengi láz és a malária terjedéséhez. Ötödször, a nem önkéntes népességmozgás, amely a szegénység, konfliktusok, üldözések és más okok miatt növekvő tendenciát mutat. A szegényes körülmények között élő menekültek különösen sebezhetők a járványos betegségekkel szemben. A járványok előrejelzésére és kezelésére irányuló nemzetközi erőfeszítéseket gátolja a politikai és gazdasági versengés. A vírusminták kölcsönös nemzetközi cseréje nehezebbé vált a biológiai mintákhoz való hozzáférést és azok hasznosítását szabályozó Nagoyai Protokoll aláírása és 2014 októberében történt életbe lépése után. A Világgazdasági Fórum

4 The Global Risks 2019. World Economic Forum, 33–35. o. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)

5 Uo. 41. o.

tanulmánya szerint néhány országban aggodalmak merültek fel a vakcinagyártásból származó gazdasági előnyök igazságos elosztásával kapcsolatban.⁶

2020 januárjában a Világgazdasági Fórum napirendjén szereplő globális kockázat-jelentés a világ egészségügyi helyzetének elemzése alapján arra a következtetésre jutott, hogy az egészséget fenyegető kockázatok a klímaváltozáshoz hasonlítható transznacionális fenyegetést jelentenek. A Világkereskedelmi Fórum a Harvard Egyetem Globális Egészségügyi Intézetével 2019-ben végzett közös felmérése szerint növekszik az országok kollektív sebezhetősége egy várható pandémia társadalmi és gazdasági következményeivel szemben. Az egészségügyi rendszerek az egész világon kritikus felülvizsgálatra szorulnak, ha az államok meg akarják őrizni a múlt században elért eredményeket, és sikeresen kezelni kívánják az új veszélyeket.⁷ A nemzetközi szakértőkből álló Nuclear Treaty Initiative (Nukleáris Fenyegetést Tanulmányozó Szervezet) és a Johns Hopkins Egyetem Egészségbiztonsági Központja 2019-ben kidolgozott egy 34 indikátort felhasználó Globális Egészségbiztonsági Indexet, amelynek alapján megállapították, hogy a világ 195 országában végzett felmérés adatai szerint egyetlen ország sem készült fel megfelelően egy pandémia kezelésére.⁸

Kormányservek jelzései

A világméretű járványok veszélyére nemzetközi elemzéseken túl nemzeti titkosszolgálati jelzések is felhívták kormányaik figyelmét. A CIA az amerikai Szenátus Hír-szerzési Bizottsága számára 2017-ben készített jelentése szerint: „Súlyos globális közegészségügyi válság kitörése bármelyik évben lehetséges, amelynek negatív hatása lehet az országok vagy régiók biztonságára. Egy új vagy korábban már azonosított mikroba, amely könnyen terjed emberek között és rendkívül fertőző, milliók halálát okozhatja. A Világbank becslése szerint egy súlyos globális influenza pandémia a globális GDP 4.8 százalékát, vagyis több mint 3 trillió USA dollárt emészthet fel.”⁹

A CIA 2019. évi biztonsági kihívásokat elemző jelentése a következő figyelmeztetést tartalmazta: „Értékelésünk szerint az Egyesült Államok továbbra is sebezhető a következő influenza vagy más nagyméretű fertőző járvány kitörése esetén. Ez a járvány tömeges elhalálozást és egészségkárosodást okozhat, visszaesést idéz elő a világ-gazdaságban, kimeríti a nemzetközi erőforrásokat, és növeli az igényeket az Egyesült Államok által nyújtott segélyek iránt. A nemzetközi közösség eddig tett erőfeszítései elégtelenek a globális egészségbiztonság javítására, nem felelnek meg azoknak a kihívásoknak, amelyeket a fertőző betegségek gyakoribb kitörései okoznak. Az egyre súlyosabb kihívások forrása a gyors és rosszul tervezett urbanizáció, az elhúzódoó humanitárius válságok, az eddig lakatlan földek elfoglalása, a nemzetközi utazások és

6 Uo. 46–51. o

7 The Global Risks 2020. World Economic Forum, 74–79. o. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

8 Global Health Security Index. Forrás: www.ghsindex.org/report-model/ (Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)

9 Coats, R. Daniel: Statement for the Record. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*, May 11, 2017. 14. o. Forrás: www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/SSCI/20Unclassified%20SFR%20-%20Final.pdf. (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)

kereskedelem expanziója és a regionális klímaváltozás. Az emberek és állatok közötti csökkenő fizikai távolság növelte a járványok kitörésének kockázatát. A járványkitörések száma részben azért növekedett, mert eredetileg az állatokban található patogének átterjedtek a humán populációra.”¹⁰

Kent Harrington, a CIA nyugalmazott elemzője „A kémek, akik megjósolták a COVID-19-et” című írásából kiderül, hogy a hírszerző közösség első alkalommal 2009 januárjában tájékoztatta Obama frissen megválasztott elnököt egy veszélyes influenza vírus által okozott pandémia veszélyéről. 2010-ben Dennis Blair CIA igazgató megismételte a figyelmeztetést azzal a kommentárral, hogy az Egyesült Államoknak szüksége van egy állandó felderítő és diagnosztikai rendszerre az állatokból származó járványok azonosítására és a terjedés megakadályozására. 2013-ban Blair utóda, James Clapper új elemekkel kibővített jelentésben számolt be az elnöknek egy új állati eredetű és gyorsan terjedő légzőszervi megbetegedést okozó globális pandémia veszélyéről. 2017-ben és 2019-ben Trump elnök ismételtén megkapta ugyanezt a tájékoztatást, amelyben még nagyobb hangsúlyt kapott az új vírus veszélyessége, valamint emberi életekben és a gazdaságban okozott károk nagysága, azonban az elnök figyelmen kívül hagyta a tájékoztatást.¹¹

Az amerikai hírszerző közösség jelzései természetesen a tudósok által feltárt tényekre és következtetésekre épültek. A hírszerző információkkal kapcsolatos specifikus igény az, hogy jelezzék a közeledő veszélyeket a lehető legkorábbi stádiumban. Hogy milyen szorosan tudták nyomon követni a CIA munkatársai a víruskutatás eredményeit, akkor tudjuk megítélni, ha a jelentések időpontjait összevetjük a víruskutatási program előrehaladásával. Mivel mind a tudományos hipotézis mind a politikai feltételezés tárgya már korábban az volt, hogy a következő nagy járvány sűrűn lakott területről, emberek és állatok közeli kapcsolatiból alakul ki, ezért valószínűsíthető, hogy a Kínában folytatott víruskutatás lehetett a figyelem egyik fő fókuszpontja. A kínai kutatókkal való együttműködés fontosságát az is alátámasztotta, hogy onnan indult ki a 2002-évi SARS járvány.

A tudomány szerepe

Közismert, hogy a járvány Kína Hupej tartományának Vuhan nevű városából terjedt el. Az interneten elérhető források szerint a Vuhani Virologiai Intézet munkatársa, Si Cseng-li vezetésével egy csoport virológus szakértő 2004 tavasza óta kutatta a 2002–2003-as években pusztító járvány, a SARS vírus eredetét az állatvilágban. Az egyik kiindulópontjuk az volt, hogy hongkongi kutatók megállapításai szerint a SARS koronavírustól vadállatokkal foglalkozó kereskedők betegedtek meg először. Ausztráliában és Malajziában már az 1990-es években is találtak hasonló vírusokat. A denevérek valószínűsíthetők az eredeti vírushordozónak Si Cseng-li feltételezése

10 Coats, R. Daniel: Statement for the Record. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*, 29, January 2019. 21. o.

Forrás: www.dni.gov/files/ODNI/documents/2019-ATA-SFR—SSCI.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)

11 Kent Harrington: The Spies Who Predicted COVID19, Project Syndicate-2020. The World’s Opinion Page. Forrás: <https://prosyn.org/zgqJkII>. (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)

szerint. Dél-Kína barlangjaiban folytatott nyolchónapos kutatómunka után sem sikerült koronavírusra bukkanni a denevérekből vett mintákban. Ezt követően tesztek sorozatát végezték el antitestekre szintén denevérekből származó mintákban, ezúttal sikeresen. Ebből azt a következtetést vonták le, hogy a koronavírus jelenléte a denevérekben szezonális és rövid idejű. Az antitestek viszont változóan hetekig, esetleg évekig is jelen lehetnek. A további kutatások során népes denevérpopulációkban a koronavírusok számos fajtáját sikerült megtalálni.

A denevérek rejtkehelyeként szolgáló barlangok közelében lévő falvakban találtak antitesteket néhány lakosban, akik azonban panaszmentesek voltak. Jünnan tartományban lévő bányákban hat denevérfajban találtak koronavírusokat, amelyek több halálesetet okoztak. Az összegyűjtött koronavírus-minták laboratóriumi vizsgálata során Si Cseng-li és munkatársai arra a következtetésre jutottak, hogy a nagyszámú denevérfajban található nagyszámú vírusfajta keveredése alkalmat teremthet egy veszélyes új patogén megjelenésére. Egy új pandémia kitörésének valószínűségét növeli az emberek növekvő közelsége a vadállatokhoz, amely egyenesen következik az erdőirtásokból, új földek betelepítéséből, az állatokkal való kereskedelemről és számos hasonló fejleményből. Ez a felismerés növekvő aggodalmakat okozott Si Cseng-linek és munkatársainak. A vuhani járványkitörés előtt egy évvel tudományos publikációkban hívták fel a figyelmet erre a növekvő veszélyre.

2019. december 30-án a Vuhani Virologiai Intézet Si Cseng-li bízta meg az első újnak vélt vírus tesztelésével. Egy hét alatt sikerült megállapítani, hogy az új vírus genomja 96 százalékban megegyezik az elmúlt tizenhat év alatt denevérkolóniákban összegyűjtött koronavírusok genomjával. Ennek alapján nevezték el az új koronavírus SARS-CoV-2-nek. Időközben megjelentek a politikai motivációjú vádaskodások Si Cseng-li ellen. Azzal vádolták, hogy gondatlanság következtében a laboratóriumából szabadult el az új koronavírus. Az elmúlt öt év mintáinak és jegyzőkönyveinek alapos vizsgálata azonban megállapította, hogy a korábban felfedezett és a laboratóriumban tárolt vírushatások nem azonosak az új járvány során azonosított koronavírusal.¹²

Az első megbetegedések időpontja bizonytalan, különböző források eltérő időpontokról számolnak be. Annyi bizonyos, hogy Si Cseng-li december 30-án kezdte az első betegről származó vírushatás vizsgálatát. A kínai kormány január 20-án ismerte el nyilvánosan a járvány kitörését, amikor már gyorsan növekedett a betegek száma. A késlekedés egyik ismeretlen forrásból származó magyarázata az volt, hogy a kialakuló pánikkal nem akarták megzavarni a kínai újév megünneplését. A járvány bejelentésének halogatása akadályozta a járvány világméretű elterjedésének megfékezését.

A koronavírus pandémia földrajzi kiterjedtsége miatt az első olyan globális kihívásnak tekinthető, amely kivétel nélkül minden országot érint. Ilyen erősségű kölcsönös függőség és összekapcsoltság még nem hozta egymáshoz közel az emberiséget. Ebben a helyzetben nyilvánvaló különbség érzékelhető egyrészt az államok kormányainak, másrészt a járvány következményeinek felszámolásával, mindenekelőtt a gyógyítással foglalkozó szakembereknek a nemzetközi együttműködéshez való hozzáállásában.

12 QUI, Jane: How China's „Bat Woman” Hunted Down Viruses from SARS to the New Coronavirus. Forrás: <https://www.scientificamerican.com/article/how-china-s-bat-woman-hunted-down-viruses-from-s> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)

Az orvosok a járvány okainak feltáráásával és a gyógyítással foglalkoznak, a politikai propaganda szférájában azonban a konfrontáció jelei tapasztalhatók. Joseph Nye amerikai politikatudós sajnálattal jegyzi meg, hogy a világ két legerősebb államának vezetői, Donald Trump és Hszi Csin-ping kezdetben lekicsinyelték a pandémia veszélyét, majd kölcsönös vádaskodásokba kezdtek az együttműködés helyett. A versengő propaganda helyett a világ vezetőinek most a kooperációra kellene helyezni a hangsúlyt, mert ezzel erősíthetnék valamennyi állam válságokkal szembeni ellenállóképességét.¹³

Az információs fertőzés

Az elmúlt két évtizedben a politikai versengést az emberi magatartások szemszögéből is tanulmányozó kutató a pandémia kapcsán nem tud nem gondolni arra, hogy a testi betegségek mellett a mentális, lelki és szellemi szféra betegségeit okozó vírusok is terjednek. Erre a tényre számos nemzetközi konferencia és tanulmány is felhívta a figyelmet. Ha valaki meghallgatja Arthur Finkelstein amerikai választási szakértő 2011. május 16-án, a prágai CEVRO Intézetben elhangzott előadását, tapasztalhatja ennek a szellemi fertőzésnek az egyik kiváló példáját. Az előadás gondolatmenete a következő. A politikában a legfontosabb probléma az apátia. Ebben a közegben nem az az igaz, ami „igaz”, hanem az, amit elhisznek. Egy példa: valaki megérkezik Bostonból Prágába, itt jó az időjárás és ezt a vendég a valóságnak megfelelően megállapítja, vendéglátói természetesen elhiszik, mert ők is ezt tapasztalják. Ezt követően mondhat akár valótlant is a bostoni időjárásról, el fogják hinni, mert az első állítása igaz volt. Ha viszont az első állítás hamis, és ez ellenőrizhető, nem fogják elhinni a másodikat akkor sem, ha az valójában igaz.

Ez a csodálatos dolog a politikában, fűzi hozzá az előadó, majd így folytatja. A politikai folyamat négy legfontosabb eleme: a pénz; a csoportok ismerete, amelyekkel az emberek azonosulni tudnak; a jelölt, aki autentikus és a legtöbb ember számára elfogadható és elégséges idő az üzenetek célba juttatására. Ezt követően részletes fejtegetésbe kezd az amerikai politikai közegbe leginkább beillő jelöltek – akár elnök, akár törvényhozási – tulajdonságairól, amely Európában meglehetősen idegenül hangzik. Viszont nagyon tanulságos, amit előadása fő üzeneteként végül összefoglal. Ez így hangzik: a politika nem egy intellektuális diskurzus, lényege az, hogy ki nyeri a választást. Abból kell kiindulni, hogy senki nem tud semmit, ezért te mondd meg a választónak, hogy mit kell tudnia. Abban az esetben, ha az ellenfélnek van előnye, nem a saját programot kell népszerűsíteni, hanem az ellenfelet kell folyamatosan támadni, gyengeségeit és hibáit kihasználni. Az előadás végén egy bátortalan női hang ezt kérdezi: nem sérti a demokrácia alapelveit ez a politikai filozófia?¹⁴

Az állampolgárok megtévesztésére és félrevezetésére irányuló törekvések felerősödtek a 21. században. Ennek köszönhető az olyan új fogalmak megjelenése,

13 Nye, Joseph: *An Abysmal Failure of Leadership*. Project Syndicate, 2020. május 7. Forrás: <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-xi-leadership-failures-covid19-pandemic> (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)

14 Finkelstein, Arthur: *Political Campaigns in the 21st Century – Challenges and Perspectives*, előadás a prágai CEVRO Intézetben 2011. május 16-án. Forrás: [youtube.com/watch?v=IfCBpCBOECU](https://www.youtube.com/watch?v=IfCBpCBOECU). (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)

mint „fake news” (hamis hírek) vagy „post-truth era” (igazság utáni kor). A politika, az üzleti világ és a bűnözés szférájából eredő és egyre intenzívebbé váló megtévesztési kísérletek kiegészülve az új és váratlanul megjelenő globális fenyegetésekkel és válságokkal minden bizonnyal szerepet játszanak az emberek idegi, lelki és mentális állapotának romlásában világszerte. Ez határozottan nem jó jel akkor, amikor a jelenlegi világrend átalakulásával kell számolnunk. Ha komolyan vesszük, hogy készülünk kell a koronavírus pandémia utáni helyzetre, amely minden bizonnyal egy veszélyes átmenet utáni világrend lesz, nem jól tesszük, ha manipulált és félrevezetett emberek tömegeit bocsátjuk erre a veszélyes útra. Indokolt lenne legalább a gondolkodást és a konstruktív eszmecserét elkezdni a váratlanul, több forrásból egyidőben megjelenő globális válsághelyzetekre való felkészülésről. Ez a felkészülés csak akkor lehet sikeres, ha képzett, jól informált, a világ realitásaival tisztában lévő, testileg, szellemileg és lelkileg egészséges emberek közreműködésével történik. A globális folyamatokat elemző tanulmányokban kulcsfogalomként használják a 'resilience' (ellenállóképesség, a válságból való kilábalás képessége) fogalmat, amely jelzi a probléma fontosságát.

Az emberi tényező

A háborúk történetében találkozhatunk olyan esetekkel, amikor az ellenfelek nemcsak egymás fegyverzetéről, hadseregeik nagyságáról, hanem katonai vezetőiről és politikusairól is készítettek jelentéseket és titkos pszichológiai elemzéseket várható magatartásuk és döntéseik prognosztizálása céljából. A katonai ügyekben általános gyakorlat, hogy amikor békeidőben téves döntés következtében nemcsak anyagi károk, hanem politikai konfliktusok is keletkeznek, a vizsgálat része a döntéshozóra gyakorolt stressz hatásának elemzése az adott feszült helyzetben. A politikai szakirodalomban fellelhetők olyan tanulmányok, amelyek a válsághelyzetekben keletkezett stressz hatását elemzik a politikai döntéshozókra. A tapasztalatok szerint a különböző pszichológiai karakterrel rendelkező vezetők az intenzív stressz hatása alatt eltérő módon viselkednek és döntenek. Abban is lényeges különbségek lehetnek, hogy hogyan viszonyulnak közvetlen munkatársaikhoz és a vezetésük alatt működő szervezethez. Egyedül döntenek vagy igénybe veszik a szakértők tanácsait. Jerrold M. Post amerikai pszichiáter professzor a válságkezelésben a stresszhatás alatti magatartás szempontjából három kritikus karaktertípust írt le: a kényszeres, perfekcionista (compulsive) személyiség, önimádó (narcissistic) személyiség és az üldözési mániás (paranoid) személyiség.¹⁵

A perfekcionista személyiség

Ez a karaktertípus gyakori a sikeres kormányzati, üzleti, katonai és tudományos körökben. Fontos jellemzője a szervezőképesség, nagy figyelem a részletproblémák

15 Post, Jerrold M.: The Impact of Crisis-Induced Stress on Policy Makers.

In: George, Alexander L. (szerk.): Avoiding War, Problems of Crisis Management. Westview Press, Boulder, 477–483. o.

iránt és a racionális gondolkodás, amely nagymértékben hozzájárul sikereihez. Döntéseit logikus érvekre támaszkodva hozza meg. Válsághelyzetben azonban a feszültség és a döntési kényszer nyomása alatt a részletekre történő túlzott figyelem és a helyzetre jellemző összkép késleltetett átlátása lelassítja a döntési folyamatot. A hibázás kockázatától való félelem újabb és újabb részletek tisztázására ösztönzi, emiatt késlekedik a döntés meghozatalával. Az újabb részletek tisztázásának folyamatában hajlamos elszigeteltségbe vonulni, tanácsadóinak és munkatársainak korlátozott a lehetősége, hogy információkkal segítsék. Végül a döntési kényszer pszichológiai nyomása alatt meghozza a döntést, amelyet véglegesnek tekint. A döntés fő motivációja a feszültségtől való megszabadulás, ezért nem biztos, hogy a legjobb lehetséges alternatívát választotta.

Az alá-és fölérendeltség alapján szervezett csoportok jellemzője, hogy a hierarchiában elfoglalt hely határozza meg a döntési folyamat befolyásolásának lehetőségét. Ez különösen érvényes a perfekcionista vezető irányítása alatt lévő csoportokra. Az azonos szinten lévő perfekcionista vezetők között erőteljes a versengés, a beosztottaktól pedig feltétlen engedelmességet követelnek. A perfekcionista karaktertípusú személyiség tehát sikeresen vezethet válságmentes helyzetekben, válságok és konfliktusok esetén azonban számolni kell a döntések halogatásának következményeivel.¹⁶

Az önimádó személyiség

A normális mértékű nárcizmus nem több mint megalapozott magabiztosság. A magabiztosság és a tehetség kombinációja pedig a siker receptje. Az extrém önimádat, amely súlyos zavarokat okozhat vezetői pozíciókban, csak a mértékében különbözik a magabiztosság normális eseteitől. A nárcizmus súlyos formáját az extrém „én-központúság” jellemzi, amelynek a forrása a gyermek- és serdülőkorban kialakult sértett „egó”. A korlátlan sikerekről való fantáziálás, értékeinek állandó elismerése, a csodálat és az állandó reflektorfény iránti igény ebből a korai élményből táplálkozik. Az extrém nárcisztikus vezető úgy tekint más személyekre, csoportokra és szervezetekre, mint saját önbecsülésének elsődleges forrásaira. Olyan munkatársakkal veszi körül magát, akik nem bírálják, feltétlenül engedelmeskednek neki, és védelmezik a nyilvános bírálatokkal való szembesüléstől. Az a vezető, aki ilyen munkatársakkal veszi körül magát, bár pszichológiai tesztek szerint normálisnak minősülhet, elveszíti kapcsolatát a politikai valósággal. A személyi kultusz vezetői stílusával jellemezhető múltbeli és jelenlegi politikai rendszerekben az egész állam működéskére rányomta bélyegét a vezető önimádata.

Míg a perfekcionista személyiségre jellemző az eszmék és a logikus érvelés tisztellete, amely alapvetően meghatározza döntéseit is, addig a nárcisztikus vezető számára a szavak és az eszmék arra szolgálnak, hogy erősítsék saját pozícióját. Amit közöl, azzal hatást akar kiváltani, és nem hangot adni annak, amit valójában gondol. Gyorsan változtatja véleményét a körülmények változásaitól függően. Mások iránt nem érez empátiát,

16 Uo. 477–479. o.

ezért nehezen tudja megérteni az ellenfelek gondolkodásmódját. Hajlamos azonosítani önmagát a nemzettel, és nehezen tudja elválasztani a nemzet érdekeit a saját érdekeitől. Gondolkodásának vezérlőelve: „Hogyan tudom kihasználni ezt a szituációt saját hírnevem védelmére vagy növelésére.” A nárcisztikus személyiség számára mindig a saját tekintély és karrier elősegítése a legfontosabb érték. Konfliktusok és válságok idején ezek a preferenciák negatívan hatnak döntéseire, ezért fontos, hogy legyenek körülötte tanácsadók, akik segítséget nyújtanak a helyzet reális értékeléséhez.¹⁷

A paranoid személyiség

Lényeges tulajdonsága az általános és tartós gyanakvás az emberekkel szemben. Állandóan összeesküvést és árulást tapasztal, magányosnak érzi magát, akit ellenségek vesznek körül. Ez az érzése részben a nagyfokú autonómia iránti vágyából táplálkozik. Környezetében állandóan keresi a jeleket, amelyek megerősítik eredeti feltételezéseit vagy előítéleteit. A gyanakvását megerősítő bizonyítékokat elfogadja, és elutasítja az azzal ellentéteseket. A paranoid személyiségnek a bizonyítékok keresése közben már szilárd konklúziói vannak. Egy új helyzetben nehézségei vannak a teljes kép észlelésében, mivel az előre megalkotott következtetés alátámasztására törekszik. Gondolkodása merev, kompromisszumra nem hajlandó.

A paranoid személy ellenségessé válik, amikor a gyanakvásának ellentmondó bizonyítékokkal szembesítik. A segítőkész vitapartner rendszerint dühös reakciót vált ki, és a jószándékú gesztus őt magát is gyanakvás tárgyává teszi. A kritikus megnyilvánulást megkockáztató személy ellen a megtorlás sem kizárt, amely másokban is félelmet kelt. A paranoid személyiség számára az ellenség központi és erős érzelmekkel átszőtt probléma. A világ konfliktusokkal sújtott hely, az ellenséget ördögi szándékok vezérlik, és állandó veszélyt jelent az országra. Egy válsághelyzetben az ellenség részéről csak a rossz szándékot lehet feltételezni, aki a konfliktus elmélyítésére készül. A paranoid személyiség ezért hajlamos a konfliktus eskalációjára.

Demokratikus társadalmakban a paranoia mérsékelt változata a bürokratikus hierarchiákban még előnyös is lehet, mert a versengés körülményei között fenntartja az éberséget, és segít az előre jutásban. Azonban válsághelyzetben a stressz nyomása alatt a mérsékelt paranoid személyiségjegyek felerősödnek és bénítóvá válnak. A szakirodalomban utalások találhatók a Watergate válság Nixon elnökre gyakorolt hatására. Az elnök közvetlen környezete érzékelte a stressz hatásának veszélyes mértékét, és szükségesnek vélték felelős kormánytisztviselők ellenőrző funkciójának közbeiktatását az elnöki utasítások végrehajtásának láncolatába.

Demokratikus társadalmakban a paranoia szélsőséges formái előbb vagy utóbb felszínre kerülnek, és alkalmatlansághoz vezetnek a közfunkciókban. Diktatórikus rendszerekben viszont növelik az esélyt vezető politikai pozíciók tartós betöltésére. A Sztálinnal és Hitlerrel foglalkozó pszichológiai szakirodalom bőséges adalékokkal szolgál ehhez a történethez.¹⁸

17 Uo. 479–481. o.

18 Uo. 481–483. o.

Állam, jog és politika

Végül talán a legizgalmasabb kérdés az lehet, hogy milyennek képzeljük el azt az államot, nemzetet, országot vagy politikai közösséget, amelynek tagjaként az előbbieken vázolt ismeretlen világrend felé vezető úton a koronavírus pandémiához hasonló globális fenyegetésekkel kell szembenéznünk. A biztonságot és a jólét lehetőségét nyújtó elsődleges szervezeti keret kétségtelenül az állam marad. Amennyiben felismerjük, hogy a jelenben uralkodó közgazdasági, jogi és politikai felfogás többé nem elégséges alap a társadalmi stabilitás és béke fenntartásához, szükség lesz olyan elvek alkalmazására, mint az igazságosság, méltányosság, kölcsönösség, empátia, szolidaritás, erkölcsi megfontolás, segítőkészség és az emberi méltóság tisztelete.

Az üzleti világgal kapcsolatban már megindult egy óvatos eszmecsere arról, hogyan lehetne befogadóbbá tenni a jelenlegi domináns részvényes kapitalizmus modelljét. A jelenlegi részvényes (shareholder) kapitalizmus üzleti filozófiája a profit maximalizálására épül. A profit elsődleges élvezői az üzleti tevékenységet irányító menedzserek. Részesednek továbbá a megtermelt profitból az igazgatóságok tagjai, a részvényesek és végül az alkalmazottak, akik a konkrét munkát elvégzik. Ezen túl a vállalatok – ritka esetektől eltekintve – nem viselnek felelősséget sem a társadalommal, sem a környezetvédelemmel kapcsolatban. A javasolt új modell, a felelősségviselő (stakeholder) kapitalizmus lényege ezzel szemben az lenne, hogy vállaljon nagyobb szerepet az egész társadalom anyagi jólétének fenntartásában és a természet védelmében. A jelenlegi modell fő jellemzője a rövid távú érdekekre alapozott tervezés és befektetés. A javasolt új modellre a hosszú távú gondolkodás és fő célkitűzésként a fenn tartható fejlődés jellemző. A szakmai sajtó és a konferenciákon zajló viták arról tanúskodnak, hogy az üzleti világ szereplőinek nagy többsége ellenzi ezt az elképzelést, és csak kevés vállalkozás fogadja el és gyakorolja ezt a javasolt új üzleti modellt.¹⁹

Érzékenyebb kérdés, hogy a társadalmi moralitás kérdéskörébe tartozó koncepciók közül melyekkel és milyen módon lehetne gazdagítani a domináns jogfelfogást. Azon a paradigmán, hogy a jogrendszerek nem igazságot, hanem jogot szolgáltatnak, minden bizonnyal nehéz változtatni. Azzal azonban számolni kell, hogy az üzleti, politikai és társadalmi szférából, valamint a bűnözés területéről érkező félrevezetési kísérletek ellen növekszik a társadalmi ellenállás. A közjó védelmére és a károkozás megelőzésére irányuló társadalmi erőfeszítések egyben a rejtett igazság feltárását is elősegíthetik. Tehát mindenképpen célszerűnek tűnik, hogy a jogrendszer is segítse ezt a folyamatot.

A politikaelméleti szakirodalom megkülönbözteti az „uralkodás a joggal” és a „jog uralma” fogalmakat. Az „uralkodás a joggal”, vagyis a Rechtsstaat/jogállam koncepciót már a 18. században alkalmazták a porosz királyok. A felvilágosult abszolutizmus vagy liberális autokrácia kiemelkedő képviselője volt az 1740 és 1786 között uralkodott Nagy Frigyes, aki nemcsak kora egyik legjobban szervezett államát,

19 Taking Stakeholder Capitalism from Principle to Practice.

Forrás: <http://www.weforum.org/agenda/2020/01/stakeholder-capitalism-principle-better-business>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)

legerősebb hadseregét hozta létre, hanem a gazdasági fejlődést hatékonyan szolgáló jogrendet is hagyott utódaira. Ez a jogrend egyenlő védelmet nyújtott az állampolgároknak, védte a magántulajdont, és biztosította az igazságszolgáltatás függetlenségét. A felvilágosult abszolutizmus jogrendszeréből azonban hiányoztak a politikai jogok, az állampolgároknak nem volt lehetősége az uralkodó elszámoltatására, mert az uralkodó a jog felett állt.²⁰ A hatalmat gyakorlók elszámoltathatósága csak fokozatosan, a 19. század második felétől, a 20. század elejétől a demokratikus rendszerek elterjedésével vált lehetségessé periodikusan szervezett választások útján.

A „jog uralma” – a „rule of law” angol nyelvű kifejezés tartalom szerinti pontos fordítása – azt jelent, hogy egyetlen politikai szereplő sem helyezheti magát a jog fölé. A hatalom gyakorlásában a személyekről az intézményekre helyeződik a hangsúly. A jogalkotók nem cselekedhetnek önkényesen, nem követhetnek egyéni vagy szűkebb csoportérdekeket. A törvényeknek tükrözni kell a társadalom többségének morális felfogását és igazságérzetét. A jogalkotás a hatalmat gyakorlók feladata, akiknek van egyrészt elég hatalmuk, másrészt legitimációjuk, hogy a szabályoknak érvényt szerezzenek. Egy demokratikus rendszer akkor működik a leghatékonyabban, ha három alapfunkciót ellátó intézmény kiegyensúlyozottan, egymást támogatva működik: van egy képzett, a feladatait hatékonyan ellátó bürokrácia; a jogrendszer harmóniát teremt a hatalmat gyakorlók és a társadalom tagjai között, működik a „jog uralma”; tisztességes választások biztosítékot jelentenek a hatalmat gyakorlók rendszeres elszámoltatására. Francis Fukuyama amerikai politikatudós szerint a három funkció történelmileg nagyon különböző időszakokban alakult ki, és ma is jelentősen eltérő fejlettségi szinteket ért el a világ államaiban.²¹

A hatékonyan működő állami bürokrácia történelmileg először az ókori Kínában jött létre. Francis Fukuyama két döntő okot említ ezzel kapcsolatban. Az egyik, a gykori háborúk, amelyek a Krisztus előtti 5. és 3. század közötti időszakban jellemezték az egymással versengő kínai államok kapcsolatait. A másik, a háborúk folytatásához szükséges adók beszedése, amely az államszervezet fontos feladatává vált az úgynevezett „háborúzó államok” időszakában. Mind a katonai szakértelem, mind a civil közigazgatási szakértelem megkövetelte, hogy a jelöltek kiválasztása a képességek és ne a családi vagy törzsi kapcsolatok alapján történjen. Ezt az elvet azonban váltakozó szigorral alkalmazták a különböző uralkodók. A kínai államfejlődéssel összehasonlítva a szerző kiemeli, hogy Európában nagyjából ezeréves késéssel indult el a szakértői bürokrácia fokozatos kialakulása. Kínában a jog uralmának feltételei és az elszámoltathatóságot biztosító mechanizmusok még nem alakultak ki. Európában viszont a jog uralmát és az elszámoltathatóságot lehetővé tevő politikai mechanizmusok létrejöttével megteremtődött a három alapvető kormányzati funkció folyamatos összehangolásának lehetősége, amely feltétele lehet az előttünk lévő globális kihívások kezelésének.²²

20 Fukuyama, Francis: *Political Order and Political Decay. From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. London, Profile Books Ltd., 2014. 66–70. o.

21 Fukuyama, Francis: *The Origins of Political Order. From Prehuman Times to the French Revolution*. London, Profile Books Ltd., 2014. 15–16., 245–246. o.

22 Uo. 110–127. o

Következtetések

A koronavírus pandémia tapasztalatai alapján nem viszonyulhatunk közömbösen a világ nagy folyamataihoz, különös tekintettel a biztonságunkat, valamint az anyagi és szellemi jólétünket érintő változásokra. Most bizonyosságot szerezhettünk arról, hogy az egészségbiztonság globális probléma, mint ahogy az éghajlatváltozás és a gazdaság is az. Az összekapcsoltság és a kölcsönös függőség kötelekei egyre erősebbek az államok között. Ennek a ténynek a felismerése és elfogadása viszont különböző a nemzetközi rendszer szereplői részéről. Ez a tény a kormányok együttműködésre és versengésre való hajlamának változásaiból olvasható ki. Mindkét preferencia mellett és ellene is számos gyakorlati érveléssel találkozhatunk. A gyakorlati érvek mögött végső soron, akár tudatosan akár nem, felsorakoznak a mélyebb elméleti megfontolások.

A második világháború után a nemzetközi kapcsolat elméletében a liberális institucionalista iskola dominált, amely az államok legfontosabb céljaként a gazdasági jólétet, a nemzetközi intézményekben való együttműködést és a viták békés, tárgyalások útján való rendezését jelölte meg. Viszonylag háttérbe szorult a politikai realista iskola, amely az államok közötti konfliktusokban látta a nemzetközi rendszer fő jellemzőjét és a nemzeti hatalom – mindenekelőtt a katonai erő – növelésében látta a biztonság garanciáját. Fenntartásokkal viszonyult a kooperációhoz és a fő hangsúly a nemzeti érdekek védelmére helyezte. A két elméleti rendszernek az elemei a valóságban vegyesen jelentek meg az államok politikájában, de a tapasztalatok szerint erőteljesebb volt a liberális institucionalizmus hatása.

A globalizáció változtatott a két elméleti irányzat hatásainak arányain, lényegében megfordította azokat. Ebben a változásban döntő szerepet játszott a hatalmi viszonyok eltolódása Ázsia javára és az Észak-Atlanti térség rovására, mindenekelőtt a gazdaság területén. A hatalmi viszonyok változása mellett a globalizáció negatív hatásaként egyre szélsőségesebbé válnak a jövedelmi és vagyoni különbségek országokon belül és országok között. A helyzet paradoxona az, hogy akkor erősödik a versengés és a konfliktus veszélye az államok kapcsolataiban, amikor a fokozódó globális fenyegetések az együttműködési készség erősítését indokolnák. Egy átmeneti időszak után, minden bizonnyal létrejön egy új világrend. Optimális esetben békésebb lesz és stabilabb biztonságot és nagyobb jólétet teremt az emberiség számára, mint az összes korábbi. Az átmenet azonban nem lesz mentes veszélyes konfliktusoktól és válságtól.

Edward Hallett Carr brit történész *Twenty Years Crisis, 1919–1939, an Introduction to the Study of International Relations* című könyvében hasznos tanácsokkal szolgált egy praktikus és hasznos gondolkodásmóddal kapcsolatban arról, hogyan célszerű felkészülni mélyreható politikai változásokra. Szerinte a realista gondolkodásmódnak az a hátránya, hogy a célokat a tények mechanikus termékének tekinti. El kell ismerni, hogy az elmélet a gyakorlatból fejlődik ki, majd realizálódik a gyakorlatban, de a folyamat során átalakító szerepet játszik. A politikai folyamat nemcsak az oksági összefüggések által irányított események sorozata. Nem mechanikus folyamat, ahogy a realisták gondolják. Az utópisták viszont abban tévednek, hogy a politikai folyamatokat a bölcs és távolba látó elméleti szakemberek alapozzák meg. Az utópisták elhanyagolják a politikai folyamatok konkrét tényeit. A politikai valósághoz való

realisztikus hozzáállás a két szélsőség között helyezkedik el. A politikatudomány nemcsak a létező, hanem a lehetséges tudománya is.²³ Ezért izgalmas kérdés, hogy mi lesz a lehetséges a formálódó új világrendben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Carr, Edward Hallett: *Twenty Years' Crisis 1919–1939, an Introduction to the International Relations*. New York, Harper and Row, 1964.
- Coats, R. Daniel: Statement for the Record. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*, May 11, 2017. Forrás: www.dni.gov/files/documents/Newsroom/Testimonies/SSCI/20Unclassified%20SFR%20-%20Final.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Coats, R. Daniel: Statement for the Record. *Worldwide Threat Assessment of the US Intelligence Community*, 29, January 2019. Forrás: www.dni.gov/files/ODNI/documents/2019-ATA-SFR—SSCI.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Finkelstein, Arthur: *Political Campaigns in the 21st Century – Challenges and Perspectives*. Előadás a prágai CEVRO Intézetben 2011, május 16-án., Forrás: [youtube.com/watch?v=IfCBpCBOECU](https://www.youtube.com/watch?v=IfCBpCBOECU) (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)
- Fukuyama, Francis: *The Origins of Political Order, From Prehuman Times to the French Revolution*. London, Profile Books Ltd., 2014.
- Fukuyama, Francis: *Political Order and Political Decay, From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy*. London, Profile Books Ltd., 2014.
- Global Health Security Index, Forrás: www.ghsindex.org/report-model/ (Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)
- Global Trends 2025: A Transformed World. National Intelligence Council, 2008. Washington DC. US, Government Printing Office. www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html (Letöltés ideje: 2010. 11. 07.)
- Harrington, Kent: *The Spies Who Predicted COVID19*, Project Syndicate-2020, The World's Opinion Page Forrás: <https://prosyn.org/zgqJk1I>. (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Mazarr, Michael: *The History of Globalization*. Forrás: weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2019/sessions/mapping-the-history-of-globalization (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)
- Nye, Joseph: *An Abysmal Failure of Leadership*, Project Syndicate. 2020. május 7. Forrás: <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-xi-leadership-failures-covid19-pandemic> (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)
- Post, Jerrold M.: *The Impact of Crisis-Induced Stress on Policy Makers*. In: George, Alexander L. (szerk.): *Avoiding War, Problems of Crisis Management*. Westview Press, Boulder.
- Qui, Jane: *How China's „Bat Woman” Hunted Down Viruses from SARS to the New Coronavirus*. Forrás: <https://www.scientificamerican.com/article/how-china-s-bat-woman-hunted-down-viruses-from-s> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)
- Taking Stakeholder Capitalism from Principle to Practice. Forrás: <http://www.weforum.org/agenda/2020/01/stakeholder-capitalism-principle-better-business> (Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)
- The Global Risks 2013. World Economic Forum, Eighth Edition. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2013. 01. 25.)
- The Global Risks 2019. World Economic Forum. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2019. 01. 22.)
- The Global Risks 2020. World Economic Forum. Forrás: www.weforum.org (Letöltés ideje: 2020. 01. 22.)

23 Carr, Edward Hallett: *Twenty Years' Crisis 1919–1939, an Introduction to the International Relations*. New York, Harper and Row, 1964. 2–20. o.

Szakács Mirjam[✦]

Az ANZUS mint kollektív védelmi szervezet Új-Zéland szerepe a szövetség történetében

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.55

A második világháború utáni bizonytalan nemzetközi környezetben az ANZUS-szerződés három évtizeden keresztül biztosította a kollektív védelem privilégiumait Új-Zéland számára. Azonban Új-Zéland nukleáris politikája 1984 és 1987 között az amerikaiakat a szerződéstől való elállásra készítette, így Új-Zéland de facto kikerült az amerikai kollektív védelmi garanciák biztosítása alól. A tanulmány célja, hogy – magyar nyelven először – átfogó képet adjon az ANZUS-ról, mint kollektív védelmi szervezetről, Új-Zéland globális és regionális szerepéről, a változó külpolitikai magatartásáról és a döntéseit meghatározó belpolitikai faktorokról. A tanulmány elemzi, hogy vajon milyen okai voltak annak, hogy a szövetség, amely eleinte közös biztonság- és védelempolitikai érdekek mentén szerveződött, idővel a trilaterális kollektív védelmi szervezetből bilaterális szövetséggé alakult át?

KULCSSZAVAK: ANZUS, kollektív védelem, biztonság és védelempolitika, dél-csendes-óceáni térség

ANZUS as an organization for collective defence The role of New Zealand in the history of the alliance

After World War II, for three decades the ANZUS Treaty provided New Zealand the privileges of collective defence. However, New Zealand's nuclear policy between 1984 and 1987 made Americans withdraw from the Treaty. Consequently, New Zealand de facto was no longer provided with collective defence guarantees by the USA. The aim of this study is to examine ANZUS as a collective defence organization, New Zealand's global and regional role in the alliance, and to understand its foreign policy decisions. Furthermore, the study analyses why the alliance – which was originally created along with common security and defence policy interests – over time evolved from a trilateral collective defence organization to a bilateral alliance.

KEYWORDS: ANZUS, collective defence, security and defence policy, South Pacific

✦ Honvédelmi Minisztérium – Ministry of Defence of Hungary;
e-mail: szakacs.mirjam@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0002-0513-6375

Bevezetés

A történelem során alig volt olyan szövetség, amely túlélte volna a fenyegetettség megszűnését. A vesztfáliai nemzetközi rendszer a hidegháború kezdetétől, a bipolaritástól kezdve, az unipoláris évtizeden keresztül, a multipolaritás irányában számos változáson ment keresztül. Az ANZUS-szerződés válaszként értelmezhető a hidegháború bekövetkezéssel megváltozott új nemzetközi rendszerre.

A második világháború végével és a kommunizmus egyidejű térnyerésével Ausztrália és Új-Zéland egyre jobban aggódott a dél-csendes-óceáni térség biztonságpolitikai stabilitásáért. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének¹ 1949-es megalakulásával félt, hogy európai szövetségeseik számára a térség jelentősége csökkenni fog. Mindkét ország tudta, hogy kizárólagos védelmi garanciát csak az Egyesült Államok nyújthat, amely számára elengedhetetlen volt Ausztrália és Új-Zéland támogatása a Japánnal való békeszerződés megkötése érdekében. Az ANZUS-szerződést végül a három szövetséges 1951. szeptember 1-jén, San Fransisco-ban írta alá, egy héttel a Japán békeszerződés aláírása előtt. A Szövetség három évtizeden keresztül működött éves miniszteri szintű találkozókkal és konzultációkkal. Az 1984-es új-zélandi választások eredménye és David Lange miniszterelnök külpolitikája viszont változást hozott a szövetségi kapcsolatok dinamikájában. Miután az új-zélandi parlament megtiltotta a nukleáris meghajtású vagy nukleáris fegyvereket hordozó hajók új-zélandi vizeken való kikötését, az amerikai fél 1986-ban felmondta a biztonsági garanciát és védelempolitikai kötelezettségvállalását Új-Zélanddal szemben.

Az elemzés erősen támaszkodik a nemzetközi kapcsolatok elméleteire és a biztonságelméletek alapjaira, és kiterjed a szövetségen belüli kapcsolatok vizsgálatára, azok térben és időben történő elhelyezésére, valamint a nukleáris fegyverkorlátozási kérdés biztonságiasítási folyamatára és az új-zélandi motiváció megértésére. Végül mérlegeli, hogy vajon felértékelődhet-e az ANZUS szerepe ismét a térségben? A szövetség a japán expanzív törekvések megfékezése érdekében jött létre, de vajon a mai geopolitikai trendekhez viszonyulva mi lehet a térségbeli szerepe, elképzelhető-e újra az új-zélandi fél ismételt, aktív részvétele? Lehetséges opció-e más csendes-óceáni országok bevonása és ernyőszervezetté bővítése úgy, mint a NATO?

Az ANZUS-szerződés létrejötte

1951. szeptember elsején Ausztrália, Új-Zéland és az Egyesült Államok aláírta a csendes-óceáni térségre vonatkozó kollektív védelemről szóló szerződést, amely 1952 áprilisában lépett életbe. „E szerződésben részt vevő felek kötelezik magukat arra, hogy a csendes-óceáni térség békéjét erősítsék, és ezáltal deklarálják egységüket abban, hogy egy potenciális agresszor és külső fenyegetés megjelenése mindegyik szövetséges érinti.”²

1 NATO: Észak-atlanti Szerződés Szervezete (angolul: North Atlantic Treaty Organization).

2 National Museum Australia: 1951: Australia signs ANZUS Treaty with New Zealand and the United States. <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)

Az ANZUS-hoz vezető útra és a tárgyalási procedúrára is jellemzőek a szövetségek közötti hangsúlyeltolódások. Valójában már az együttműködés formáján is éveken keresztül vitáztak a felek. A különböző érdekek az akkori belpolitikai architektúra és a nemzetközi feltételeknek való megfelelés nyomán változtak. Ausztrália egy szoros és minden tekintetben formális együttműködés mellett lobbizott. A Percy Spender ausztrál külügyminiszter által javasolt elképzelések jobban hasonlítottak egy NATO mintájú dél-csendes-óceáni együttműködésre, mintsem a védelmi kapcsolatok szorosabbá fűzésére. Az új-zélandi politika kezdetben az ausztrál mintát követte volna, de később, megosztottságából is fakadóan megelégedett volna egy védelmi kinyilatkoztatással, elnöki deklarációval.

A koreai háború kitörésével az Egyesült Államok felismerte, hogy ahhoz, hogy a kommunizmus terjedését megakadályozza a térségben, szövetségesekre van szükség. Ausztrália és Új-Zéland pedig a koreai háború után is tartott a japán expanzív törekvésektől. Igaz, az új-zélandiak számos alkalommal hivatkoztak a kettős szerepvállalás kockázataira, azzal érvelve, hogy egy NATO típusú megállapodás, képesség és forráselvonást jelentene az új-zélandi kontingensektől.

Kollektív védelem a dél-csendes-óceáni térségben?

A katonai szövetségek létrehozására irányuló új amerikai politika első terméke az 1947-es Riói Paktum volt, amelyet az amerikaiak békeidőben kötöttek. Ezt követően 1949-ben 12 tagállam aláírta a Washingtoni Szerződést, majd 1951-ben az ANZUS-szerződést, és 1954-ben az ázsiai szárnyat is megerősítették a Manila Paktum³ aláírásával. Ahogy a NATO-ra, mint kollektív védelmi szervezetre jellemző, az ANZUS esetében is megjelennek az országoként eltérő fenyegetési percepciók, amelyek egyfajta belső megosztottsághoz vezetnek. Az ANZUS biztonságfelfogásának meghatározását nehezíti, hogy a szövetségnek nincs stratégiai koncepciója. Ennek hiányában a szövetség biztonságértelmezésénél a szerződés szövege, valamint az ANZUS találkozó eredményei nyújthatnak hivatkozási alapot. A szerződés rögzíti a szövetség alapvető célját: a tagállamok közösen lépnek fel a térséget érintő nagy arányú külső agresszióval szemben, valamint szavatolni kívánják a csendes-óceáni térség békéjét. A szerződés egyértelműen válasz a megváltozott biztonságpolitikai környezetre és a második világháború után létrejött új világpolitikai architektúrára. A biztonsági környezet gyors változása az ANZUS szövetség biztonságfelfogására és fenyegetettség percepciójára is hatással volt. Míg a szerződés létrehozásának egyik fő motiváló erejét ausztrál és új-zélandi részről a japán expanzív törekvések megakadályozása adta, addig az Egyesült Államoknak szüksége volt a két ország támogatására a Japánnal való békeszerződés megkötéséhez. A szövetség első Tanács szintű találkozója 1952. augusztus 4–6. között valósult meg Honoluluban.⁴

3 SEATO: Délkelet-ázsiai Szerződés Szervezete, angolul: Southeast Asia Treaty Organization.

4 Australian Government: Volume 22: Australia and Recognition of the People's Republic of China, 1949–1972. <https://dfat.gov.au/about-us/publications/historical-documents/volume-22/Pages/034-australian-document-for-anzus-council-meeting.aspx>, (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az időszak jelentős kollektív védelmi paktumainak – ANZUS-szerződés, a Washingtoni Szerződés (NATO) és a Manilai Egyezmény (SEATO) – összehasonlítása alapvetően tükrözik a kor stratégiai körülményeit, ugyanakkor a Washingtoni Szerződés rendelkezései és védelmi együttműködési formája különbözik az ANZUS és Manila Paktumokétól. Az ANZUS és a SEATO partnerek is ígéretet tesznek az egyéni és kollektív védelmi képességük fenntartására és fejlesztésére, fenntartják az azonnali konzultáció jogát, és az alkotmányos folyamatokkal összhangban a csendes-óceáni térség bármelyik államának fegyveres támadását közös veszélynek (*common danger*) értékelik. A Washingtoni Szerződés 5. cikkelye a szövetség vagy több országa ellen irányuló külső agresszor általi fegyveres támadásra utal, de magának az agresszióknak és a támadásnak a fogalmát nem definiálja, megtartva annak mozgásterét.⁵ Míg a Washingtoni Szerződés 5. cikkelye konkrétan megnevezi a külső agresszor elleni katonai erővel történő fellépést, addig az ANZUS és Manila Paktumok 4. cikkelye nem jelöli meg a fegyveres beavatkozást, mint azonnali lehetőséget, jóval óvatosabban és rugalmasabban fogalmaz. A NATO-val ellentétben az ANZUS-partnerek nem mozdultak el a formális katonai integráció felé, és nem hoztak létre egy állandó, egységes parancsnoki struktúrát és főtítkári pozíciót. Továbbá nem alakítottak ki katonai stratégiát vagy készenléti tervet, mindazonáltal az ANZUS és a SEATO is katalizátorként szolgált a védelmi együttműködési tevékenységek egész sorában.

Törésvonal az ANZUS szövetségben

1984 júliusában közel 94%-os részvételi aránnyal az új-zélandi Munkáspárt kilenc év után ismét megnyerte a választásokat. Egyik választási ígéretüket betartva, Új-Zéland betiltotta a nukleáris fegyverekkel felszerelt, valamint nukleáris meghajtású hajók jelenlétét, valamint azok kikötését az új-zélandi vizeken. 1985 januárjában az amerikai kormány hivatalos kérést nyújtott be az új-zélandi kormány felé a USS Buchanan hajó kikötésére vonatkozóan. Mivel az amerikai fél nem erősítette meg a hajó nukleáris képességét, a Lange-kormány megtagadta annak kikötését. 1985 szeptemberében Lange miniszterelnök kabinetje már az ANZUS nélkül való biztonság- és védelempolitika kialakítását fontolgatta, igaz bíztak az újratárgyalások sikerességében.⁶ Egy évvel később, 1986. június 27-én az Egyesült Államok hivatalosan is felfüggesztette kollektív védelmi kötelezettségvállalását Új-Zélanddal szemben. Egy hónappal később Ausztrália és az Egyesült Államok ismét megerősítették bilaterális kapcsolataikat.⁷ Új-Zéland nukleáris mentessége érdekében 1987-ben az új-zélandi nukleáris szabad zónáról, a leszerelés és a fegyverzetellenőrzésről szóló törvényt léptetett életbe. Ezzel a döntéssel a szigetország egy három évtizede fennálló szövetségből vált ki.

5 Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország. 20 év tagság, 30 év együttműködés. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019. 144–150. o.

6 O'Brien, Vaughn 2005.

7 Catalinac, Amy L.: Why New Zealand Took Itself out of ANZUS: Observing "Opposition for Autonomy" in Asymmetric Alliances. *Foreign Policy Analysis*, 2010. 317–33. o. https://scholar.harvard.edu/amycatalinac/files/catalinac_fpa.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az új-zélandi döntés lehetséges okai

Az új-zélandi döntés lehetséges okaként a kisállami érdekérvényesítés lehetősége mellett biztonságelméleti magyarázatok is számbavehetnek. Új-Zéland számos alkalommal fejezte ki aggodalmát azzal kapcsolatban, hogy katonai erejét az amerikai célok megvalósításának kell majd alávetnie. A trilaterális szövetségtől való távolodás egyik oka a külpolitikai autonómia elérése és a nemzeti identitás megerősítése lehetett. Ez indokolható egyrészt azzal is, hogy Új-Zéland, mint az Egyesült Államok biztonsági garanciájának élvezője hezitált a dél-vietnámi beavatkozáshoz való hozzájárulásához. A vietnámi háborúval Új-Zélandon is megjelent az antimérikánizmus, ami egy autonóm külpolitika lehetőségének megteremtését sürgette. Délkelet-Ázsia instabilitása volt valójában az egyetlen olyan ok, amely Új-Zéland biztonsági percepcióját komolyan befolyásolhatta, majd amikor a térség elindult a stabilitás irányába egy védelmi szövetség fenntartásának létjogosultsága szintén megkérdőjeleződött. Az 1970-es években az új-zélandi közvélemény jobban tartott a nukleáris fegyverektől, mint az európaiak vagy észak-amerikaiak, ahol nagyobb volt egy esetleges nukleáris fenyegetés kockázata. Jóllehet ez magyarázható azzal is, hogy a britek, a franciák és az amerikaiak a csendes-óceáni térségben hajtottak végre nukleáris tesztek. ⁸ Az új-zélandi társadalom ezt szubjektív fenyegetésként percepcionálta, mert tartottak attól, hogy az amerikai hajók fogadása miatt a szovjet rakéták célpontja is lehet. Néhány évtized leforgása alatt megfigyelhető a növekvő külpolitikai autonómiára való törekvés, az új-zélandi politikai architektúra fordulatai, valamint a társadalom és a közvélemény fenyegetettség percepciójának új dimenziójának kialakulása. Ezekben az évtizedekben Új-Zélandon nőtt az izoláció, a növekvő nacionalizmus pedig egy új identitás építése felé irányította az új-zélandi politikát, amelynek egyik eszköze a külföldi befolyás csökkentése volt.

A neorealisták szerint a szövetségek a nemzetközi rendszeren belüli hatalmi-egyensúly-eltolódásokra való válaszok révén jönnek létre. ⁹ A fenyegetésekkel szembeülve az államok vagy felépítik a saját katonai képességüket (belső egyensúlyteremtés), vagy összekapcsolják erőiket más országokéval, hogy egy biztonsági szövetséget hozzanak létre (külső egyensúlyteremtés). Ebben az értelemben, a neorealisták az ANZUS szövetség elhagyását célzó döntést azzal indokolnák, hogy Új-Zéland növeli katonai erejét, azért hogy egyfajta belső egyensúlyteremtési folyamatot hozzon létre. Az 1970-es évektől kezdve a szovjet fenyegetés növekedett a csendes-óceáni térségben. A szovjetek megerősítették térségbeli jelenlétüket és erőkiemelési képességüket például ballisztikus rakétákkal felszerelt tengeralattjárók és

8 Hatalmas botrányt keltett 1985 júliusában a Greenpeace Rainbow Warrior nevű hajójának francia titkosszolgálatok általi elsüllyesztése. A Greenpeace a Mururoa atollhoz vezette volna a Rainbow Warrior hajóját a francia nukleáris kísérletek ellen tiltakozva. Az eset után az új-zélandi és francia diplomáciai kapcsolatok elhidegültek. 1985. augusztus 6-án nyolc állam állapodott meg az atomfegyvermentes övezet létrehozásáról, majd az 1986-os dél-csendes-óceáni fórumon már tizenhat tagállam írta alá az atomfegyvermentes övezetről szóló szerződést.

9 Martin, B. Susan: From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road. 2003. 61–82. o. https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9781403981707_4#citeas (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

nagyhatótávolságú hadászati bombázók jelenlétével. A szovjet vietnámi támaszpontok használatán keresztül földrajzilag is közelebb kerültek Új-Zélandhoz.¹⁰ Az amerikai biztonsági garancia felmondásával Új-Zélandnak többet kellett költenie a védelemre és a katonai képességek fejlesztésére. Ez azzal támasztható alá, hogy az új-zélandi kormány 18%-al növelte meg a védelmi kiadásokat, amelyek magukba foglalták a felderítési és operatív feladatokkal járó költségtöbbletet is.¹¹

A John H. Herz-től származó biztonsági dilemma koncepciója szerint nem létezik egy nemzetközi, minden országot tömörítő kollektív védelmi szervezet, ezért az államok a saját biztonságuk maximalizálása érdekében fegyverkezni kezdenek. Így a kollektív biztonság szintje csökken, viszont egyes államok részbiztonsága nő, de a saját biztonság növelésére használt eszközök mások biztonságát csökkenthetik.¹² Hans J. Morgenthau-val ellentétben Herz szerint az államok nem hatalom-maximalizálásra, hanem biztonság-maximalizálásra törekzenek. Új-Zéland abban a geostratégiai helyzetben volt, amely a biztonság maximalizálását a nukleáris meghajtású vagy nukleáris fegyvereket hordozó hajók kikötésének betiltása révén érte el. Jóllehet ha közvetlenül vizsgáljuk a koncepció létjogosultságát, sokkal inkább politikai célú és társadalmi háttérű motivációkat találunk.¹³ Új-Zéland a történelme során gyakran találta magát az identitáskeresés útján, amely fogékonyabbá tette a társadalmat a politikai ígéretek és reformok könnyű befogadására. A kérdés további társadalmi aspektusainak vizsgálata rámutat arra, hogy a Lange-kormány döntését jobbra az új, fiatal felnőtt generáció támogatta. Nem véletlen, hogy az új generáció Új-Zéland politikai megújulását és identitásának megerősítését az autonóm külpolitikában látta. Az is fontos tény, hogy míg az Egyesült Államok Szovjetunióval szembeni doktrínái is változtak, úgy az ANZUS-szerződés megkötésekor a nagyhatalmak rivalizálása is intenzívebb volt a világpolitikai színpadon.¹⁴ Az 1980-as évek egy új időszakot hoztak, noha a Szovjetunió megerősítette dél-csendes-óceáni jelenlétét, mégis a nagyhatalmak hol intenzívebb, hol mérsékeltebb rivalizálása megteremtette az új-zélandi külpolitikai függetlenedés lehetőségét.

David Lange miniszterelnök „Új-Zéland biztonságpolitikája” című elemzése 1985-ben jelent meg a *Foreign Affairs* nemzetközi folyóiratban.¹⁵ Elemzésében kiemeli, hogy Új-Zéland közvetlen stratégiai környezetét földrajzilag az Egyenlítőtől az Antarktiszig lehet behatárolni. A térség lakott része főleg kis demokratikus szigetállamokból áll, amelyek hatalmas, erőforrásokban gazdag tengeri-gazdasági övezeteket irányítanak. Lange miniszterelnök szerint a régió országait elválasztó hatalmas távolságok

10 Reitzig, Andreas: *New Zealand's Ban on Nuclear-Propelled Ships Revisited*, Auckland, Master of Arts in Political Studies, The University of Auckland, 2005.

<https://www.artsfaculty.auckland.ac.nz/special/nzfp/ra/docs/NuclearBan3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

11 Catalinac, Amy L. 2010.

12 Gartner, Heinz: *Nemzetközi biztonság: Fogalmak A-tól Z-ig*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2005. 42. o.

13 Matus János: *A jövő árnyéka. Nemzetközi hatások biztonságunkra és jólétünkre*. Budapest, Pesti Kft., 2005. 65. o.

14 Catalinac, Amy L. 2010.

15 Lange, David: *New Zealand's Security Policy*. *Foreign Affairs.com*, Summer 1985 Issue <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1985-06-01/new-zealands-security-policy> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

egyébkéntis gátolják a szorosabb regionális együttműködést. Lange elismeri a szigetország aktív szerepét a kollektív biztonság területén az ENSZ keretein belül, illetve az ANZUS-szerződés létjogosultságát a második világháború után, de felfogása szerint a japán fenyegetés elmúlásával a szövetség érvényét veszítette. Új-Zéland biztonságpolitikájának alapeleme lett a nukleáris fegyverek új-zélandi területekről való kizárása. Többek között azért, mert az 1980-as években Új-Zélandon egyre nagyobb aggodalomra adott okot a globális nukleáris konfrontáció dél-csendes-óceáni térség felé való tolódása. Lange miniszterelnök gyakran említette, hogy az új-zélandiak egyre nagyobb frusztrációt éreztek, mivel a nukleáris fegyverzetellenőrzés és non-prolifерáció terén lassú eredményeket ért el a nemzetközi közösség. Az 1984-es választásokat nyert Munkáspárt gyakran hivatkozott a „se nem erősítik meg, se nem cáfolják” (*neither-confirm-nor-deny policy*) politika elfogadhatatlanságára, amely a nukleáris nagyhatalmakat jellemezte. Lange miniszterelnök gyakran érvelt amellett, hogy semmi nem indokolja, hogy Új-Zéland területére nukleáris fegyvereket hozzanak. David Lange miniszterelnök határozottan foglalt állást abban, hogy az ANZUS nem a déli félteke NATO-ja, hiszen a dél-csendes-óceáni térségben nincs is szükség egy NATO típusú szervezet fenntartására. Megválasztásától kezdve gyakran beszélt a demokratikus értékek védelméről, valamint a szuverenitás gyakorlásának fontosságáról, miszerint az ANZUS-nak ugyanannyira kell az új-zélandi érdekeket szolgálnia, mint az amerikaiakét vagy az ausztrálokét. Az új-zélandi perspektívában semmi sem indokolta azt a tényt, hogy az országnak atomfegyverekkel felszerelt hajókat kell a kikötőiben fogadnia. A Munkáspárt győzelme és az ANZUS bilaterális szövetséggé való transzformációja között eltelt három év. Nem véletlenül. Lange miniszterelnöknek kezdetben az volt a célja, hogy csökkentse az ANZUS-on belüli a szövetségi aszimmetriákat, és megőrizze az új-zélandi szuverenitás integritását, nem pedig Új-Zéland kivezetése a szövetségből.

Helen Clark – a Lange-kormány kabinet minisztere, Új-Zéland későbbi miniszterelnöke – 1983. április 28-án Wellingtonban mondott beszédében erősen kritizálta Franciaország akkori, szocialista kormánya védelmi költségvetésének megnövelését célzó intézkedéseit a további nukleáris kapacitás fejlesztés érdekében. Igaz, már 1974-ben a Munkáspárti kormány két fregattot küldött Mururoa atollhoz, hogy ezzel is tiltakozzon a nukleáris robbantási kísérletek ellen. Helen Clark beszédében kiemelte a növekvő erőszak jelenségét és Új-Zéland megreformálásának szükségességét.¹⁶ 1985. február 12-én Helen Clark a Beehive-ben¹⁷ arról beszélt, hogy ha Új-Zéland engedélyezi a nukleáris kapacitással rendelkező hajók kikötését, akkor az csorbítaná az ország nemzetközi non-prolifерációs törekvésekhez való hozzájárulását. Az ANZUS-szerződés újratárgyalásához Új-Zéland négy pontot ajánlott fel. Az első, hogy az újratárgyalások által az ANZUS elismeri az új-zélandi politika deklarált célját, azaz a dél-csendes-óceáni térségnek és Új-Zéland területének abszolút atomfegyvermentesítését. Másrészt Új-Zélandot egyenlő partnerként ismeri el, harmadrészt

16 Clark, Helen: *Women, Equality, Power, Selected speeches from a life of leadership*. Wellington, Allen & Unwin, 2018.

17 Az új-zélandi parlament a méhkas formája miatt kapta a „Beehive” elnevezést. Az épületet 1977-ben nyitották meg Wellingtonban Sir Basil Spence tervei alapján.

Új-Zéland hangja a döntéshozatali folyamatokban egyenlő az Egyesült Államokéval és Ausztráliáéval. Végül, de nem utolsó sorban, a szövetség elismeri Új-Zéland szuverenitását. Az új-zélandi perspektívában a nukleáris fegyverkezési verseny egyik ország érdeke sem lehet a dél-csendes-óceáni térségben. Az Egyesült Államok viszont nem volt hajlandó elfogadni Új-Zéland feltételeit, sem különleges szövetségesként kezelni, akinek a kérésére eleget tesz.¹⁸ A Reagan-adminisztráció az új-zélandi törvény elfogadását az ANZUS-szerződés megsértéseként értelmezte. A Munkáspárti kormány antinukleáris politikájának köszönhetően, az Egyesült Államok felmondta az ANZUS-szerződés keretében kínált védelmi ernyőt.

Lehetséges-e az ANZUS szerepének felértékelődése?

Napjainkban az Egyesült Államok nagyon szoros védelmi kapcsolatokat ápol Ausztráliával, és megújította védelmi kapcsolatait Új-Zélanddal, továbbá erőteljes katonai jelenléte van a Marshall-szigeteken. Az ausztrál területen lévő amerikai támaszpontok javítják az Egyesült Államok erőkitelési képességeit a térségben. Az ANZUS kapcsolat vélhetően azért is őrizte meg stabilitását Ausztrália és az Egyesült Államok között, mert elég rugalmas volt ahhoz, hogy alkalmazkodjon a hidegháború utáni körülményekhez. Az amerikaiak és az új-zélandiak noha aláírták a wellingtoni és washingtoni deklarációt – és ezzel új fejezetet nyitottak az elmúlt évtizedekre jellemző fagyos diplomáciai és védelempolitikai kapcsolataikban –, mégis ez idő alatt Új-Zéland saját szuverén külpolitikai mozgásteret alakított ki. Ez a mozgáster megengedte számára, hogy az Egyesült Államoktól bizonyos értelemben távolodjon, de új stratégiai partnerségeket építsen ki a csendes-óceáni szomszédaival.¹⁹ Új-Zéland nehéz diplomáciai helyzetben van, mert gyakorlatilag nem tudott az ANZUS-ba visszakérülni, tehát hiába ápol jó kapcsolatokat az Egyesült Államokkal, az új-zélandiak nem élvezhetik a kollektív védelem ernyője alatt lévő kényelmet, ugyanakkor Új-Zéland a NATO értékes globális partnerévé vált.

A térség geopolitikai fejleményei, gazdasági és védelempolitikai dimenziói, az Egyesült Államok és Kína hatalmi rivalizálása meghatározóak lesznek a következő évek politikai döntéshozatali folyamatait tekintve. Ezért az ANZUS újbóli felértékelődése csak és kizárólag akkor képzelhető el, ha a felek, felismerve a megváltozott geostratégiai körülményeket, képesek a szervezetet újjáépíteni. Kérdés, hogy akarják-e? Az ANZUS valójában a hidegháború relikviája. A kollektív védelem koncepciójának újragondolásához szükséges volna Új-Zéland státuszát rendezni, a regionális biztonsági kihívásokra egy közös álláspontot kialakítani, és a szerződés szövegének kétértelműségeit finomítani. A jelenlegi politikai architektúra azonban nem indikálja egyik fél részéről sem a trilaterális kollektív védelem szervezetének megerősítését, újragondolását. Így a bilaterális kapcsolatok szorosabbra fűzésére több esély mutatkozik, mintsem egy csendes-óceáni kollektív védelmi szervezet létrehozására.

18 Clark, Helen 2018.

19 Moyle, Euan: The uneasy love triangle: ANZUS in the modern day, *foreignbrief.com*, 2017. augusztus 30. <https://www.foreignbrief.com/united-states/uneasy-love-triangle-anzus-modern-day/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 25.)

Az Egyesült Államok jelenlegi vezetése pragmatikusan gondolkodik, folyamatosan felülvizsgálja stratégiai partnerségeit. Nem használ erőforrásokat olyan konfliktusokra, ahol nincs konkrét érdekeltsége. Hiszen az Egyesült Államoknak nem csak morális, hanem gazdaságilag is mérhető kára származhat egy esetleges konfliktusba lépésből. A jelenkori geostratégiai körülmények között az ANZUS ernyőszervezetté való bővítése nem releváns. Az Egyesült Államok haszonélvezője a bilaterális megállapodásoknak, és a jelenlegi politikai architektúra az erőforrásait a stratégiailag kiemelt területekre fordítja. A regionális és globális biztonságpolitikai kihívások kezelésére előbb köt rugalmas megállapodásokat, mintsem katonai kötelezettségvállalással járó kollektív védelmi szervezetet hozna létre.

Összegzés

A felek közötti befolyási és hatalmi különbségek hatással voltak a szövetség működésére. A szövetségesegek már a szerződés aláírása előtt is évekig vitáztak az együttműködés formáján. Új-Zéland végső soron megelégedett volna egy elnöki szintű deklarációval, viszont – főleg ausztrál nyomásra – aláírta a kollektív védelemről szóló szerződést. Az 1980-as évek új irányt hozott Új-Zéland történelmébe. Robert Muldoon közel tíz éves miniszterelnöksége – nemzeti kormánya – után David Lange miniszterelnök Munkáspártja nyerte a választásokat, és ezzel új perspektívába helyezte Új-Zéland helyét a világban és kapcsolatait az Egyesült Államokkal. A geopolitikai adottságokból kifolyólag a földrajzi értelemben vett izoláció meghatározza az új-zélandi kül- és biztonságpolitikát. Azonban a geopolitikai izoláltság ellenére Új-Zéland meglehetősen aktív napjaink világpolitikájában, és folyamatosan fejleszti bilaterális védelmi kapcsolatait, illetve érdekérvényesítő képességét többek között az emberi jogok tiszteletben tartására, a szabályokon alapuló nemzetközi rend fenntartására és a klímaváltozás elleni harcra összpontosítja. Tehát napjainkra az izolacionizmust csupán földrajzilag kell értenünk.

A védelmi kapcsolatok dinamikájának fejlődését jól mutatja a szövetségesegek közötti bilaterális kapcsolatok szorosabbra fűzése. A 2010-es wellingtoni és 2012-es washingtoni deklarációk új fejezetet nyitottak az amerikai és új-zélandi védelmi kapcsolatokban. Ez pedig számos lehetőséget kínált a növekvő katonai tapasztalatcserékre és közös hadgyakorlatokra. Mindazonáltal a térség jelentős geopolitikai kihívása a kínai befolyás erősödése és a nagyhatalmi rivalizálás. A regionális hatalmi egyensúly átrendeződni látszik, és kérdés, hogy az új hatalmi struktúrában a szövetségesegeknek milyen szerep jut.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buzan, Barry, Hansen, Lene: *The Evolution of International Security Studies*. Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Catalinac, Amy L.: Why New Zealand Took Itself out of ANZUS: Observing “Opposition for Autonomy” in Asymmetric Alliances. *Foreign Policy Analysis*, 2010. 317–33. o.
https://scholar.harvard.edu/amycatalinac/files/catalinac_fpa.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Clark, Helen: *Women, Equality, Power, Selected speeches from a life of leadership*. Wellington, Allen & Unwin, 2018.

- Kelly, Andrew: ANZUS and the Early Cold War, Strategy and Diplomacy Between Australia, New Zealand and the United States, 1945–1956. Cambridge, Open Book Publishers, 2018.
- Lange, David: New Zealand’s Security Policy. Foreign Affairs.com, Summer 1985 Issue <https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1985-06-01/new-zealands-security-policy> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Martin, B. Susan: From Balance of Power to Balancing Behavior: The Long and Winding Road. 2003. 61–82. o. https://link.springer.com/chapter/10.1057%2F9781403981707_4#citeas (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Moyle, Euan: The uneasy love triangle: ANZUS in the modern day, foreignbrief.com, 2017. augusztus 30. <https://www.foreignbrief.com/united-states/uneasy-love-triangle-anzus-modern-day/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- O’Brien, Patty, Vaughn, Bruce: Amongst Friends: Australian and New Zealand Voices from America. Center for Australian and New Zealand Studies, 2005. 131. o.
- Ondrék József: Nemzetközösségi légi szerepvállalás a Malájföldi felkelés leverésében. *Repüléstudományi Közlemények*, XXX., repulestudomany.hu, 2018. január 4. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2018_1/2018-1-04-0461_Ondrek_Jozsef.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Reitzig, Andreas: New Zealand’s Ban on Nuclear-Propelled Ships Revisited, Auckland, Master of Arts in Political Studies, The University of Auckland, 2005. <https://www.artsfaculty.auckland.ac.nz/special/nzfpra/docs/NuclearBan3.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Szenes Zoltán, Siposné Kecskeméthy Klára: NATO 4.0 és Magyarország: 20 év tagság, 30 év együttműködés. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2019. 144–150. o.
- Williams, John: ANZUS: A Blow to Britain’s Self-Esteem. *Review of International Studies*, Vol. 13, No. 4. (Oct. 1987.) Cambridge University Press, 1987. 243–263. o. https://www.jstor.org/stable/20097114?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=ANZUS&searchUri=%2&seq=1#page_scan_tab_contents (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)

WEBOLDALAK

- Australian Government: Volume 22: Australia and Recognition of the People’s Republic of China, <https://dfat.gov.au/about-us/publications/historical-documents/volume-22/Pages/034-australian-document-for-anzus-council-meeting.aspx> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- National Museum Australia: 1951: Australia signs ANZUS Treaty with New Zealand and the United States. <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)
- Ship Technology: Rainbow Warrior. <https://www.ship-technology.com/projects/rainbow-warrior/> (Letöltés ideje: 2020. 05. 24.)

Balla Tibor[✧]

A haderő vezetésének kérdései az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar példáján*

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.65

Az átlagos vezetői és hadvezéri képességekkel rendelkező osztrák–magyar tábornokok tevékenységének hatékonyságát számos tényező korlátozta az első világháború folyamán. A haderőt a háború idején irányító két vezérkari főnök (Franz Conrad von Hötzendorf tábornagy és Arthur Arz von Straussenburg vezérezredes) is számos vezetési hibát követett el. A vezető beosztásokra alkalmatlan vagy hadvezéreként kudarcot vallott tábornokok túlnyomó többségét még 1914-ben leváltották. A mindössze 25 főnyi veszteséget szenvedett tábornoki kar összességében elfogadható vezetői teljesítményt mutatott fel, a háború végső kimenetelét azonban érdemben nem tudta befolyásolni.

KULCSSZAVAK: osztrák–magyar haderő, tábornoki kar, vezetői képességek, vezetési hibák, vezetői teljesítmény

Questions of military leadership based on the case of the First World War Austro-Hungarian General Corps

The efficiency of the ordinary leadership and generalship skills of the Austro-Hungarian generals was hindered by many factors during the First World War. Numerous leadership mistakes were committed by both Chief of the General Staffs (Field Marshall Franz Conrad von Hötzendorf and Colonel General Arthur Arz von Straussenburg) who lead the armed forces during the war years. Those who were either ill-suited for leadership positions, or had failed as military leaders were mostly replaced back in 1914. The performance of the corps of generals, which only suffered 25 casualties during the war, is altogether acceptable, however, their actions could not significantly influence the final outcome of the Great War.

KEYWORDS: *Austro-Hungarian armed forces, corps of generals, leadership skills, leadership mistakes, leadership performance*

✧ Nemzeti Közszerzői Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training;
e-mail: balla.tibor@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0003-2476-8981

* A tanulmány elkészítését az NKE a Tématerületi Kiválóság Program keretében támogatta.

A 20. század őskatasztrófájának tartott Nagy Háború kitörésekor, 1914 augusztusában az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres ereje addigi történetének legnagyobb kihívásával szembesült. Korábban soha nem tapasztalt kiterjedésű hadszíntereken, milliós katonatömegek néztek farkasszemet egymással, melyek egymás elleni harcát azelőtt elképzelhetetlen nagyságú veszteségeket okozni képes haditechnikai eszköz támogatta. Az első hetekben még senki sem sejtette, hogy a háború a tervezett néhány hét vagy hónap helyett több mint négy éven át tart majd.

Ausztria–Magyarország fegyveres erejének felépítése

Az Osztrák–Magyar Monarchia fegyveres ereje 1914 nyarán két haderőnemet foglalt magába. A szárazföldi haderőnem gerincét a békében 450 000 fős császári és királyi vagy közös hadsereg alkotta, amely a birodalom egész területéről egészült ki, vezényleti és szolgálati nyelve német volt, mozgósítás és feltöltés után azonnal bevethették, benne minden fegyver- és csapatnem (gyalogság, lovasság, tábori és vartüzérség, műszaki, hadtáp, szállító és egészségügyi alakulatok) képviselve volt. Egy eljövendő háború megvívására elsősorban ez a hadsereg volt hivatott.

A magyar (illetve a horvát egységeknél horvát) vezényleti és szolgálati nyelvű, békében 30 000 fős magyar királyi honvédség, valamint az annak ellensúlyaként a birodalom Lajtán túli felében létrehozott, utánpótlását az osztrák örökös tartományokból nyerő, németül vezényelt, békében 45 000 fős császári–királyi Landwehr szintén a szárazföldi haderő első vonalát képezte. A két honvédség elsődleges feladata a közös hadsereg támogatása és a honvédelem volt.

A fegyveres erő második vonalát 1914-ben a haderő mobilizálásakor létrejövő magyar királyi népfelkelés, illetőleg a birodalom osztrák felében a császári–királyi Landsturm alkotta. (1914. augusztus elején a magyar királyi népfelkelés 8 népfelkelő gyalogdandárral, 9 népfelkelő hadtápdandárral és 10 önálló hadtápszázalóaljjal, 10 népfelkelő huszárosztállyal, az osztrák Landsturm 8 népfelkelő gyalogdandárral és menetalakulatokkal növekedett.)

A szárazföldi mellett a másik haderőnemet a német vezényleti és szolgálati nyelvű, három bázison (Pola, Sebenico, Cattaro) állomásozó, 20 000 fős békelétszámú császári és királyi haditengerészet képezte.

Az uralkodó, mint legfelsőbb hadúr, fejedelmi joga volt a birodalom fegyveres erejének vezénylete, a katonai döntések meghozatalának joga a kezében összpontosult. A közös hadügyek egységes irányításáról (jellemző módon mindez Bécsből történt) a császári és királyi hadügyminiszter (békében a fegyveres erő valamennyi beosztása és személye feletti előljáró), a hadsereg főfelügyelője, az uralkodó katonai irodájának főnöke, a vezérkar főnöke (maguk is mind tábornokok), valamint a Monarchiához és annak uralkodójához feltétlenül lojális tábornoki kar gondoskodott. Az egyes fegyvernemek, szolgálati ágak irányítását főszemlélők végezték.

Az 1914. július végi mozgósítás után az osztrák–magyar szárazföldi haderő 16 hadtestjét (52 gyalog- és 11 lovashadosztály) hat hadseregbe vonták össze, a tábori hadsereg létszáma 1,8-2 millió főt tett ki.

A birodalom fegyveres erejét (a lakosság soraiból behívottak túlnyomó többsége a gyalogság sorait gyarapította) a hadsereg-főparancsnokság irányította, 1914 novem-

beréig Przemyslből, majd Teschenből, 1917-től pedig már Badenből. Élén 1914 nyaratól Frigyes főherceg gyalogsági tábornok állt, de a tényleges vezetés továbbra is Franz Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok, vezérkari főnök kezében maradt. 1916 decemberében IV. Károly maga vette át Frigyes helyét, vezérkari főnökké 1917 márciusában Arthur Arz von Straussenburg gyalogsági tábornokot nevezte ki.¹

Az osztrák–magyar első világháborús tábornoki kar általános jellemzői

A szárazföldi csapatokat, valamint a közös hadügyeket irányító különböző szintű vezető és hátszágai szerveket, továbbá a hadsereghez kötődő intézményeket az első világháború folyamán mintegy 1200 főt számláló, egységes tábornoki kar irányította, ami azt jelentette, hogy a két honvédségnek és a két népfelkelésnek nem voltak külön tábornokai. A vezérőrnagyi rangot² elért tiszteket császári és királyi tábornokká nevezte ki az uralkodó, kötetlenül helyezték át őket a közös hadseregbéli beosztásokból a két honvédséghez vagy a népfelkeléshez és viszont.

A tábornoki kar a birodalom társadalmi struktúrájában mindig is különleges helyet foglalt el. A Monarchia haderejében elitként elkönnyvelt tisztikaron belül is elitnek számított, egy igen összetartó zárt intézményt, egyféle kasztot alkotott, hiszen a világégés időszakában a dualista állam hivatásos és tartalékos tisztii állományának (évenként változó mértékben) csupán egy-két százalékát tette ki.³ A Habsburg-dinastiához feltétlenül hű tisztii- és tábornoki kar egyfajta nemzetkefelettséget képviselt.⁴

Megállapítható, hogy az osztrák–magyar szárazföldi haderő irányításában a Nagy Háború folyamán végig aktívan (1/3-os arány) vagy csupán annak egy részében (1/3-os arány) szolgáló, az 50-es és 60-as éveikben járó (több mint 50%-os arány), túlnyomó többségében római katolikus vallású (több mint 80%-os arány), nős és családos (több mint 75%-os arány), 75%-ban középrétegekből és értelmiségi családokból származó, katonai akadémiát (50%-os arány) és vezérkari szakiskolát, vagyis Hadiiskolát (1/3-os arány) végzett, átlagosan három-hat nyelven különböző szinten beszéző, háborús tapasztalatokkal nem vagy csak alig rendelkező (egynegyedük vett részt hadműveletekben), tényleges (és nem címzetes) tábornoki rangokat viselő (3/4-es arány), pályájuk során vezérkari és csapatistizti szolgálati tapasztalatokat egyaránt szerzett,⁵ mintegy egy heted részben magyarokból álló tábornoki kar vett

1 Balla Tibor 2014. 628–645. o.

2 Ausztria–Magyarország szárazföldi haderejében az első világháború idején a legalacsonyabtból a legmagasabbig a következő tábornoki rangok léteztek, amelyek mindegyikéhez különböző vezetési szintek, beosztások tartoztak: vezérőrnaggy (dandár, vagyis 6–8000 fő élén), altábornaggy (hadosztály, azaz 15–20 000 fő élén), az ugyanazon rangosztályba tartozó gyalogsági és lovassági tábornok, tábornaszernagy – utóbbi a tüzérségnél és a műszakiaknál – (hadtest, vagyis 40–60 000 fő élén), vezérezredes – 1915 májusától – (hadsereg, azaz 100–200 000 fő élén), tábornaggy (hadseregcsoport, vagyis több mint 200 000 fő élén).

3 Balla Tibor 2010. 9–10. o.

4 Olyannyira igaz ez a megállapítás, hogy a legtöbben a hadsereget tekintették az otthonuknak, nemzetiségükről, identitásükről szinte soha sem esett szó.

5 A tábornoki karon belül a gyalogsági és lovassági tábornokok, a tábornaszernagyok 70,4; az altábornagyok 86,2; a vezérőrnagyok 56,7 százaléka a vezérkari tisztek közül került ki. Vö. Schmitz, Martin 2016. 167. o. A vezérkari szolgálatot többször félbeszakították, a tiszteket egyéves csapatszolgálatra alakatokhoz vezényelték.

részt, amelynek tagjai főként a viláégés utáni két évtizedben (2/3-os arány) hunytak el.⁶

Néhányan közülük korábban megszerzett szakmai és háborús tapasztalataikat a Monarchia valamelyik utódállamának hadseregében is kamatoztatni tudták.⁷

A tábornokok vezetői tevékenységét befolyásoló tényezők a viláégés idején

A Nagy Háborús osztrák–magyar tábornoki kar vezetői, parancsnoki és hadvezéri tevékenységét befolyásoló tényezők és körülmények közül véleményem szerint a legfontosabb a háborús tapasztalatok hiánya volt.

A Habsburg-monarchia népessége 1867 és 1914 között több mint négy és fél évtizedes békeidőszakot élt át. A korszakban a haderő csupán néhány rövid hadjáratban vett részt. 1869-ben a cattarói-öböl környékén kitört lázadás leverésére, 1878-ban Bosznia és Hercegovina katonai megszállására, 1882-ben a Hercegovinában és Dél-Dalmáciában kirobbant fegyveres felkelés megfékezésére vetették be a közös hadsereget és részben a két honvédség alakulatait. A birodalomnak gyarmatok híján nem kellett másik kontinensen csapatokat állomásoztatnia. Nem véletlen, hogy az európai nagyhatalmak közül Ausztria–Magyarország hadereje rendelkezett a legkevesebb harci tapasztalattal 1914-ben. Annak hiányát az évente megrendezett és jól bejáratott sémák szerint végrehajtott, általában az uralkodó részvétele mellett zajlott hadgyakorlatok csak megerősítették.

A századfordulót követő jelentősebb helyi háborúban a Monarchia – a többi korabeli nagyhatalomhoz hasonlóan – hivatalos katonai megfigyelőkkel, illetve katonai attasékkal képviseltette magát. Példának okáért Csicseric Miksa alezredes az orosz, Dáni Béla százados a japán oldalon készített feljegyzéseket hadiattaséként az 1904 februárja és 1905 szeptembere között végbement orosz–japán háborúban. Táncoz Gábor alezredes a görög fél hadműveleteit figyelhette meg az 1912 októbere és 1913 májusa közötti első Balkán-háborúban.

A tábornoki kar egy hatodát kitevő tábornoki elit tagjai és az altábornagyok közül 172 fő vett részt dinasztikus háborúban vagy hadjáratokban, megszálló hadműveletben, közülük csak 90 fő harcolt ütközetben vagy csatában, a többiek jelen voltak, de nem szagoltak puskaport. A legtöbben (93) fő Bosznia–Hercegovina 1878-as okkupációjában, 55-en az 1882-es dél-dalmáciai és hercegovinai felkelés leverésében vettek részt. 11 fő az 1866-os porosz–osztrák–olasz, 4 személy az 1859-es piemonti–francia–osztrák háborúban harcolt, 1 fő az 1848–49. évi itáliai és magyarországi hadjáratnak, 1 személy az 1864. évi porosz–osztrák–dán háborúnak, 1 tiszt pedig a Novipazari Szandzsák 1879-es megszállásának volt részese. 15 fő több háborúban, illetve hadjáratban is részt vett. 3 személy megfigyelőként volt jelen 1914 előtt különböző külföldi katonai missziókban.⁸

6 Balla Tibor 2010. 23–43. o.; Balla Tibor 2019. 21–39. o.

7 A tábornoki kar elitjéből (tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok) összesen 6 fő szolgált tovább a Monarchia utódállamainak valamelyikében. Vö. Balla Tibor 2010. 43. o.

Az altábornagyok közül 35 személy szolgált valamely utódállam hadseregében. Vö. Balla Tibor 2019. 37. o.

8 Balla Tibor 2010. 37. o.; Balla Tibor 2019. 32–33. o.

Meghatározónak bizonyult a Monarchia hadvezetése és vezérkara által vallott hadászati és harcászati elvek elavultsága, továbbá ezzel összefüggésben a Monarchia fegyveres erejének technikai lemaradása a háborús ellenfeleihez képest, amelyek szintén negatívan befolyásolták a tábornokok vezetési gyakorlatát.

A hadművészetet a századforduló körül és után lezajlott helyi háborúk (búr háború, orosz–japán háború, a két Balkán-háború) már sok új elemmel gazdagították. A katonai delegátusok jelentéseiből a vezérkarok ismerték a szembenálló felek nagyságát, a bevetett fegyverek hatását, a hadászat megváltozásáról, az alkalmazott harcászati módokról is rendelkeztek ismeretekkel. Sajnálatos módon a kiküldött megfigyelők által gyűjtött harctéri tapasztalatokat, valamint a hadműveletekből levont és megfogalmazott tanulságokat az osztrák–magyar katonai felső vezetés a haderő fejlesztése során részben (például 1908–1909-ben jelentős újítás volt, hogy a gyalogságnál bevezették a terep színébe jobban beleolvadó csukaszürke tábori egyenruhát, felállították a géppuskás osztagokat, és elkezdődött a tüzérség felfegyverzése modern lövegekkel) vagy egyáltalán nem vette figyelembe.⁹

A Monarchia katonai vezetői nem a jelentőségéhez mérten kezelték a haditechnika robbanásszerű fejlődését, a hadászatra és a harcászatra gyakorolt hatását.¹⁰ A Monarchia az 1880-as évektől kezdve lemaradt a fegyverkezésben a többi európai nagyhatalomhoz képest. (A világégés kitörésekor a gyalogság és a lovasság nem rendelkezett elég modern ismétlőfegyverrel, valamint géppuskával, a motorizáltság foka, a harctéri ellátást biztosító mozgókonyhák, a repülőgépek száma egyaránt alacsony volt, a legnagyobb lemaradás pedig a tüzérségi lövegek mennyisége és minősége, továbbá a tüzérségi lőszerjavadalmozás terén volt tapasztalható.)¹¹

A haderő alkalmazására vonatkozó hadászati és harcászati, valamint kiképzési alapelvek és gyakorlat is tévesnek bizonyultak. A hadseregen belül a fő és csatadöntő fegyvernemnek a gyalogságot tekintették, amely – tekintet nélkül a veszteségekre és a modern fegyverek tűzhatását alig figyelembe véve – az átkarolás mellett a frontális tömegrohamokban látta a siker minden áron való megszerzésének és a győzelem elérésének fő lehetőségét. A gyakorlatokon a fontos pontok birtokba vételéhez célra vezetőbbnek tartották a gyorsaságot, mint a laza csatárláncok szökellő előremozgását vagy a támadások előtti megkerülő meneteket.¹² Csupán a természetes terepakadályok és domborzati formák mögötti ideiglenes, rövid ideig tartó védekezésre számítottak a gyalogság kiképzése során, árokvédelemre egyáltalán nem. (Az ellenfelek közül az oroszok és a szerbek az orosz–japán és a Balkán-háborúk tapasztalataiból okulva nagyon is számításba vették ezt az eshetőséget.)

9 Balla Tibor: Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország I. világháborús képes albuma. Budapest, Scolar Kiadó, 2003. 12. o.

10 Annak ellenére, hogy a Monarchia élen járt a haditechnikai újítások fejlesztésében, azok nagy részét a katonai vezető szervek és hivatalok rövidlátása miatt nem ültették át a gyakorlatba. Például a Gunther Burstyn műszaki főhadnagy által tervezett motoros löveg a világ első páncélosa volt, azonban a tervezett tank soha nem készült el. Vö. Balla Tibor 2014. 636. o.

11 Balla Tibor 2014. 637–639. o.

12 Bencze László 2009. 196. o.

A fegyvernemek közül a lovasság alkalmazkodott legkevésbé a hadügy változásaihoz, mind megjelenésében (kék-piros, rikító színű egyenruha, melyet a lovas tábournoki és tisztikar konzervativizmusa miatt csak 1915-ben cseréltek le terepszínűre), mind pedig kiképzésében. A lovasságot elsősorban hadászati felderítésre, valamint az ellenséges lovasság, gyalogság zárt kötelékben végrehajtott rohammal történő legyőzésére és lóháton történő üldözésére képezték ki (a gyalogosan vívott harc a lóképzéssel együtt mellőzött része volt a lovas felkészítésének, az előjárók is csak a legkritikább esetben szemlélték¹³).

A gyalogság és tüzérség együttműködésére nem fordítottak kellő figyelmet, a tüzérségnek a gyalogság frontális támadását kellett tüzevel támogatnia és az ellenség fegyvernemeit lekötnie. A hadgyakorlatokon és azok kiértékelésén a tüzérségi támogatásnak kevés figyelmet szenteltek.

Mindezek ismeretében kijelenthető, hogy a Monarchia számára egy háború megvívása szinte vállalhatatlan volt.

A tábournoki vezetés eredményességét a kommunikációs nehézségek is befolyásolták, főként a háború kezdeti szakaszában, illetve a későbbi nagy offenzívák (például a gorlicei és a caporettoi áttörés) során, hiszen gyakran megszakadt a kapcsolat a hadsereg- és hadtestparancsnokok, valamint az alárendelt csapatok között. Annak következtében a hadosztály-, dandár- és ezredparancsnokoknak sokszor az összehelyzet ismeretének hiányában kellett önálló döntéseket meghozniuk.¹⁴

A fentiekén kívül még több, a vezetés eredményességét meghatározó körülményt sorolhatunk fel a teljesség igénye nélkül, mint például a harctéri veszteségek és a hadianyag pótlásának lassúsága, a másodvonalbeli két népfelkelés alakulatainak alacsonyabb harcértéke.

A vezérkari főnökök vezetési hibái

A Monarchia első világháborús tábournokai közül valószínűleg a legismertebb Franz Conrad von Hötzendorf, a birodalom fegyveres erejének vezérkari főnöke, aki 1914 augusztusától 1917 márciusáig Frigyes főherceg, hadsereg-főparancsnok helyett (aki csak származásának köszönhette beosztását) irányította az osztrák–magyar haderőt.

Conradot szellemi képességei, vezetői tapasztalata és nagy munkabírása a többi tábournoktársa fölé emelték. Szakmai döntéseiben makacsul határozott maradt, szókimondásával megnehezítette a föléje rendelt katonai és politikai vezetők számára, hogy meghajoljanak érvelése előtt, vezérkari főnökként kíméletlenül hajtotta csapatait, és nem vonta le a szükséges következtetéseket a veszteségekből. A háború kezdetétől fogva ellentétek feszültek Conrad rendkívüli katonai ismeretei és kivételes harcászati képességei, illetőleg a hadászati követelmények között.¹⁵

13 Balla Tibor 2014. 638–639. o.

14 Schmitz, Martin 2016. 188–189. o.

15 Bencze László 2009. 195–196. o.

Conrad maga is élenjárta a rossz döntések meghozatalában. A Monarchia bonyolult mozgósítási és felvonulási tervének (kétfrontos háború tervét dolgozta ki Szerbia és Oroszország ellen, amelyet nem hangolt össze kellőképpen a németekével) kimunkálása, valamint a nehézkes gyakorlati kivitelezés és a stratégiai tervezés során súlyos hibákat vétett.¹⁶ Conradot felelősség terheli az osztrák–magyar haderő 1914 nyarán és őszén elszenvedett háborús kudarcaiért, továbbá a háború első hónapjainak rendkívül magas veszteségeiért.¹⁷

Ő a felelős a fő fegyvernemnek tartott gyalogság támadásának (kritika nélkül hitt annak mindenhatóságában) eröltetéséért, melynek a háború első hónapjaiban katasztrofális következményei lettek. Conradot modern gondolkodásúként és a gyalogsági harcászat szakértőjeként tartották számon pályatársai, a háború kitérésekor érvényben lévő, az ő irányításával készült 1911-es gyalogsági szabályzatban a támadásra helyezték a fő hangsúlyt, kiemelve, hogy a gyalogsági támadás előzetes tüzérségi támogatás nélkül is sikert hozhat. Az orosz–japán háborúban megfigyelőként részt vett Csicseric Miksa véleményét – miszerint a gyakorlati szabályzattal ellentétben a gyalogság rajvonalának lazábbnak kéne lennie, azzal is csökkentve a lehetséges veszteségeket – Conrad és a vezérkar nem vette figyelembe. A vezérkari főnök mentségére szolgálhat, hogy az európai nagyhatalmak stratégái a háború kitérése előtt ugyanolyan elképzeléseket vallottak, tehát Conrad a fősodorba tartozott nézeteivel. A vezérkari főnök elképzeléseinek primátusa nyilvánvalóan rányomta bélyegét a tábornoki kar egészének hadászati és harcászati nézeteire, a fenti elvek általánosan elfogadottá váltak a tábornokok körében.

Conradot tábornoktársai részéről sok kritika érte. A vezérkari főnök által önállóan tervezett hadműveletek közül (a Limanowa-Lapanów-i kivételével) mind kudarcba fulladt. 1918 júniusában hadseregcsoport-parancsnokként is teljesen csődöt mondott az olasz fronton, s őt kiáltották ki a 150 000 fős veszteséggel zárult piavei katasztrófa bűnbakjának, amely leváltásával zárult.¹⁸

Conrad részbeni felelőssége megállapítható a tábornokok szakmai tudásának hiányaiért is. Hiányzott a megfelelő emberismerete, ezért magas tábornoki beosztásokba arra alkalmatlanokat választott ki. Sok, békében kiválóan megfelelt tábornok a háborúban használhatatlannak bizonyult. Példának okáért Rudolf Pfeffer vezérőrnagy az 1914 júniusában lezajlott ún. nagy vezérkari utazáson az egyik résztvevő fél parancsnokaként bebizonyította alkalmatlanságát. Ennek ellenére Conrad augusztus

16 A Conrad által kidolgozott haditervek a mindenáron való északi irányú támadást irányozták elő a szembenálló orosz erők (melyek nagyságát és elhelyezkedését a lovassági és a légi felderítésnek nem sikerült megállapítania) pontos ismerete nélkül, s figyelmen kívül hagyva a cári csapatok gyors felvonulását.

A Monarchia felvonulási terveiről és mozgósításáról részletesen lásd: Hermann Róbert (főszerk.): Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1717–1919. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015. 279–283. o.

17 A császári és királyi fegyveres erő a háború első másfél hónapja alatt több mint 600 000 fős veszteséget szenvedett, amelyből a nem pótolható veszteség – meghalt, eltűnt, fogságba esett – 350 000 tiszt és katona volt. Bencze László 2009. 200. o.

18 Balla Tibor: Az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó offenzívája az I. világháború olasz frontján.

In: Dr. Ravasz István alezredes (szerk.): „Mire lehullanak a levelek...” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2009. 82–88. o.

elsején az osztrák–magyar 3. hadsereg vezérkari főnökévé nevezte ki.¹⁹ Augusztus 30-án azután gyorsan leváltották.²⁰

A vezérkari főnök személyes befolyása érdekében nem mindig a megfelelő szak tudással felvértezett, törekvő tábornokokkal töltötte fel a hadseregek és a hadtestek parancsnoki beosztásait. Válogatott és alkalmazkodó tábornokokból pár év alatt valószínűs érdekcsoportot hozott létre, melynek tagjai a seregtettek irányítóiként az egész haderőben szinte korlátlan hatalomra tettek szert.²¹ Conrad protezsáltja volt többek között Viktor Dankl vezérezredes és Hermann Kövess tábornagy is, akik még 1906 előtt a későbbi vezérkari főnök által irányított 8. gyaloghadosztály dandárparancsnokai voltak Tirolban.²²

Egy olyan háborúban, amely példa nélküli követelményeket állított az abban részt vevő fegyveres erők elé, a vezérkari főnök nem tudott minden kihívásnak egyformán megfelelni. Conrad egy relatíve rosszul felszerelt haderőt vezetett, amely olyan különleges hadműveleti kihívásokkal és nehézségekkel szembesült, melyekkel sem a német, sem az antant hadseregek nem találkoztak. 31 hónapon át volt felelős országa háborús erőfeszítése miatt, tovább, mint Luigi Cadorna (30 hónap) az olasz, Joseph Joffre (28,5 hónap) a francia és Paul von Hindenburg (27 hónap) a német haderő irányításáért.²³ Az adott feltételek mellett Conrad nem volt rosszabb vezérkari főnök, mint a legtöbb „kollégája”.

Conrad utóda 1917 márciusától Arthur Arz von Straussenburg lett, akit a hadsereg főparancsnoki teendőket személyesen átvevő IV. Károly azért választott ki vezérkari főnökének, mert volt csapattisztja múltja (közel két éven át volt a VI. hadtest, majd hét hónapon át az 1. hadsereg parancsnoka), továbbá jó kapcsolatokat ápolt a német tiszttikkal. Inkább egy főhadsegéd szerepét töltötte be az uralkodó mellett, mint egy vezérkari főnökét.²⁴ Őt éppen erélytelensége és túlzott kompromisszumkészsége miatt terheli felelősség, például az 1918 júniusi piavei és dél-tiroli offenzíva elégtelen előkészítéséért, továbbá az ott elszenvedett veszteségekért.²⁵

A tábornokok alkalmatlansága és felmentése a háború során

A Nagy Háború kitörése után röviddel kiderült, hogy az osztrák–magyar szárazföldi haderő irányítására és vezetésére hivatott tábornokok jelentős része nem nőtt fel a modern gépi tömegháború (általuk ismeretlen) követelményeihez, megterheléséhez,

19 Schmitz, Martin 2016. 126–127., 156–157. o. Az éves rendszerességgel megrendezett, jól bejáratott sémák szerint végrehajtott békebeli hadgyakorlatok és hadijátékok nem nyújtottak elegendő lehetőséget a magasabb beosztásba helyezendő tisztek és tábornokok vezetői, továbbá katonai képességeinek felmérésére, csupán felületes jellemzést, megítélést tettek lehetővé. Ezért fordulhatott elő, hogy sok csapattiszt a modern háborúról hiányzó ismeretei ellenére tábornoki rangig vitte, s a haderő fontos posztjaira nem a megfelelő tábornokok kerültek.

20 Balla Tibor 2019. 363. o.

21 Bencze László 2009. 195–196. o.

22 Sondhaus, Lawrence: Franz Conrad von Hötzendorf. Architekt der Apokalypse. Wien–Graz, Heeresgeschichtliches Museum / Militärhistorisches Institut, 2003. 197. o.

23 Uo. 211. o.

24 Schmitz, Martin 2016. 139–140. o.

25 Balla Tibor: Arthur Arz vezérezredes katonai pályafutása és szerepe a Nagy Háborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 130. évf. (2017), 1. szám, 3–22. o.

és számosan közülük nem készültek fel annak kihívásaira. Ez az állítás a magasabb parancsnoki beosztásokat betöltő és idősebb tábornokok nagyobb részére igaz volt.²⁶ A háború dimenziói és az általa a parancsnokokkal szemben támasztott elvárások szinte sokként érték őket, és ezzel a ténnyel az osztrák–magyar hadvezetés irányítói (Conrad vezérkari főnök és Frigyes főherceg) is tisztában voltak. A tábornoki kar túlnyomó részét (az 1200 fő mintegy 85 százalékát) kitevő dandár- és hadosztályparancsnokok (vagyis a vezérőrnagyok, illetve altábornagyok) jelentős része sem felelt meg a követelményeknek, s közülük sokan szenvedtek vereséget a szerb valamint az orosz hadszíntéren. Különösen a lovasságnál szolgáló magasabb beosztású tábornokok nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Viktor Dankl lovassági tábornok, az orosz hadszíntéren küzdő császári és királyi 1. hadsereg parancsnoka, 1915. március 4-én írt jelentésében kiemelte, hogy az alárendeltségébe beosztott lovashadosztályok parancsnokai vezetőként nem állnak a helyzet magaslatán, és a harctéri helyzettel sincsenek tisztában.²⁷

A lovasságnál szolgáló tábornokok az előítéletek céltáblái voltak, hiszen sokan bírálták a békeidőben szerzett hiányos elméleti ismereteiket és hadászati felkészületlenségüket.²⁸ Elképzeléseik szerint a lovas fegyvernemet klasszikus csatalovasságként (értsd: klasszikus lovasrohamok szemből történő végrehajtására) vetették be, amely a háború első heteiben szó szerint megtizedelte a lovasezredeket.²⁹

A csapatparancsnokok részéről elsősorban a háború előtt főként vezérkari beosztásokat betöltött generálisokat érte kritika. Követelték, hogy tábornokká csak olyanokat nevezzenek ki, akik fizikailag, pszichésen és lelkileg is felnőttek a feladathoz és a háború nehézségeihez. (1914 előtt főleg Ferenc Ferdinánd trónörökös jóindulata, pártfogása kellett a tábornoki előlépéshez. Ő pedig a korrekt viselkedést fontosabbnak tartotta, mint a szakmai kvalitásokat.³⁰)

Kilenc Habsburg főherceg is szolgált a tábornoki karban az első világhégés során, akik az uralkodó kegyéből kaptak tábornoki rangot. Többségük – megfelelő katonai előképzettség vagy tehetség híján – vezetői képességeit meghaladó (hadtest- és hadseregparancsnoki, főszemlélői) beosztást látott el, változó eredménnyel.

A tábornokok vezetői alkalmatlanságának természetesen személyi következményei is lettek. A bevezető határcsátákban és az oroszok elleni mozgóháborúban elszenvedett sikertelenség és vereség következtében csoportosan mentették fel őket.

26 A tábornokok kora nem állt arányban a tehetségükkel, hiszen sok fiatalabb a háború elején fizikailag és lelkileg is hamar összetört. Az idősebbek közül többen is bebizonyították rátermettségüket és vezetési képességeiket a harctéren, mint pl. a nyugállományból aktivált Alois Schönburg-Hartenstein szolgálaton kívüli vezérőrnagy, aki 1897 óta nem szolgált aktívan. Életútját lásd: Balla Tibor 2010. 282–284. o.

27 Schmitz, Martin 2016. 161. o.

28 Kiváló példa erre Tersztyánszky Károly altábornagy, aki a pozsonyi 14. közös gyaloghadosztály parancsnokaként az alárendelt 14. tábori ágyúezredet szemlélte meg. Adolf Aust ezredes ütegeit az orosz–japán háború tapasztalatai alapján rejtve vonultatta fel és vitte állásba, mire az altábornagy annyit reagált, hogy őt a látottak egyáltalán nem érdeklik, a rejtés, a közvetett irányzás és tüzelés unatják, és nem érti azokat. Amit igazából látni akar, egy ezred, mely szépen mutat és vonul fel, valamint gyorsan tud tüzelni. Vö. Pollmann Ferenc 2003. 35. o.

29 Schmitz, Martin 2016. 154. o.

30 Uo. 150–152. o.

A haderőben elharapózott felmentési hullámnak egy uralkodói parancs vetett véget 1914 őszén, melyben a feltűnően nagy számban foganatósított tábornoki felmentések és kényszernyugdíjazások ellen emelte fel a szavát. Ferenc József azt kívánta, hogy mielőtt egy csődöt mondott parancsnok sorsáról döntés születik, alaposan vizsgálják ki, hogy gyávaság, alkalmatlanság vagy a harcászati ítélőképesség megingása és a tetterő kóros tünetekben megnyilvánuló elvesztése áll-e a dolog hátterében. Az elsietett döntéseket kerülni kell, ezért a felmentést csak kivételes esetekben kövesse azonnali nyugdíjazás, s inkább a várakozási illetékekkel történő szabadságolás legyen a gyakorlat.³¹

A háború első hónapjaiban, 1914 végéig a 6 osztrák–magyar hadseregparancsnok közül négyet, a 17 hadtestparancsnok közül hatot, összesen 10 hadosztályparancsnokot, továbbá két tucat dandárparancsnokot váltottak le egyik napról a másikra alkalmatlanság miatt, akik – legalábbis a bajtársaik szemében – a kudarcot vallottak bélyegét viselték.³²

Ugyanakkor sokan saját felemelkedésüket köszönhették a felmentéseknek, mint például Svetozar Boroevič gyalogsági tábornok, aki Rudolf Brudermann lovassági tábornok felmentése után került a császári és királyi 3. hadsereg élére.

Csicserics Miksa gyalogsági tábornok, Conrad nagy kritikusa szerint a vezérkari főnök állt például Moritz Auffenberg és Blasius Schemua gyalogsági tábornokok leváltása mögött, amely nem szakmai teljesítményük alapján történt (Auffenberg a 4. hadsereg élén a komaróvi csata győztese volt), hanem azért, mert Conrad a potenciális utódait félre akarta állítani. Érdekes tény, hogy a tábornokok nagy részét a katonai sikertelenségük indokával váltották le, miközben a hadászati tervezés fő felelősei (Conrad és alárendeltjei, valamint a hadsereg-főparancsnokságra beosztott tábornokok) továbbra is a helyükön maradtak.³³

Néhány tábornok a harctéri kihívások (a fizikai megpróbáltatások, a harctéri stressz, az ellenség tüzérségi fölénye, a hatalmas és indokolatlan veszteségek stb.), az események és a felelősség súlya alatt pszichésen összeomlott és öngyilkosságba menekült. Különösen a háború első heteiben és hónapjaiban fordult elő több ilyen eset. Friedrich Freiherr Wodniansky von Wildenfeld altábornagy a 15. közös gyaloghadosztály parancsnoka 1914. augusztus 28-án öngyilkosságot követett el.³⁴ Halálának kiváltó oka az volt, hogy parancsnokként rossz döntést hozott: egy két oldalról mocsárral határolt keskeny úton kényszerítette előnyomulásra csapatait, amelyeket az oroszok összpontosított tüzérségi tüze megtizedelt. Wodniansky hadosztályának magas veszteségeit látva főbe lőtte magát.³⁵

Franz Paukert altábornagyot, a 16. közös gyaloghadosztály parancsnokát Rudolf Brudermann lovassági tábornok, a 3. hadsereg parancsnoka alkalmatlansága okán

31 Pollmann Ferenc: Oroszlán, karddal és lúdtollal. Doberdói Bánlaky József élete és munkássága. Budapest, Históriaantik, 2014. 75–76. o.

32 Rauchensteiner, Manfred 2013. 244. o.

33 Schmitz, Martin 2016. 128–129. o.

34 Balla Tibor 2019. 519. o.

35 Rauchensteiner, Manfred 2013. 232–234. o.

felszólította a parancsnokság átadására, és krónikus gyomorbántalmakkal a hátországra küldte. Tápiósülynél a vonatról leszállva a vasúti sínekre feküdt, és így követte el öngyilkosságát.³⁶

Cornelius Blaim vezérőrnagy, a nagyszebeni menetdandár parancsnoka volt az első osztrák–magyar tábornok, aki 1914 augusztusában orosz hadifogságba esett Rohatynnál. 1915. május közepén Veronal túladagolással öngyilkosságot követett el, mivel a fogságot szégyennek tartotta.³⁷

1915 elejétől a tábornokok leváltása ritkábbá vált. A parancsnoki viszonyok konszolidálódtak. A háború későbbi menete során a tábornokokat az életkorukra, az egészségi állapotukra (kimerültség, háborús neurózis stb.) hivatkozva cserélték le, de a leváltás sok esetben azért vált szükségessé, mert parancsnokként előjáróikkal, illetve a szövetséges német tábornokokkal nem értettek szót. A felmentetteket általában várakozási illetékekkel szabadságolták (ami rendszerint hátországi vagy otthoni gyógykezeléssel járt együtt), vagy (kényszer)nyugdíjazták, esetleg hátországi beosztásba helyezték, illetve a legmagasabb rangúak közül néhányat (például Frigyes főherceg tábornagyot 1917 februárjában) az uralkodó rendelkezésére bocsátottak. Pár arisztokrata származású tábornokot az udvari testőrsegeknél helyeztek el (így lett Conrad 1918. július 15-től az összes udvari testőrsegek ezredese, Tersztyánszky Károly vezérezredes 1917. szeptemberétől a császári és királyi Testőr Lovasszázad kapitánya a háború végéig.)

Ferenc József életében összesen 98 tábornokot mentettek fel. IV. Károly uralkodása idején, 1917 februárjától a háború végéig elsősorban az idősebb tábornokok és vezérezredek közül helyeztek néhányat rendelkezési vagy inaktív állományba.

A tábornokok vezetői képességei és tulajdonságai

Az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar vezetői és hadvezéri teljesítményének megítélése nem egyszerű feladat. Vezetői erényeiket, így szakmai tehetségüket, bátorságukat, helytállásukat tekintve csak néhányan magaslottak ki az átlagból (például Hermann Kövess és József Ágost főherceg tábornokok, Alfred Krauss, Szurmay Sándor, Hadfy Imre gyalogsági tábornokok), akik ritkán veszítettek csatát vagy hadjáratot,³⁸ de ők is csak viszonylag szűk mozgástérrel rendelkeztek. A legtöbb alacsonyabb rangú tábornok fegyvertárából hiányzott az önálló döntéshozatal és a kezdeményező készség. Általában csak a felülről érkező parancsokat hajtották végre legjobb tudásuk szerint.

Néhányan katasztrofális harctéri kudarcokat szenvedtek el (lásd Oskar Potiorek tábornagy fiaszkója a szerb fronton 1914 őszén vagy József Ferdinánd főherceg

36 Uo. 234–235. o.

37 Balla Tibor 2012. 860. o.

38 Kövess neve a Szerbia és Montenegró elleni 1915–1916-os győztes hadjáratnál, József Ágost főhercegé az 1915–1916-ban a Doberdó-fennsíkon vívott védelmi hadműveletekkel, Krauss neve az 1917. októberi caporettoi áttöréssel, Szurmayé az 1915 telén a Kárpátokban és az Uzsoki-szorosban vívott honvéddő harcokkal, Hadfy Imréé az 1914. decemberi limanowai győzelemmel forrott össze.

vezérezredes hadseregének veresége a Bruszilov-offenzíva során), melyek általában az illető tábornokok azonnali felmentésével jártak együtt.³⁹

Az 1200 fős tábornoki kar csak kisebb hányadára volt jellemző, hogy törődött a csapatai ellátásával, helyzetével. Ketten nagy népszerűségnek örvendtek a tisztek és a katonák között. Alois Schönburg-Hartenstein vezérezredes és József Ágost főherceg tábornagy az isonzói frontszakaszon szinte naponta megfordult az első állásokban, hogy erősítsék csapataik erkölcsi erejét, továbbá ott tájékozódjanak a harci helyzetről. Nem mellékesen személyes bátorságukkal is kitűntek: Schönburg 1918 júniusában egy gránátszilánktól sérült meg, amikor katonáit vezette a Piave folyón való átkeléskor, ezért a tábornokok elitjéből egyedüliként viselhetette a Sebesülési Érmét. József Ágost egyetlen tábornokként viselhetette a Károly Csapatkeresztet, a Piavénél a Montellón folyt harcok során tanúsított bátorságáért pedig később a Tiszti Arany Vitézségi Érmét kapta meg.⁴⁰

A tábornokok vezetői képességeinek fogyatékosságai időnként általános emberi gyarlóságokkal is párosultak, amelyeknek bemutatására egyetlen találó példa is elegendő: Tersztyánszky Károly vezérezredesre kortársai szerint (főként az 1915 első hónapjaiban lezajlott kárpáti téli csata során) jellemző volt az emberi erőforrások pazarló felhasználása, az értelmetlenül konok ragaszkodás a kitűzött célokhoz, a frontális támadás erőltetése. Kortársai vérebnek nevezték, hiszen kegyetlen, alárendeltjeivel szemben durva és kíméletlen volt. Emberi tulajdonságai közül a túlfejlett önértetét, az érzékenységet, a hiúságát, a diplomáciai érzék teljes hiányát, a bűnbak- és konfliktuskeresést említhetjük meg.

Ráadásul időnként kényúrként viselkedett: 1915 tavaszán a Kárpátokban a tábori csendőrök egy összetorlódtott kocsioszlopot azért nem engedtek tovább haladni, mert Tersztyánszky megtiltotta, hogy délutáni alvását a forgalom zajával megzavarják. A hangoskodásra általában érzékeny volt, így 1916 őszén, az orosz fronton a tisztí étkezde baromfiállományának fiatal kakasait leölték, hogy kukorékolásuk nehogy korán reggel felverje a parancsnokot.⁴¹

A tábornokok közötti személyes ellentétek is nehezítették a vezetés hatékonyságát. Például József Ágost főherceg és Tersztyánszky Károly között kölcsönös és tartós ellenszenv feszült.⁴² Svetozar Borojević, „az Isonzó oroszlánja”, az 5. hadsereg parancsnoka a vele közölt parancsok ellenére érdektelenséget mutatott a magashegységi védelmi állások kiépítésében, amely állandó konfliktusokhoz vezetett közte és Alfred Krauss, az osztrák–magyar Délnyugati Front vezérkari főnöke között.⁴³

39 Potiorek tábornaszernagy 1914 őszén két offenzívát indított a szerbek ellen, mely decemberben az összes elfoglalt szerb terület kiürítésével végződött. József Ferdinánd főherceg 4. hadserege 1916. június 4. és 16. között állományának 54%-át veszítette el, és különösen magas volt az orosz hadifogságba esett katonák száma.

40 Schmitz, Martin 2016. 171–172. o.

41 Pollmann Ferenc 2003. 9., 132., 134. o.

42 Uo. 80–82. o.

43 Schmitz, Martin 2016. 208. o.

A tábournoki kar háborús veszteségei

A tábournokok hadvezéri tevékenységük közben óhatatlanul ki voltak szolgáltatva a hadiszerecsének. Az első világhézés folyamán összesen hét osztrák–magyar tábournok (1914 végéig négy, 1916-ban és 1918-ban egy-egy vezérórnagy, 1917-ben pedig egy altábournagy) veszítette életét a hadszíntéren.⁴⁴

Tizenkét tábournok esett orosz hadifogságba (3 még 1914 ószén, 9 pedig Przemysl 1915. március 22-én történt kapitulációja alkalmával). Közülük 11 fő tért vissza otthonába, Blaim vezérórnagy öngyilkosságot követett el a kényszerű rabságban.⁴⁵ Az 1918. november 3-án délután aláírt padovai fegyverszünetet követő 24 órában 9 tábournok esett olasz hadifogságba.

Összegzés

A címbe körvonalazott témakör komplexitása miatt tanulmányomban csupán az általam leglényegesebbnek tartott problémák felvetésére és a felmerült kérdések megválaszolására szorítkoztam.

A Monarchia túlnyomó részben átlagos vezetői és hadvezéri képességekkel bíró, a legmagasabb rangokat elért és azzal együtt a haderő legfontosabb posztjait betöltő tábournoki elitjének, valamint a főként hadosztály-, illetve dandárparancsnoki vagy azzal egyenértékű beosztásokat ellátó altábournagyoknak és vezérórnagyoknak jelentős szerepük volt abban, hogy Ausztria–Magyarország soknemzetiségű hadserege (az ellenséges antant várakozások, valamint az előre nem látott háborús nehézségek és vereségek ellenére) a háború során végig egységes maradt; általában véve megállta helyét a hadszíntereken – eredményes védekezésre mindvégig, s időnként (legtöbbször német segítséggel) jelentős győzelmek kivívására is képes volt –, valamint a hátszrági feladatok ellátása közben; továbbá 1918. november elején még akkor is harcolt a birodalom 1914-es határain kívül, amikor Ausztria–Magyarország államalakulatként már megszűnt létezni.

Az osztrák–magyar tábournokok kétségtelenül az első világháború meghatározó személyiségei voltak. A fentebb leírt, vezetői, parancsnoki és hadvezéri tevékenységüket negatívan befolyásoló tényezők ellenére, összességében elfogadható teljesítményt mutattak fel. Néhány döntő csatában és hadjáratban sikerült diadalt aratniuk az ellenségen, de a háború végső kimenetelét érdemben nem tudták befolyásolni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Balla Tibor: Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország I. világháborús képes albuma. Budapest, Scolar Kiadó, 2003.

Balla Tibor: Az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó offenzívája az I. világháború olasz frontján. In: Dr. Ravasz István alezredes (szerk.): „Mire lehullanak a levelek...” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2009. 82–88. o.

44 Steiner, Jörg C.: Schematismus der Generale und Obersten der k.u.k. Armee. Stand: 31. Dezember 1918. Wien, Edition S&H, 1992. 218–223. o.; Rauchensteiner, Manfred 2013. 965–966. o.

45 Balla Tibor 2012. 848–862. o.

- Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. Budapest, Argumentum Kiadó, 2010.
- Balla Tibor: Osztrák–magyar tábornokok orosz hadifogságban az első világháború idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. évf. (2012), 3. szám, 847–862. o.
- Balla Tibor: A militarista birodalom mítosza. Az osztrák–magyar haderő az első világháború előestéjén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 127. évf. (2014), 3. szám, 628–645. o.
- Balla Tibor: Arthur Arz vezérezredes katonai pályafutása és szerepe a Nagy Háborúban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 130. évf. (2017), 1. szám, 3–22. o.
- Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2019.
- Bencze László: Az állóháború harcászati és hadászati előzményei. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2009.
- Hermann Róbert (főszerk.): Magyarország hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1717–1919. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015.
- Pollmann Ferenc: Balszerencse, semmi más? Tersztyánszky Károly cs. és kir. vezérezredes élete és pályafutása. Budapest, Balassi Kiadó, 2003.
- Pollmann Ferenc: Oroszlán, karddal és lúdtollal. Doberdói Bánlaky József élete és munkássága. Budapest, Históriaantik, 2014.
- Rauchensteiner, Manfred: Der Erste Weltkrieg und das Ende der Habsburgermonarchie 1914-1918. Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag, 2013.
- Schmitz, Martin: »Als ob die Welt aus den Fugen ginge«. Kriegserfahrungen österreichisch-ungarischen Offiziere 1914-18. Paderborn, Ferdinand Schöningh, 2016.
- Sondhaus, Lawrence: Franz Conrad von Hötzendorf. Architekt der Apokalypse. Wien-Graz, Heeresgeschichtliches Museum / Militärhistorisches Institut, 2003.
- Steiner, Jörg C.: Schematismus der Generale und Obersten der k.u.k. Armee. Stand: 31. Dezember 1918. Wien, Edition S&H, 1992.

Kollár Csaba[✦]

Kína és a társadalmi kredit rendszere¹

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.79

A nyilvánosan elérhető adatok alapján minden adott ahhoz, hogy Kína 2020-ban országosan elindítsa a társadalmi kredit rendszerét, mely az állampolgárok és a vállalkozások magatartását pontozza, értékeli, jutalmazza, bünteti. Tanulmányom a Kínáról szóló releváns adatok és információk bemutatása után a társadalmi kredit rendszernek nem kínai előzményeivel, a korlátos erőforrásokhoz való hozzájutás problémájával, a rendszer előzményeivel és működésével foglalkozik, valamint saját, online dokumentum- és tartalomlemezés, illetve szövegbányászati módszerekkel végzett kutatásom fontosabb eredményeit ismerteti.

KULCSSZAVAK: Kína, társadalmi kredit rendszere, adatbiztonság, információbiztonság

China and its Social Credit System

According to publicised data, China is well on its way to launching a nation-wide social credit system in 2020 that measures, evaluates, rewards and punishes the behaviour of citizens and businesses. After presenting relevant data and information on China, my paper addresses the non-Chinese antecedents of the social credit system, the problem of accessing limited resources, the antecedents and operation of the system, and the main findings of my own research based on online document- and content analysis, and text mining.

KEYWORDS: China, social credit system, data security, information security

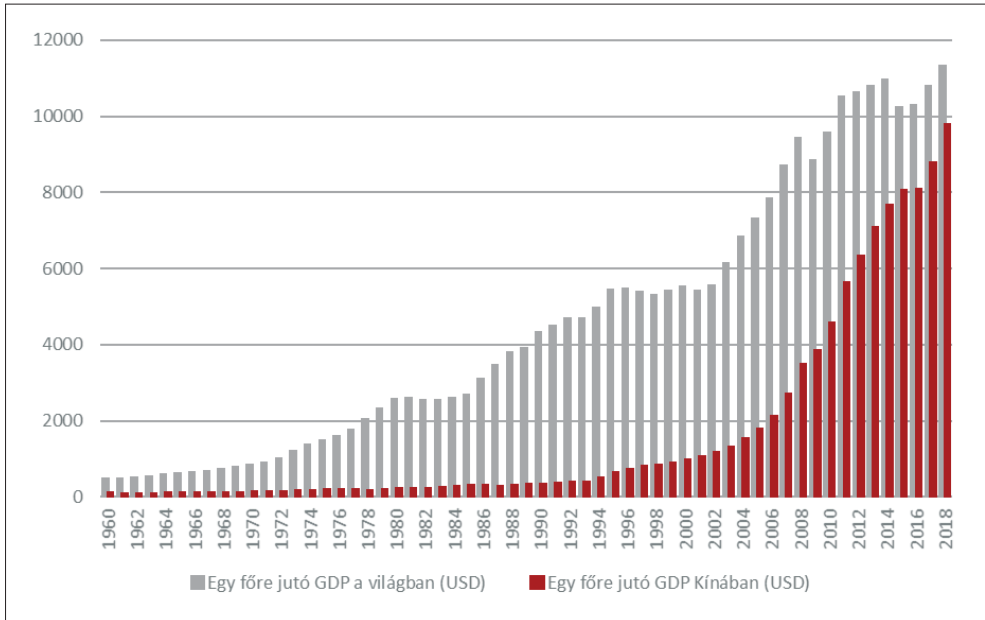
Adatok és információk Kínáról

A Világbank adatbázisából származó és elemzett adatok alapján megállapítható, hogy 2018-ban a világ népessége 7594 millió fő volt, s ennek több, mint 18%-a élt

✦ Nemzeti Közszerzői Egyetem Katonai Doktori Iskola –
National University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering;
e-mail: kollar.csaba@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-0981-2385

1 A tanulmány a Magyar Hadtudományi Társaság 2018-as évi „Robothadviselés” című tudományos konferenciáján elhangzott „Rabok legyünk, vagy szabadok? – (Városi) kényelmünk és biztonságunk a társadalmi kredit fókuszában” című előadás saját kutatással és annak fontosabb eredményeivel kiegészített, aktualizált és szerkesztett változata. A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-I-OE-38 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának szakmai támogatásával készült.

Kínában (1392 millió fő). Bár az egy főre jutó GDP Kínában még nem érte el a világot, az 1. ábrán látható, hogy nagyobb a növekedési üteme, mint a világot, az 1. ábrán látható, hogy nagyobb a növekedési üteme, mint a világot (sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait). A kínai GDP előállításában 2018-ban a lakosság 56%-a vett részt, ami 11 százalékponttal magasabb, mint a világot.

1. ábra.

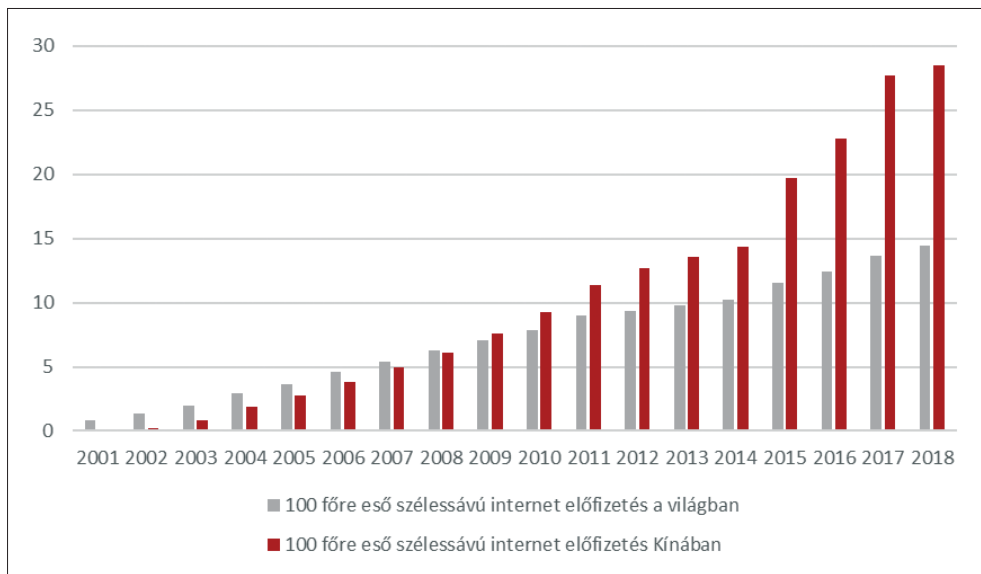
Az egy főre jutó GDP a világban, illetve Kínában folyóáron USD-ben számolva

(A Világbank adatai alapján saját szerkesztés)

Megvizsgáltam Kína 100 főre eső szélessávú internet-, illetve 100 főre eső mobiltelefon-előfizetését, illetve összevettem azokat a világot, az 2. ábrán látható, hogy nagyobb a növekedési üteme, mint a világot (sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait). (Mindkét ábrán sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait.)

Az ábra alapján látható, hogy a szélessávú internet előfizetésénél Kína 2009-ben előzte meg a világot, s 2018-ban a világot, az 3. ábrán látható, hogy nagyobb a növekedési üteme, mint a világot (sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait). (Mindkét ábrán sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait.)

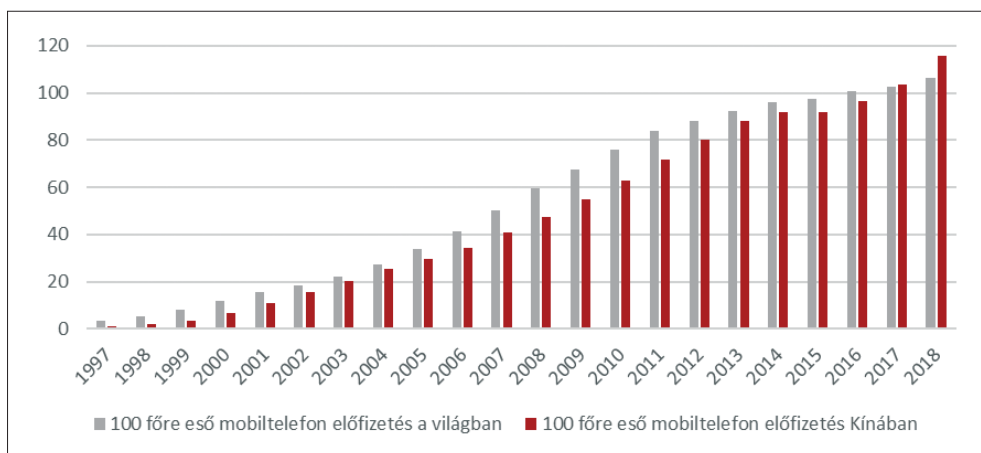
Megállapítható, hogy a világ 2016-ban érte el, hogy átlagosan mindenkinek legyen legalább egy mobiltelefon előfizetése (a regionális különbségeket nem vizsgálom), míg Kína ugyan lemaradt egy évvel, de 2017 és 2018-ban a világot, az 3. ábrán látható, hogy nagyobb a növekedési üteme, mint a világot (sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait). (Mindkét ábrán sötétebb színnel jelöltem Kína oszlopdiagram sorait.)

2. ábra.

A 100 főre eső szélessávú internetelőfizetés a világban, illetve Kínában

(A Világbank adatai alapján saját szerkesztés)

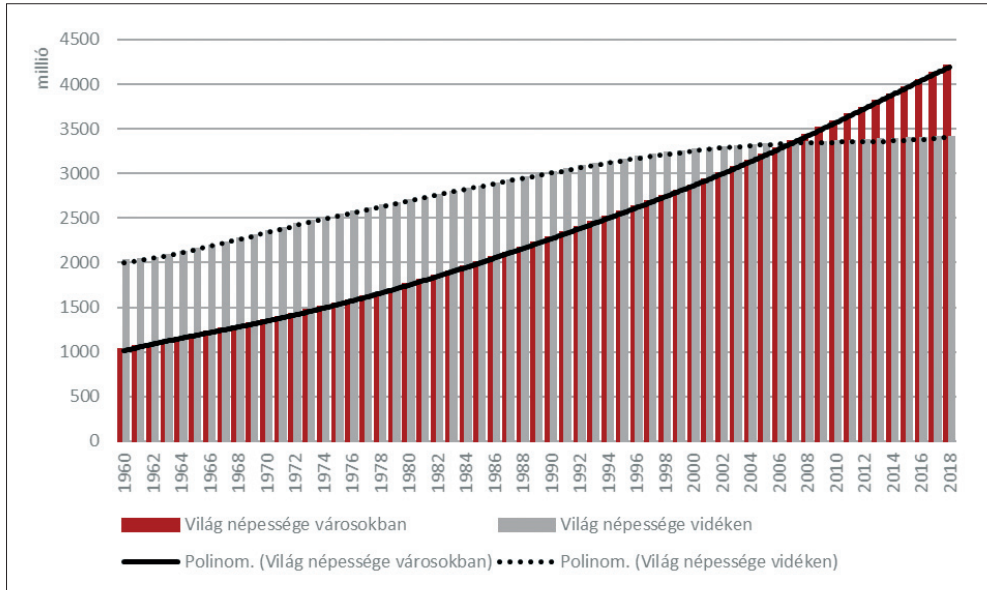

3. ábra.

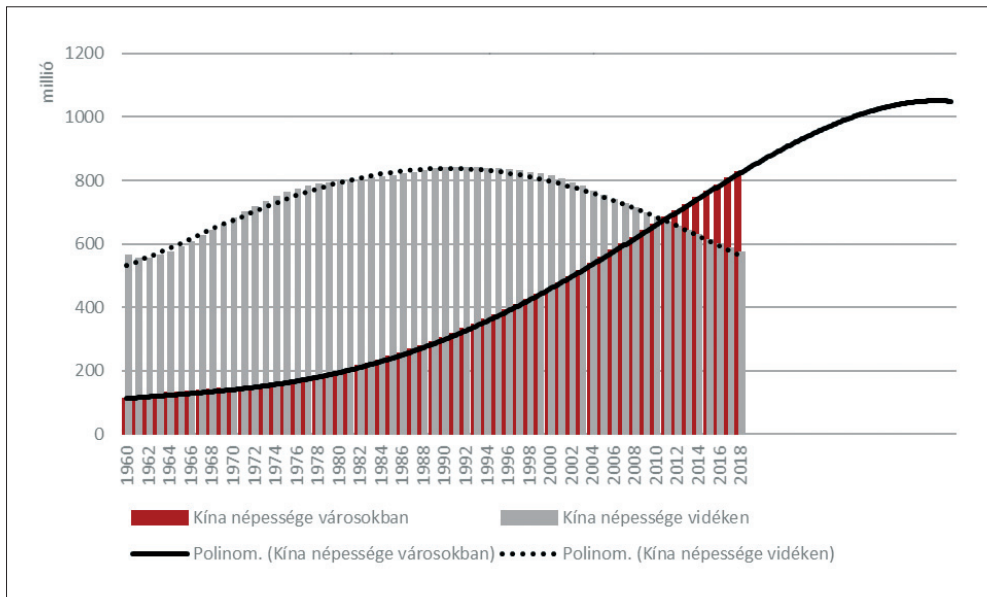
A 100 főre eső mobiltelefon-előfizetés a világban, illetve Kínában

(A Világbank adatai alapján saját szerkesztés)

A Világbank adatbázisa szerint a világban 2007 óta élnek többen a városokban, mint vidéken, s ugyan Kínában ez csak néhány évvel később (2011) következett be, a városiasodás üteme lényegesen dinamikusabb, mint a világban, ahogy ez a 4. és az 5. ábrán látható (sötétebb színnel jelöltem a városlakók oszlopdiagram-sorait).

4. ábra.
A világ népessége vidéken és a városokban
 (A Világbank adatai alapján saját szerkesztés)

5. ábra.
Kína népessége vidéken és a városokban
 (A Világbank adatai alapján saját szerkesztés)

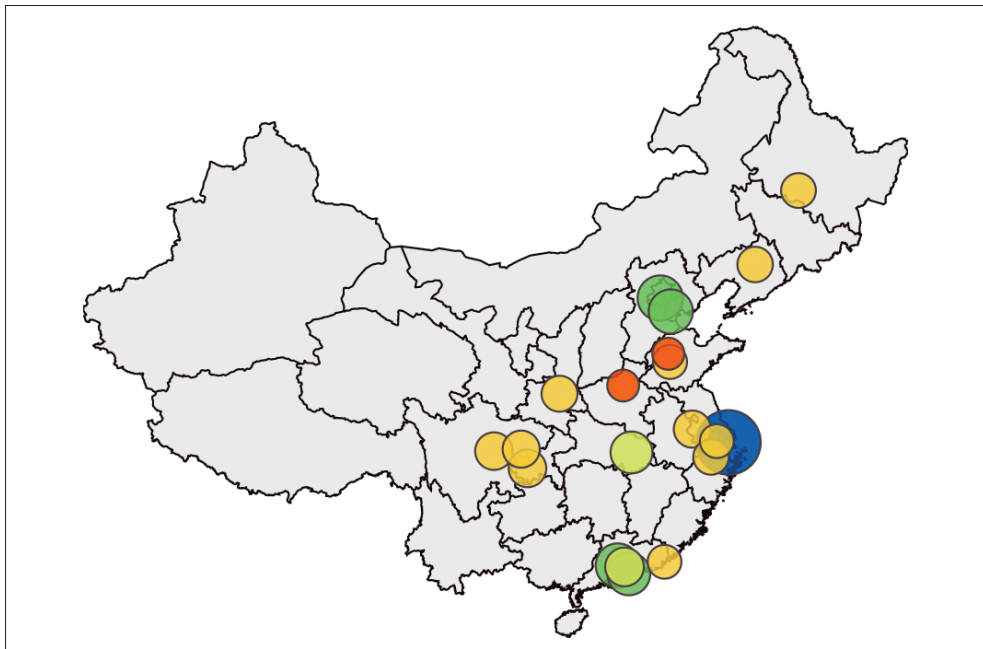
A trendvonalak vizuális elemzésénél is látható – mindkét ábránál polinomiális trendvonal mellett döntöttem –, hogy a világ lakosságához képest Kínában dinamikusabban növekszik a városi lakosság száma. Ez a növekedés – ahogy a 2038-ig tartó időszakra a trendvonal alapján becslést végeztem – számításaim szerint 2034–2040 körül éri el a csúcst, s körülbelül 1050 millió városlakóval tetőzik. A worldpopulationreview.com becslése szerint Kína lakossága 2024–2037 között tetőzhet 1,46 milliárd fővel, s így a városi lakosság becsült aránya 66%–72% (7–13 százalékponttal több, mint 2018-ban). A kínai közigazgatási struktúrában léteznek tartományi rangú, megyei szintű és prefektúra szintű városok. Kínában a worldpopulationreview.com 2020-as adatai szerint 662 olyan város található, melyek ebbe a három kategóriába sorolhatók, s több mint 160 olyan város van, amelyek lakossága meghaladja az 1 millió embert. A médiában a városokat a népesség mérete, a gazdasági kilátások, illetve az infrastruktúra alapján gyakran öt szintbe sorolják, az 1. táblázatban megnevezett lélekszámukban legnagyobb városok az I. és a II. kategóriába tartoznak.

1. táblázat.

Kína tíz legnagyobb lélekszámú városa(Saját szerkesztés <https://worldpopulationreview.com/countries/china-population> alapján)

Név	Lakosság száma [fő]	Leírás
Shanghai	22 315 474	Kína keleti partján, a Jangce folyó torkolatában fekszik. Itt alakult meg 1921-ben a Kínai Kommunista Párt.
Beijing (Peking)	11 716 620	Kína fővárosa az ország északkeleti részén helyezkedik el. Először a mongol Yuan-dinasztia (1271–1368) uralkodása idején lett a főváros.
Tianjin	11 090 314	Észak-Kína legnagyobb tengerparti kikötővárosa.
Guangzhou	11 071 424	Dél-Kína vezető ipari és kereskedelmi központja, az ország egyik legnagyobb kikötője és szállítási csomópontja található itt.
Shenzhen	10 358 381	Ipari város Dél-Kínában, modern épületeiről és a nagy bevásárlóközpontjairól ismert.
Wuhan	9 785 388	Kína középső részén található folyami kikötőváros, a Han és a Jangce folyók összefolyásánál fekvő három szomszédos város (Hankou, Hanyang és Wuchang) egyesítésével jött létre.
Dongguan	8 000 000	A város gazdag kultúrájáról, oktatási lehetőségeiről ismert, s az ország egyik legnagyobb exportvárosa.
Chongqing	7 457 600	Kikötőváros, Kína délnyugati részének legnagyobb települése.
Chengdu	7 415 590	Az egyik legfontosabb gazdasági, közlekedési és kommunikációs központ Nyugat-Kínában.
Nanjing	7 165 292	A várost a politika, a kutatás és az idegenforgalom egyik központjának tekintik.

Az említett táblázatban bemutatott szinte valamennyi városra, s a több mint 1 millió lakosú városok többségére is igaz, hogy a lélekszámát csak becsülni lehet, ugyanis vonzáskörzetük (agglomeráció) miatt a nap jelentős részében a városban levők száma (munkások, tanulók) többszöröse a város hivatalos lélekszámának. A 6. ábrán a legnépesebb városok elhelyezkedése látható.

6. ábra.

Kína legnépesebb nagyvárosainak elhelyezkedése az országban

(Forrás: worldpopulationreview.com)

A társadalmi kredit nem kínai előzményei

Követés, elemzés, értékelés

Bár a társadalmi szintű, vagyis a társadalom egészére vagy legalábbis többségére kiterjedő nyomon követő, elemző és értékelő rendszer a publikus hírek vizsgálata alapján (lásd később) Kínában látszik megvalósulni a legkomplexebb módon, előzményeivel számos területen lehetett találkozni már évtizedekkel vagy akár évszázadokkal ezelőtt is. Az alábbiakban a fontosabbakat nevezem meg.

Oktatás. A diákok teljesítményének objektív értékelése a pedagógiai munka fontos része.² Az értékelés nem csak visszajelzésként szolgálhat az adott tananyagrészt

2 Mezősi Károly – Kiss Margit – Pavlik Oszkárné: Értékelés a pedagógiában. Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 1997.

elsajátítását illetően, de az osztályzatokat idősorosan elemezve a tanár, a szülő és a diák egyaránt számszerűsítve követheti nyomon a fejlődést. A jelenleg használt napló, e-napló, Neptun mellett érdemes szót ejteni a távoktatást támogató e-learning rendszerekről (például moodle), amelyek rendszerint változatos módon és formában teszik lehetővé az értékelést, az önellenőrzést.

Emberi erőforrás gazdálkodás. A munkaügy (emberi/humán erőforrás gazdálkodás) teljes folyamatában lehet találkozni a különböző értékelő/pontozó rendszerekkel,³ többek között az álláshirdetésre jelentkezők beküldött önéletrajzai és kapcsolódó dokumentumai vizsgálatakor, a munkateljesítmény értékelésekor,⁴ a munkavállaló, illetve akár a környezete véleményét is figyelembe vevő 180, 360, 540 fokos munkaerő-értékeléskor vagy a kilépő munkavállaló vállalatról adott kérdőíves válaszainál.

Marketing és kereskedelem. Már a klasszikus, kotleri marketing⁵ számára is fontos volt, hogy a fogyasztóról/vásárlóról minél több információval rendelkezzen, de ez gyakran csak csoport szinten valósult meg. Az elmúlt néhány évtizedben a marketing részének tekintett direkt- és adatbázis marketing⁶ révén a fogyasztókról/vásárlókról már mint személyekről is egyre több információ állt rendelkezésre, köszönhetően többek között a pontgyűjtőkártyáknak, a törzskártyáknak, a nyereményakcióknak, illetve néhány egyébként különálló adatbázis fogyasztó által is engedélyezett összekapcsolásának.⁷ A regisztrációhoz kötött online vásárlások pedig szintén a fogyasztók beazonosított aktivitásainak vizsgálatát tették lehetővé. A fogyasztóról rendelkezésre álló mind több információ révén értékelése, csoportokba, dinamikus klaszterekbe sorolása⁸ a mindennapos marketinges munka része lett.

Közösségi média. A közösségi média – az online vásárlásokhoz hasonlóan – működésének az alapja az, hogy az ember regisztrál, majd aktív tevékenységet folytat a különböző közösségi médiafelületeken (lájkol, véleményt ír, posztol, megoszt, barátkozik, kapcsolati hálóját építi stb.)⁹ Az aktív tevékenységek közé tartozik más tartalmainak értékelése, s ez az értékelés nagyon sok esetben egyre nagyobb gazdasági befolyással bír (például egy kereskedelmi egység forgalmának alakulásában).

Pénzügy. Azzal, hogy valaki bankszámlát nyit és bankkártyát használ, vásárlásai során nem csak az adatait adja meg, hanem a vásárlási szokásairól is megannyi,

3 Matiscsákné Lizák Marianna (szerk.): Emberi erőforrás gazdálkodás. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2012.;

Poór József – Karoliny Mártonné – Illés B. Csaba: A HR gyakorlata. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2019.

4 Maynard, Harold B.: Gazdasági mérnöki kézikönyv. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1977.

5 Kotler, Philip: Marketing menedzsment. Budapest, KJK-Kerszöv, 2002.

6 Kollár Csaba: Hagyományos és elektronikus direkt marketing. Budapest, Protokollár Tanácsadó Iroda, 2004.; Kollár Csaba: Direkt- és Adatbázis Marketing. Budapest, PREMA Consulting, 2011.

7 Kollár Csaba: A digitális marketing lehetőségei a kereskedelmi egységek gyakorlatában, és ennek pszichológiai aspektusai. In: Sikos T. Tamás (szerk.): A bevásárlóközpontok jelene és jövője. Komárom, Selye János Egyetem Kutatóintézete, 2007. 104–127. o.

8 Kollár Csaba: A budapesti ifjúság fogyasztói csoportkultúrája az info-kommunikációs társadalomban, és ennek marketingkommunikációs aspektusai. Budapest, PREMA Consulting, 2011.

9 Klausz Melinda: A közösségi média nagykönyve. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2016.

a bank számára is hasznos információt szolgáltat, s ennek alapján sorolódik különböző klaszterekbe.¹⁰ Hitelfelvétel során ezek az adatok tovább bővül(het)nek a hitelkérelmező jövedelmi helyzetére, közösségi kapcsolatrendszerére vonatkozó információkkal, amik segítségével a bank előzetes kockázatelemzést végez, s dönthet úgy, hogy a kockázatos ügyfeleknek nem vagy csak rosszabb kondíciók mellett (például nagyobb önrész, további ingatlan bevonása fedezetre) ad hitelt.¹¹

Közigazgatás. Az egészségügyi és közigazgatási ellátórendszer fejlődése lehetővé tette, hogy a TAJ szám alapján ellenőrizni lehessen, hogy az egyén jogosult-e az ellátásra, illetve, hogy mikor, milyen egészségügyi szolgáltatást vett igénybe, milyen gyógyszereket írtak fel neki. Az adószám révén pedig az adóhivatal munkatársai, illetve a nyomozóhatóság nagyon gyorsan ellenőrizni tudja az egyén adófizetési hajlandóságát/morálját, kapcsolódását más vállalkozásokhoz.¹²

Okostelefon. Már a mobiltechnológia is lehetővé tette, hogy a telefon aktuális helyzete elfogadható pontosság mellett meghatározható legyen, de a technológia fejlődésével, illetve az okostelefonok (s benne a GPS) megjelenésével a helymeghatározás sokkal pontosabbá vált. Az okostelefon – különösen a fiatalabb generáció esetében – szinte mindig a felhasználója közelében van,¹³ így pontosan tudni lehet, hogy a nap során merre járt, kivel találkozott, egy helyen mennyit időzött. További információ gyűjthető a telefonon használt alkalmazásokon tanúsított aktivitások tekintetében, így összességében egy közel teljes, pszichológiai értelemben is átfogó jellemrajzot lehet elkészíteni az egyénről.

Jogosítvány pontrendszer. Hazánkban a közúti közlekedési előéleti pontrendszerről szóló 2000. évi CXXVIII. törvény szabályozza, hogy közúti szabályszegés esetén milyen esetben hány büntetőpont adható. A büntetőpontoknak következménye van: járművezetői eltiltás, végleges eltiltás, utánpótlás, járművezetői vizsga.

Gamification (játékosítás). A játékosítás lényege, hogy az egyébként akár komoly témákat és problémákat is játékos, lebilincselő formában, nyereményeken, elismeréseken keresztül tudja az egyén/csoport feldolgozni, illetve megoldani, gyakran internetes/mobiltelefonos kommunikációs felületen. A jutalmak lehetnek többek között: jelvények, kedvezmények, bizonyos kiváltságok, pontok, többletpontok, ranglistán előrébb lépés, státuszjutalmak, újabb/magasabb szintre lépés.

Utópiák és disztópiák a művészetben és a médiában

A megannyi alkotó közül kiemelkedik Orwell, Bradbury, Dick munkássága, illetve előzményként tekinthetünk az 1996-ban Hollandiában elindított, de számos országban is megjelent „nagy testvér” (*big brothe*) és hasonló valóságshowkra, ahol a szereplők a tévénezők előtt élik egy bezárt területen az életüket. A filmek, könyvek, illetve

10 Kovács Levente – Marsi Erika: Bankmenedzsment – Banküzemtan. Budapest, Alapítvány a Pénzügyi Kultúra Fejlesztéséért, 2019.

11 Sóvágó Lajos: Hitelbírálat. Budapest, UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., 2001.

12 Budai Balázs Benjámín: Az e-közigazgatás elmélete. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2014.

13 Twenge, Jean M.: iGeneráció – Akik közösségi médián és okostelefonon nevelkedtek. Budapest, Édesvíz Kiadó, 2018.

a téma médiareprezentációjával kapcsolatban Kollár a következő összegző véleményét fogalmazza meg:

- „az állampolgárok folyamatos megfigyelés alatt vannak, amiről vagy tudnak, vagy nem (ha tudnak, az rendszerint hatással van viselkedésükre),
- az állampolgároknak a hatalom által diktált módon kell viselkedniük és gondolkodniuk,
- az intézkedések jelentős részét az állampolgárok érdekében hozzák, hogy megkíméljék őket a rideg és kegyetlen valóságtól,
- ha valaki hibázik a (nem is mindig teljesen világos) szabályok ellen, azt megbüntetik”.¹⁴

Hozzáférés a szűk/korlátos erőforrásokhoz és javakhoz

Az élet szinte valamennyi területén megállapítható, hogy csak szűkösen, korlátosan állnak rendelkezésünkre a különböző erőforrások és javak, s számtalan olyan (verseny)helyzet van, amikor objektív és/vagy szubjektív tények, adatok, információk alapján kell dönteni arról, hogy ki (egy vagy néhány személy) legyen az adott erőforrás/jószág birtokosa, tulajdonosa, haszonélvezője. Tudjuk, hogy a gén önző,¹⁵ s a közjó és az önérdék konfliktusa az önzés szabadsága miatt rendszerint társadalmi csapdához, a közlegetők tragédiájához vezet. A politológiában általában a demokratikus társadalom jellemzőjeként tekintenek a társadalmi igazságosságra,¹⁶ de ennek gyakorlati értelmezése már meglehetősen heterogén képet mutat és megannyi problémát vet fel. Minden társadalomban fel lehet fedezni a protekcionizmust, a kiskapukat, a jogtalan előnyhöz jutást, a társadalmi kapcsolatok etikátlan fel-, illetve kihasználását, a pozícióval és hatalommal történő visszaélést, a csalást, az előny/szűk erőforrás érdekében tett törvénytelen, etikátlan lépéseket. Azzal rendszerint a társadalom tagjainak többsége tisztában van, hogy egy iskolában nem lehet minden tanuló osztályelső, hogy egy munkahelyen rendszerint csak egy embert választanak a hónap/év dolgozójának, hogy egy pályázaton nem nyerhet mindenki, hogy a szerencsejátékokon senki, vagy maximum egy-két ember viszi el a főnyereményt, hogy vannak olyan esetek, amikor képtelen valaki egy rangsor élére kerülni. A társadalom tagjait akkor kezdi el a kérdés jobban foglalkoztatni, amikor a hozzáférés lehetősége vagy az erőforrásokból/javakból való időleges, vagy végleges kizárás közvetlenül érinti, befolyásolja az életüket. Ilyen lehet az (elit) egyetemre/szakra való bekerülés/be nem kerülés miatt érzett túlzott aggodás, a fájdalmas betegség gyógyulását elősegítő előjegyzés-listás műtétre történő idegőrlő várakozás, a kívánt munkahelyi pozíció iránt vívott kegyetlen belharc a kollégákkal. A tömeglélektan és a csoportlélektan ismeretében könnyen lehet olyan szituációkat teremteni, amikor az emberek mindenféle tanult viselkedésmintát levetkezve és minden társadalmi együttéléssel kapcsolatos

14 Kollár Csaba: A társadalmi kredit rendszerének információbiztonsági kérdései. In: Temesvári Zsolt (szerk.): XXXV. Jubileumi Kandó Konferencia 2019. Budapest, Óbudai Egyetem Kandó Kálmán Villámmérnöki Kar, 2020. 150–161. o.

15 Dawkins, Richard: *The Selfish Gene*. Oxford, Oxford University Press, 1976.

16 Atkinson, Anthony B.: *Inequality: What Can Be Done?* Cambridge, Harvard University Press, 2018.

szabályt áthágva akár békehelyzetekben (például Black Friday, karácsonyi kiárusítás), akár rendkívüli helyzetben (például többnapos áramkimaradás, karantén, környezeti katasztrófa, háború) az egyébként nem feltétlenül drága termékekért is képesek egymással fizikailag is megharcolni. A szűkösség és a veszteség (pontosabban a szűkös erőforrás/jószág meg nem szerzése vagy elvesztése) érzete hatalmas ösztönenergiákat képes bármelyik emberben felszabadítani. Jogos lehet a vágy és az elvárás a társadalom egyébként higgadtan gondolkodó tagjától, hogy a szűkös erőforrások felett rendelkező tulajdonos (ez lehet az állam, az önkormányzat, a kórház, a magániskola, az elitegyetem, a pályázati díj odaítélője stb.) minél tisztességesebben és objektívebben döntsön a hozzáférésről. Ebben egy jól felépített rendszer képes lehet segíteni.

Bevezetés a kínai társadalmi kredit rendszerébe

A kínai társadalmi kredit rendszeréről írt két korábbi tanulmányomban már részletesen bemutattam a rendszer működését,¹⁷ így itt csak a fontosabb, recenzív megállapításokat közlöm.

Előzmények

A társadalmi kredit rendszerének első hivatalos és publikus említésével 2002-ben, Kína 16. Pártkongresszusán találkozhattunk, ahol Jiang Zemin főtitkár gondolatait többek között a modern piaci rendszer javítása, a makrogazdasági szabályozás és ellenőrzés erősítése és javítása, a pénzügyi hitelképesség ellenőrzése, illetve az üzleti életben a bizalom és a becsületes magatartás elősegítése köré rendezte, s ezek gyakorlati elősegítésében látta egy globális, informatikai eszközökkel és adatbázisokkal támogatott rendszer lehetőségét is. A kínai jegybank szerepét betöltő Kínai Népi Bank 1997-ben a Bankhitel Nyilvántartó és Tanácsadó Rendszert, 2006-ban pedig a Hitelkeret Központot hozta létre azzal a céllal, hogy csökkentsék a késedelmes fizetések számát. A Kínai Népi Bank előírta, hogy a bankok és pénzügyi szervezetek kötelesek, hogy a bankok és pénzügyi szervezetek kötelesek jelenteni ügyfeleik hitelképességét, illetve elindította nem pénzügyi információk gyűjtését bíróságoktól, kormányzati szervektől, távközlési vállalatoktól, adóhatóságtól, mivel 2012-ben a lakosság egyötödéről álltak csak rendelkezésre hitelriportok. 2007-ben került sor az Államtanács Tárcaközi Konferenciájára, ahol döntés született a társadalmi kredit rendszerének fejlesztéséről, s ennek részeként a keretrendszer megalkotásáról, a főbb politikai intézkedések kutatásáról és kidolgozásáról, a hibaelhárításról, a végrehajtás politikai felügyeletéről. Az említett konferencia publikus anyagai alapján elmondható, hogy a társadalmi kredit fókuszja gazdasági volt (beleértve a gazdaság fehéritését és a már korábban említett tisztességes piaci magatartást is), s komoly hangsúllyal kezelte az információcsere fontosságát a gazdasági, kormányzati szereplők között. A rendszer

17 Kollár Csaba: A társadalmi kredit rendszeréből következő oktatási és képzési feladatok. i. m. 531—547. o.; Kollár Csaba: A társadalmi kredit rendszerének információbiztonsági kérdései. i. m. 150—161. o.

használatának három kiemelt feladata volt: 1) a piacgazdaság jobb hitelinformációs rekordjainak létrehozása, 2) hitelinformációs rendszerek létrehozása különösen a pénzügyi szektor számára, 3) hitelszolgáltató piac fejlesztése a kormányzat számára is átlátható adatokkal, információkkal.

A társadalmi kredit tervezett „éles” indítása előtt Kínában különböző tartalmú rendszereket teszteltek, ez a fő oka annak, hogy egymástól eltérő leírásokkal lehet találkozni a rendszer külföldi elemzőinek írásaiban. Ezek közül említést érdemel a 2010-es Suining megyei, Jiangsu tartományi eset, ahol tömeghitelen tesztelték a rendszert informatikai, a társadalmat pedig az egyének szintjén viselkedés-pszichológiai szempontok alapján. A hitelfelvevőket a hitelvisszafizetési hajlandóság, illetve egyéb, róla szóló ismérvek révén négy kategóriába sorolták, s a besorolásnak pozitív/negatív következményei is lettek: előnyös hozzáférés a foglalkoztatási lehetőségekhez, szigorúbb ellenőrzés, párttagság vizsgálata, hadseregbe való felvétel, köztisztviselő kinevezése, alacsony költségű állami lakások bérlési lehetősége, szociális ellátáshoz való kiemelt hozzáférés, vállalkozóvá válás támogatása, letelepedéshez szükséges engedélyek kiadása, állami támogatás igénylése, hozzáférés alacsonyabb kamatozású hitelekhez, részvételi lehetőség a kormány által támogatott képzéseken.

Bár az alprojekt már 1998-ban, az Arany Pajzs Projekt 2003-ban kezdte el működését, célja Kína országos hálózatbiztonsági védelme. A projekt kiemelten foglalkozik a biztonsági menedzsment információs rendszerrel, a bűnügyi információs rendszerrel, a felügyeleti információs rendszerrel és a forgalomirányítási információs rendszerrel. Ez a gyakorlatban többek között az IP blokkolás, a DNS szűrés és átírányítás, az URL és csomagszűrés, a VPN/SSH forgalomfelismerés, a beszéd- és arcfelismerés, a külföldi tartalmak cenzúrázása, a hazai felhasználók által készített tartalmak (P2P, helyi/belső szerverek) vizsgálata területén jelentkezik. A projekt eredményességét jelzi, hogy nagy valószínűség szerint Zimbabwe, Kuba és Fehéroroszország is megfigyelési technológiákat rendel Kínából.¹⁸

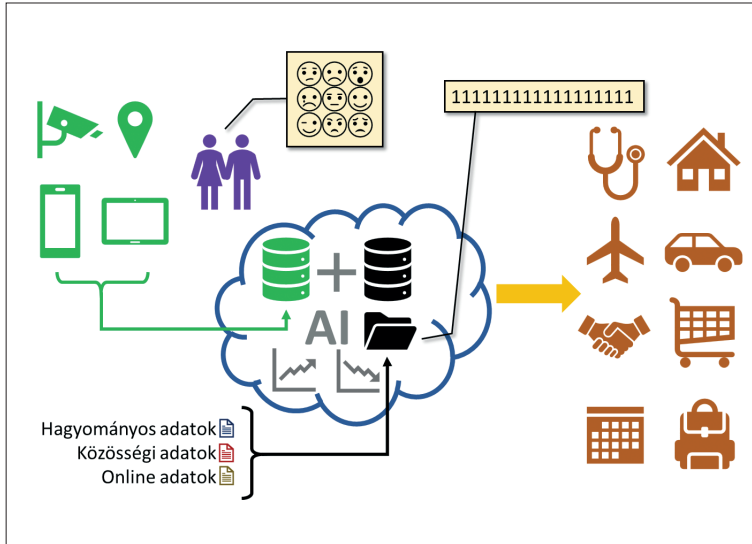
A rendszer rövid bemutatása

A kínai társadalmi kredit rendszerének négy fókuszterülete van: (1) őszinteség a kormányzati ügyekben, (2) üzleti becsületesség, (3) társadalmi becsületesség, (4) igazságügyi hitelesség. A rendszer ábrája a következő oldalon látható.

A társadalmi kredit rendszerének vázlatos működése a következő:

- minden egyén (és vállalkozás) rendelkezik egy 18 számból álló egyedi azonosítóval, aminek a segítségével minden szükséges helyzetben beazonosítható;
- a közterületeken (és egyre több állami intézményben) elhelyezett kamerák révén folyamatosan figyelik (ember detektálása, beazonosítása) az állampolgárokat, s adatokat gyűjtenek róla (például hol volt, mikor volt, kivel volt, milyen szituációban volt, vétett-e az adott szabályok ellen);

18 Voeux, Claire – Pain, Julien: GOING ONLINE IN CUBA: Internet under surveillance. Párizs, Reporters Without Borders. <https://rsf.org/en/reports/going-online-cuba-internet-under-surveillance> (Letöltés ideje: 2020. 03. 01.)

7. ábra.

A kínai társadalmi kredit rendszerének rendszerábrája

(Saját szerkesztés)

- a megfigyelés kiterjed a mobilkészülökökön, illetve internetes felületeken elért és fogyasztott médiatartalmakra, illetve eszközhasználati szokásokra is (például milyen alkalmazásokat használt, milyen oldalakat nézett meg, milyen a közösségi kapcsolati hálójá, mit, mikor, mennyiért vásárolt online);
- az adatok a mesterséges intelligencia segítségével feldolgozásra és kiértékelésre kerülnek, illetve hozzáadódnak az egyénről már rendelkezésre álló adatokhoz:
 - hagyományos adatok: például jövedelemadó, kölcsön visszafizetése, hitelkártya számlák
 - közösségi adatok: például közlekedési szabályok betartása, fizetés a tömegközlekedésért, becsületesség, önkéntesség, bűnözői aktivitás, jó szülő
 - online adatok: például kapcsolati háló az online térben, online publikált tartalmak megbízhatósága, online vásárlási szokások;
- az értékelő algoritmus az egyén adatai és viselkedése alapján pontokat ad, illetve súlyosabb esetben szankcionálja (fekete listára teszi) az állampolgárt;
- az értékelés (pontok mennyisége) hatással van az egyén (és akár gyermekei) minél több élethelyzetére, úgymint: autóvásárlás (kedvezményes hitel, nem adnak hitelt, legújabb modell megvásárlásánál előre/hátra sorolás), egészségügyi ellátás (kiemelt ellátás, előrébb/hátrébb sorolás, különleges gyógyszerigény gyors és pozitív támogatása/elutasítása), lakhatás (mennyire megbízható az albérlő, kedvező lakáshitel, lakáshitel elutasítása), oktatás (részvételi lehetőség az állam által támogatott tanfolyamokon, gyermek továbbtanulása elit, vagy átlag alatti iskolában), utazás (külföldi utazás lehetősége/szankcio-

nálása, a bejelentkezés gyorsasága/lassúsága, VIP ellátás), ügyintézés (sorban állás nélkül, kiemelt ügykezelés, gyorsabb döntés), üzleti élet (vállalkozás indítása gyorsan/lassan, rövid/hosszú ügyintézési és várakozási idő, előrébb/hátrébb sorolás, hitelfelvételi lehetőség, vállalkozásindítás támogatása, hitelképesség-minősítés), vásárlás (kiemelt kezelés, hozzájutás a legújabb modellekhez, kedvezményes hitelek, hosszú/rövid várakozási idő, gyors ügyintézés).

Kutatásmódszertani alapvetés

A fentiek alapján megállapítható, hogy a rendszer biztonságos működése alapvető fontossággal bír az egyén jövője számára, ezért online dokumentum- és tartalom-elemzés, valamint szövegbányászati módszerek segítségével megvizsgáltam, hogy a publikusan elérhető források a rendszer milyen hibáit nevesítik. Módszertanomban Cseh-Szombathy és Ferge, Krippendorff, Tikk, Langer, Horváth és Mitev, valamint Sebők munkáira hagyatkoztam.¹⁹

Kutatásom első lépéseként a kínai kultúrával foglalkozó Shaughnessy (2011), a kínai kormányzást bemutató Xi, a kínai kormány politikáját kritizáló Jü, az ország világszemléleti fejlődésével foglalkozó Leonard, Kína világgazdaságra gyakorolt hatását vizsgáló Hirn, a kínai emberek hétköznapi életét bemutató Hessler, Kína fejlődésének ismertetésére fókuszáló Sisci, a Kínáról szóló hírek árnyaltabb értékelését elősegítő Burgh, Kínát az USA volt külügyminiszterének szemüvegén keresztül láttató Kissinger, illetve a Kínai Népköztársaság „reform és nyitás politikáját” elemző Caj Fang, valamint a kínai üzleti kultúrával foglalkozó szerzők (Hinkelman, Seligman, Troclair, valamint Ostrowski, Christensen és Penner) írásait tekintettem át.²⁰ A nevezett írások zöme nem műszaki-informatikai tartalmú volt, így inkább arra voltam

-
- 19 Cseh-Szombathy László – Ferge Zsuzsa: A szociológiai felvétel módszerei. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.; Krippendorff, Klaus: A tartalomelemzés módszertanának alapja. Budapest, Balassi Kiadó, 1995.; Tikk Domonkos (szerk.): Szövegbányászat. Budapest, Typotex, 2007.; Langer Katalin: Kvalitatív kutatási technikák. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2009.; Horváth Dóra – Mitev Ariel: Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Budapest, Alinea Kiadó, 2015.; Sebők Miklós (szerk.): Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban. Budapest, L'Harmattan, 2016.
- 20 Shaughnessy, Edward L.: Kína. Budapest, Saxum Kiadó, 2011.; Jinping, Xi: Kína kormányzásáról. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.; Hua, Jü: Kína tíz szóban. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 2018.; Leonard, Mark: Mit gondol Kína? Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.; Hirn, Wolfgang: Kína, a nagy falat – Miként változtatja meg életünket Kína felemelkedése. Budapest, HVG Kiadó, 2006.; Hessler, Peter: Kína országútjain – Az újjászülető birodalom mindennapjai. Budapest, Park Kiadó, 2013.; Sisci, Francesco: Merre tart Kína? - A nagy átváltozás. Budapest, KKETTK Közalapítvány, 2015.; Burgh, Hugo De: Kína - Barát vagy ellenség? Budapest, HVG Könyvek, 2007.; Kissinger, Henry: Kínáról. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.; Caj Fang: A kínai reform és nyitás – Negyven év tapasztalata. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2019.; Hinkelman, Edward G.: World Encyclopedia of Business Culture. San Rafael, World Trade Press, 1998.; Seligman, Scott D.: Chinese Business Etiquette: A Guide to Protocol, Manners, and Culture in the People's Republic of China. New York, Warner Books, 1999.; Troclair, Justin: Chinese Business Dinner Culture: Mistakes to Avoid and Critical Must Do's to Gain Face, Impress Decision Makers and Close More Deals. Independently published, 2019.; Ostrowski, Pierre – Christensen, Matthew B. – Penner Gwen: It's All Chinese To Me: An Overview of Chinese Culture, Travel & Etiquette. North Clarendon: Tuttle Publishing, 2017.

kíváncsi, hogy milyen dimenziók mentén választhatom majd ki témám médiareprezentációját. Három halmazt képeztem, úgymint:

- kínai nyelven elérhető hivatalos dokumentumok (például a kínai kormány sajtóközleményei, pártkongresszusainak jelentései, az állami újságokban megjelent cikkek, tanulmányok);
- a kínai ellenzék (tanulmányomban a kínai ellenzék kifejezést használok azokra, a rendszerint nem Kínában élő, de kínai származású véleményalkotókra, akik nem a hivatalos kínai álláspontot képviselik, illetve azt kritikával illetik, például független újságírók) hangsúlyosabban angol, kisebb részben kínai nyelven elérhető dokumentumai (például szubjektív beszámolók, eseteleírások, kritikai vélemények, állásfoglalások);
- angol nyelven elérhető – (közvetlenül) nem a kínai ellenzékhez köthető – dokumentumok (például USA kormányzatához kapcsolódó intézmények kutatási beszámolóí, demokraciajelentések, független(nek gondolt) szakmai értékelések).

Mivel nem tudok kínaiul, ezért a kínai nyelvű szövegeknél a google translate szolgáltatása segítségével képeztem az angol nyelvű leiratokat. Számos szöveg áttanulmányozása során elsőként azt a képet kaptam, hogy a hivatalos kínai források a rendszert jónak tartják, bár óvatosan írnak arról, hogy még szükség van további tesztekre, hogy a rendszer jól működjön, s elvélve írnak kisebb kudarc történetekről is. A kínai ellenzék az emberi szabadságjogokat, a szólásszabadságot, az egyén privát/intim szféráját félti, illetve néhány esetben említést tesznek arról, hogy ha egyébként a rendszer jól is (értelmezésükben demokratikusan) működne, akkor is probléma lenne a korrupst hivatalnokokkal, akik jó pénzért manipulálni tudnák az egyes emberek pontjait. Az angol nyelvű, de nem a kínai ellenzékhez köthető források pedig a rendszer hibáiról, valamint annak antidemokratikus mivoltáról értekeznek.

Eredmények, következtetések

A források politikai tartalmaktól való „megtisztítása” után összesen tizennégy adatés információbiztonsági problémát azonosítottam. Ezek rövid magyarázattal és kiegészítéssel a következők:

- 1) *Visszaélés az egyén arcával, az arc módosítása, takarása.* Különbséget kell tenni a nyugodt körülmények közötti arcfelismerés (az ember szembe néz a kamerával) s a mozgó személyek arcának felismerése között. Előbbinél a jelenlegi kamerák felbontása megfelelő, s mivel egyre jobb felismerő algoritmusok vannak, így már az arc egyes részletei alapján is beazonosítható az illető (tehát az arc egy részének takarása, vagy sminkelése egyre hatástalanabb). Az utóbbinál (például tömegrendezvényen részt vevő személy azonosítása) fontos a kamerák minél nagyobb felbontása azért, hogy egy részletgazdag felvételt tudjanak a mesterséges intelligencia segítségével elemezni.
- 2) *Visszaélés az egyén adataival és eszközeivel.* Társas érintkezéseink során megannyi emberrel kerülünk kapcsolatba, akikkel magunkról meglehetősen sok információt osztunk meg. Probléma az is, hogy sokan hanyag módon kezelik a jelszavakat, a mások által is használt gépeken a bejelentkezést, vagy eszközei illetéktelen

- kezekbe kerülnek. A rendszerint a social engineering technikák közé sorolható módszerekkel a támadók nagyon sok olyan hamis aktivitást tudnak generálni (akár még bűncselekményt is), aminek hosszan tartó és komoly negatív hatása lehet a társadalmi kredit rendszerében megfigyelt ártatlan állampolgárra.
- 3) **Egyén illetéktelen követése, elterelése.** Az okostelefonokba és tabletekbe (elsősorban a biztonsági rések, illetve a felhasználók nemtörődömsége miatt) viszonylag könnyen lehet telepíteni nem kívánt alkalmazásokat, többek között olyanokat is, amelyek képesek az egyén követésére (GPS), illetve hamis geokoordináták megadására. A támadók a követés/elterelés révén tudnak olyan szituációkat teremteni, amelyekben az egyén vétkessé válhat, s így pontlevonást kaphat, vagy komolyabb esetben feketelistára kerülhet.
 - 4) **Hibás működő szenzorok és aktuátorok.** A társadalmi kredit rendszerében nagy mennyiségű adat a különböző (környezeti) szenzorokból származik. Ha ezek az adatok tévesek a szenzorok hibás működése miatt, akkor a gépi tanulás folyamata már eleve fals eredményeket hoz, s így a felhasználási folyamat és annak eredménye is (értékelés, minősítés, beavatkozás, döntés) hibás lesz.
 - 5) **Rendszerelemek közötti kommunikációs hiba.** A társadalmi kredit rendszere bonyolultsága és robusztussága miatt szigorúan műszaki-informatikai szempontok alapján is megannyi kommunikációs hibát rejt magában, mint például a vezetékes és vezeték nélküli infokommunikációs hálózatok fizikai hibái, a hibás fizikai és logikai címzés, a kommunikációs hálózatok szűk sáv szélessége, a kültéri eszközöket ért káros környezeti/időjárás hatások, az adatok továbbításánál az adattorlódás, újabb egységek (például több tízezer darab kamera) integrálhatósági problémája.
 - 6) **Adatbázis (struktúra)hiba.** Az adatbázisok (struktúra)hibájánál meg lehet különböztetni a) hierarchikus, b) hálós, c) relációs, objektumorientált, d) felhő és e) NoSQL adatbázisokhoz kapcsolódó hibákat, mint például (a) nem ábrázolható közvetlenül N:M típusú kapcsolat, az adatok elérése a hierarchia felépítése sorrendjében történhet, (a) és (b) rugalmatlan, struktúraváltoztatás költséges és időigényes, nem támogatja az ad hoc lekérdezéseket, (c) nincs lehetőség kapcsolatok és egyedhalmazok egyértelmű szétválasztására, a különböző adattáblák/táblázatok összekapcsolása lassú, (d) adatok illetéktelen kezekbe kerülhetnek, adateltérítés, adatvesztés, biztonsági rések, (e) szabványosításból eredő hibák, interoperabilitással és interfészekkel kapcsolatos problémák.
 - 7) **Adatbázisok összekapcsolási hibája.** Ilyen robusztus mennyiségű adatnál, s az azokat tároló megannyi adatbázisnál probléma lehet az adatbázisok (és benne az adattáblák) varratmentes összekapcsolása. További probléma új adatbázisok, új adattáblák összekapcsolása. E hibák révén az egyénhez olyan adatokat is köthetnek, melyek nem róla szólnak.
 - 8) **Rossz, hibás adatelemzés és algoritmusok.** Ha az adatgyűjtés, vagy az adatbázisok területén hibák jelentkeznek, akkor azok komoly hatással vannak az adatelemzésre, s így rossz következtetések, rossz értékelés lehet az eredmény. Ennek javítására rendelkezésre állhatnak hibajavító algoritmusok, illetve magát az egyént értékelő és pontozó algoritmus finomítására/fejlesztésére is szükség lehet, különösen akkor, ha sok visszajelzés érkezik az algoritmus rossz, hibás döntésének következményeiről.

- 9) *Gépi tanulási hibák.* Már a legegyszerűbb modell elemzésénél (tanulás: tanító adatbázis – előfeldolgozás – tanuló algoritmus – modell, felhasználás: adatok – előfeldolgozás – modell – információ az adatokról (döntés)) is látható, hogy akár a tanulási, akár a felhasználási folyamatot is vizsgáljuk: ha bármelyik elem hibás, akkor annak az egész folyamatra van hatása.
- 10) *A mesterséges intelligencia és hibái.* A 2019-es Világgazdasági Fórumon elhangzott vélemény szerint a világon jelenleg kilenc cég határozza meg a mesterséges intelligenciát és annak jövőjét. Ezek közül hat az USA-ban, három pedig Kínában (Alibaba, Baidu, Tencent) található. A mesterséges intelligencia hibái(nak többsége) visszavezethető a másik 13 pontnál nevesített hibákra.
- 11) *Hivatalnokok és informatikusok (szándékos) károkozása.* Ezelőtt néhány évvel a nyugati médiában is lehetett látni olyan kínai (propaganda) forrásból származó felvételeket, melyek az elmondások szerint korrump kínai hivatalnokok kivégzéséről szóltak. A társadalmi kredit rendszerénél is a leggyengébb és legsebezhetőbb láncszem az ember (jelen esetben a rendszer fejlesztésében, üzemeltetésében stb. érintett informatikus, illetve az adatokhoz (magasabb) jogosultsági szinten is hozzáférő hivatalnok). Körültekintő kiválasztása, képzése, továbbképzése, megfigyelése (a nagy rendszertől külön is), ellenőrzése, anyagi motiváltsága a már említett elrettentéssel együtt próbálja szavatolni a rendszer humán-információ-biztonságát.
- 12) *Hackerek támadása.* A társadalmi kredit akár Kínán belül, akár Kínán kívül történő informatikai támadása komoly kihívást jelenthet valamennyi hacker(csapat) számára akár szórakozásból/virtusból tesztelik a rendszer sebezhető pontjait, akár magán, akár kormányzati megbízást is teljesítenek. Ezekkel az esetekkel elsősorban a Közbiztonsági Minisztérium (Ministry of Public Security) Biztonságvédelmi, Nyilvános információs hálózat biztonsági felügyeleti, A terrorizmus elleni küzdelem és az Info-kommunikációs igazgatóságok foglalkoznak.
- 13) *Külföldi gyártók és a mögöttük álló titkosszolgálatok adathalászati és megfigyelő tevékenysége.* Bár ilyen nyíltan nem fogalmaztak a források, de Kína és az USA között feszülő technológiai és vámháború (aminek hátterében többek között az ipar 4.0 forradalom és az 5G hálózat világméretű bevezetése áll) következménye az, hogy a kínai kormány úgy döntött, hogy az elkövetkező években az összes állami intézményből el kell távolítani a nem kínai gyártású hardvereket és szoftvereket a következő ütemterv szerint: 2020: 30%, 2021: 50%, 2022: 20%. Ez azt jelenti, hogy a társadalmi kredit rendszerében – ha sikerül a kormánynak az ütemtervet tartania – 2023 elejére már csak kínai hardver- és szoftverelemek lesznek, vagyis sokkal biztonságosabban lehet országhatáron belül tartani az ott keletkezett adatokat, az illetéktelen hozzáférés jobban és gyorsabban deríthető fel, s az is fontos szempont, hogy bármilyen hiba esetén a hazai fejlesztők/üzemeltethetők vonhatók felelősségre.
- 14) *A társadalom tagjainak védekező mechanizmusa.* Amikor a társadalom tagjainak fejében tudatosul, hogy folyamatosan megfigyelik, akkor nagyobb részük erről ugyan tudomást vesz, de nem gondolkodik rajta. Ha a megfigyelésnek közvetlen hatása (különösen, ha negatív hatása) van az egyén életére, akkor a társadalom egyre nagyobb hányada próbál meg önvédő megoldásokat keresni. E megoldá-

sok közé tartozik a rendszer kritikája, az elnomádósodás (minél kevesebb online és közterületi jelenlét), a „szabadságharcos” mozgalmak (a rendszer elemeinek megrongálása, ide sorolhatók a hobbi hackerek akciói is), a kiskapuk keresése, a magatartási normák a és közlési tartalmak változása. Ilyen helyzetben rendszerint felfokozott igény jelentkezik a rendszerből történő legalábbbi időleges kitörésre is. Erre néhány ellenzéki forrás valószínűsíti az állam által ellenőrzött must go zónák/helyek kialakítását, ahol az állampolgár a pénzéért nyugodtan élhet szenvedélyének (például berúghat, tombolhat), de ennek nem lesz semmilyen hatása a pontjaira.

Összefoglalás

A társadalmi kredit rendszerének bevezetése Kínában komoly társadalmi és gazdasági változásokat fog előidézni, melynek hatása nagy valószínűség szerint túlmutat majd az ország határain is. A társadalom fejlődése és a társadalmi rend és biztonság fenntartása szempontjából inkább pozitívan értékelendő, hogy a rendszer elősegíti az illegális cselekmények féken tartását, a bűnözés visszaszorítását, az egyéni és vállalati bizalom erősödését, a társadalmilag és környezetileg felelősségteljes magatartás kialakítását, a vállalati és üzleti átláthatóság biztosítását, a gazdasági statisztikák jóségának növelését. A negatív hatások között tartható számon a nem teljesen kiforrott technológiából és a kutatásomban is megnevezett adat- és információbiztonsági problémákból eredeztethető hibás működés, a fogyasztó/vásárló túlzott transzparenszé tétele, a magánszféra megszűnése, a szabályszegő egyének és vállalkozások ellehetetlenedése, Kína üzleti tevékenységének egyre kiszámíthatatlanabbá válása. A kínai társadalmi kredit rendszere a nemzetbiztonság fókuszában a szakemberek hatékonyabb munkavégzésében, a veszélyes elemek gyors kiszűrésében, a viselkedésalapú elemzés alapján a (terror)cselekmények megakadályozásában, az alkalmazott matematikai-statisztikai módszerek révén az emberek, helyszínek, események közötti (eddig) rejtett kapcsolatok feltárásában, az egyén fejlődésének/leépülésének nyomon követésében, a városok és az ország belső (kiber)támadások elleni védelmében, a valós idejű nemzetbiztonsági átvilágítás lehetőségében, az álhírek visszaszorításában, a katonai és a polgári titkosszolgálatok minden eddiginél hatékonyabb támogatásában realizálódik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atkinson, Anthony B.: *Inequality: What Can Be Done?* Cambridge, Harvard University Press, 2018.
- Budai Balázs Benjámin: *Az e-közigazgatás elmélete*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2014.
- Burgh, Hugo De: *Kína - Barát vagy ellenség?* Budapest, HVG Könyvek, 2007.
- Caj Fang: *A kínai reform és nyitás – Negyven év tapasztalata*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2019.
- Cseh-Szombathy László – Ferge Zsuzsa: *A szociológiai felvétel módszerei*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1971.
- Dawkins, Richard: *The Selfish Gene*. Oxford, Oxford University Press, 1976.
- Hessler, Peter: *Kína országútjain – Az újjászülető birodalom mindennapjai*. Budapest, Park Kiadó, 2013.

- Hinkelman, Edward G.: World Encyclopedia of Business Culture. San Rafael, World Trade Press, 1998.
- Hirn, Wolfgang: Kína, a nagy falat – Miként változtatja meg életünket Kína felemelkedése. Budapest, HVG Kiadó, 2006.
- Horváth Dóra – Mitev Ariel: Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Budapest, Alinea Kiadó, 2015.
- Hua, Jü: Kína tíz szóban. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 2018.
- Jinping, Xi: Kína kormányzásáról. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.
- Kissinger, Henry: Kínáról. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2017.
- Klausz Melinda: A közösségi média nagykönyve. Budapest, Athenaeum Kiadó, 2016.
- Kollár Csaba: Hagyományos és elektronikus direkt marketing. Budapest, Protokollár Tanácsadó Iroda, 2004.
- Kollár Csaba: A digitális marketing lehetőségei a kereskedelmi egységek gyakorlatában, és ennek pszichológiai aspektusai. In.: Sikos T. Tamás (szerk.): A bevásárlóközpontok jelene és jövője. Komárom. Selye János Egyetem Kutatóintézete, 2007. 104–127. o.
- Kollár Csaba: Direkt- és Adatbázis Marketing. Budapest, PREMA Consulting, 2011a.
- Kollár Csaba: A budapesti ifjúság fogyasztói csoportkultúrája az info-kommunikációs társadalomban, és ennek marketingkommunikációs aspektusai Budapest, PREMA Consulting, 2011b.
- Kollár Csaba A játékelmélet kapcsolata az információbiztonsággal és annak humán aspektusával In: Simon, János (szerk.) Egy csodálatos magyar elme: Harsányi János élete és munkássága. I. kötet Budapest, CEPoliti Kiadó, 2019a. 331–381. o.
- Kollár Csaba: A társadalmi kredit rendszeréből következő oktatási és képzési feladatok. In: Tóth Péter – Horváth Kinga – Maior Enikő – Bartal Mária – Duchon Jenő (szerk.): Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben: Pedagogical Research in the Carpathian Basin Educational Space. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, 2019b. 531–547. o.
- Kollár Csaba: A társadalmi kredit rendszerének információbiztonsági kérdései. In: Temesvári Zsolt (szerk.): XXXV. Jubileumi Kandó Konferencia 2019. Budapest, Óbudai Egyetem Kandó Kálmán Villamosmérnöki Kar, 2020. 150–161. o.
- Kollár Csaba: Rabok legyünk, vagy szabadok? (Városi) kényelmünk és biztonságunk a társadalmi kredit fókuszában. A ROBOTHÁDVISELÉS 2018 Robottechnológia és kiberbiztonság tudományos konferencián elhangzott előadás prezentációja. <https://www.slideshare.net/drkollarcsaba/tarsadalmi-kredit> (Letöltés ideje: 2020. 03. 01.)
- Kotler, Philip: Marketing menedzsment. Budapest, KJK-Kerszöv, 2002.
- Kovács Levente – Marsi Erika: Bankmenedzsment – Banküzemtan. Budapest, Alapítvány a Pénzügyi Kultúra Fejlesztéséért, 2019.
- Krippendorff, Klaus: A tartalomelemzés módszertanának alapja. Budapest, Balassi Kiadó, 1995.
- Langer Katalin: Kvalitatív kutatási technikák. Gödöllő, Szent István Egyetem, 2009.
- Leonard, Mark: Mit gondol Kína? Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.
- Matiscsákné Lizák Marianna (szerk.): Emberi erőforrás gazdálkodás. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2012.
- Maynard, Harold B.: Gazdasági mérnöki kézikönyv. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 1977.
- Mezősi Károly – Kiss Margit – Pavlik Oszkár: Értékelés a pedagógiában. Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 1997.
- Ostrowski, Pierre – Christensen, Matthew B. – Penner Gwen: It's All Chinese To Me: An Overview of Chinese Culture, Travel & Etiquette. North Clarendon: Tuttle Publishing, 2017.
- Poór József – Karoliny Mártonné – Illés B. Csaba: A HR gyakorlata. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2019.
- Sebők Miklós (szerk.): Kvantitatív szövegelemzés és szövegbányászat a politikatudományban. Budapest, L'Harmattan, 2016.
- Seligman, Scott D.: Chinese Business Etiquette: A Guide to Protocol, Manners, and Culture in the People's Republic of China. New York, Warner Books, 1999.
- Shaughnessy, Edward L.: Kína. Budapest, Saxum Kiadó, 2011.
- Sisci, Francesco: Merre tart Kína? - A nagy átváltozás. Budapest, KKETTK Közalapítvány, 2015.
- Sóvágó Lajos: Hitelbírálat. Budapest: UNIÓ Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., 2001.
- Tikk Domonkos (szerk.): Szövegbányászat. Budapest, Typotex, 2007.

- Trosclair, Justin: Chinese Business Dinner Culture: Mistakes to Avoid and Critical Must Do's to Gain Face, Impress Decision Makers and Close More Deals. Independently published, 2019.
- Twenge, Jean M.: iGeneráció – Akik közösségi médián és okostelefonon nevelkedtek. Budapest, Édesvíz Kiadó, 2018.
- Voeux, Claire – Pain, Julien: GOING ONLINE IN CUBA: Internet under surveillance. Párizs, Reporters Without Borders. <https://rsf.org/en/reports/going-online-cuba-internet-under-surveillance> (Letöltés ideje: 2020. 03. 01.)

ADATBÁZISOK

- worldpopulationreview.com adatbázisa (Letöltés ideje: 2020. 03. 01., adatbázis legutóbbi frissítése: nincs jelölve)
- Világbank adatbázisa (Letöltés ideje: 2020. 03. 01., adatbázis legutóbbi frissítése: 2020. 02. 27.)

AZ ELEMZÉSBE VONT FONTOSABB FORRÁSOK

- <http://cpc.people.com.cn>
- http://english.www.gov.cn/archive/china_abc/2014/08/23/content_281474982987230.htm
- http://english.www.gov.cn/archive/china_abc/2014/08/27/content_281474983873401.htm
- http://www.gov.cn/xinwen/2019-03/09/content_5372297.htm
- http://www.gov.cn/zhengce/content/2014-06/27/content_8913.htm
- http://www.gov.cn/zwggk/2007-04/02/content_569314.htm
- http://www.pbccrc.org.cn/crc/zxgk/index_list_list.shtml
- https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/60424/LAW_2019_01.pdf?sequence=1
- <https://cpcchina.chinadaily.com.cn>
- <https://merics.org/en/report/what-do-young-chinese-think-about-social-credit-its-complicated>
- <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-34592186>
- <https://www.chinesestandard.net/PDF/English.aspx/GBT35273-2017>
- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
- <https://www.cnbc.com/2019/09/04/china-plans-for-corporate-social-credit-system-eu-sinolytics-report.html>
- <https://www.creditchina.gov.cn/>
- <https://www.eff.org/deeplinks/2019/06/30-years-tiananmen-square-state-chinese-censorship-and-digital-surveillance>
- <https://www.ejinsight.com/eji/article/id/2201358/20190726-why-the-china-social-credit-system-must-be-resisted>
- https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/topics_665678/3698_665962/t18872.shtml
- <https://www.gov.cn/english>
- https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/arsene_china_social_credit_system_2019.pdf
- https://www.kas.de/documents/288143/4843367/panorama_digital_asia_v3a_Shen.pdf/a55cefce-8e97-32d6-63a4-2e4cc47c0513
- <https://www.mps.gov.cn/>
- <https://www.scmp.com/topics/chinas-social-credit-system>
- <https://www.taiwannews.com.tw/en/search?keyword=social+credit+system>
- <https://www.theglobeandmail.com/news/world/chinese-blacklist-an-early-glimpse-of-sweeping-new-social-credit-control/article37493300/>
- https://www.youtube.com/results?search_query=social+credit+system

Bodoróczki János[✧]

A modern hadviselés logisztikája – a katonai logisztika jövője

DOI 10.17047/HADTUD.2020.30.2.98

Ez a tanulmány összegezi a modern hadviselés feladatrendszerét. A második részben elemezi a modern hadviselés sajátos logisztikai követelményeit és az ellátási lánc szemléletet. Összegzésként a cikk egy új logisztikai támogatási nézőpontot vázol fel.

KULCSSZAVAK: modern hadviselés, logisztika

Logistics of modern warfare – future of military logistics

The first chapter of the article summarizes the core activities of modern warfare. The rest of the article analyses characteristic logistics of modern warfare, and the fundamentals of logistic supply chain. In the conclusion, a new point of view concerning logistics is presented.

KEYWORDS: Modern warfare, logistics

Bevezetés

Az utóbbi években végrehajtott katonai műveletek tapasztalatait elemezve kijelenthető, hogy a fegyveres küzdelem jelentősen változik. Megállapítható, hogy a korszerű, technikailag jól felszerelt fegyveres erő nem az egyetlen feltétele a katonai műveletek sikerének. A „győzelem” már nem egyenlő az ellenség teljes megsemmisítésével. Adott esetben a célkitűzés a szándéktól való eltérítés. A katonai győzelem érdekében civil szervezetek tevékenységére is szükség van annak hangsúlyozásával, hogy a katona továbbra is az ellenség teljes megsemmisítésére készül.¹

A geopolitikai és a geostratégiai jellemzők nagyban befolyásolják jelenkori világot. Sem a regionálisan, sem a kontinentálisan megjelenő konfliktusok nem

✧ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar – National University of Public Service, Faculty of Military Science and Officer Training; bodoroczki.janos@uni-nke.hu; ORCID: 0000-0002-1026-1656

1 Szternák György: A fegyveres küzdelem megvívása (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata). *Hadtudományi Szemle*, X. évf. (2017), 1. szám, 114–115. o.

nélkülözik a katonai szembenállást. Ennek továbbra is meghatározó szerepe van az államközi kapcsolatokban.²

Minden haderő alapfeladatát – így a Magyar Honvédség feladatrendszerét is – a biztonságpolitikai környezet határozza meg. Ez a követelményrendszer kettős: garantálni kell az ország biztonságát, és meg kell felelni a szövetségi kötelezettségeknek. A biztonsági környezet rendkívül gyorsan változik, amire adekvát választ találni bonyolult feladat. Ennek érdekében fel kell tárni a tendenciákat, amelyekből megfelelő következtetéseket kell levonni. „Olyan honvédségre van tehát szükség, amely képes nagyon gyorsan kezelni, vagy megelőzni azokat a történéseket, melyek a jövőben kihívást jelentenek az ország számára” – írta Benkő Tibor honvédelmi miniszter.³

A tanulmány megírásával kettős célkitűzésem van. Először, a katonai műveletek végrehajtásának új módszereit, formáit, valamint hátterét vizsgálom. Ehhez Szternák György, Szendy István és Koós Gábor írásait tekintem kiindulási alapnak. Eredményeiket arra használom fel, hogy következtetéseket vonjak le a modern hadviselés logisztikai támogatásával kapcsolatban. Ez képezi a vizsgálódás második részét.

Korunk hadviselése

Hibrid háború

Az ezredfordulót követő években az indirekt hadviselés változatos formákat ölt. A támadók közvetlenül nem ütköznek meg a célországgal, hanem előtérbe helyezik a proxy-háborút: A küzdelem a rivális nagy- vagy középhatalommal annak közvetlen közelében folyik. A műveleteket „helyettesítő” személyek-, esetleg szervezetek hajtják végre úgy, hogy destabilizálják a célország perifériáját. A közvetlen katonai műveletet tehát leváltotta egy olyan eljárás, amit Szendy István „indirekt rendszerváltásnak” nevez. Ennek a hadviselés-elméletnek az a lényege, hogy alkalmazásával elkerülhető a hagyományos – és különösen a direkt – hadviselés a kormányzati stratégiában megfogalmazott célok elérése érdekében. Ez a gyakorlatban hibrid háborút jelent, melyben a magyar hadtudomány neves kutatója három fázist azonosít:

- A hibrid háború bevezető eleme a színes forradalom: Ebben a fázisban az agresszor a nemzeti identitáson alapuló értékeket és a társadalom védelmét biztosító elemeket támadja. Egyfajta irányított káoszt teremt. Az ebből fakadó lehetőségeket hadászati célok megvalósítására használja fel. A színes forradalmak teljességgel beleillenek ebbe az alapelvbe.
- A hibrid háború második stádiuma a különleges műveleti tevékenység: Az első intervallum sikertelensége esetén a „békés” szembenállás fegyveres küzdelemmé módosul. Hangsúlyozni kell, hogy ez tervszerű, és nem magától alakul így. Itt az érdekelt hatalom katonai csoportosításai (elsősorban a különleges erők) is feladatot hajtának végre fedetten, esetleg nyíltan.
- A hibrid háború harmadik ciklusa az összhaderőnemi művelet: Amikor sem a hatalmat helyettesítő szervezetek munkája, sem a (különleges) műveletek nem

2 Szendy István: Korunk és hadviselése. *Hadtudomány*, 28. évf. (2018), 2. szám, 4. o.

3 Benkő Tibor: A Magyar Honvédség jelene és jövője. *Hadtudomány*, 29. évf. (2019), 1–2. szám, 149–150. o.

vezetnek a kitűzött cél eléréséhez, akkor elindul a hibrid háború harmadik időszaka. Ez már a ténylegesen érdekelt hatalom haderejének magas intenzitású alkalmazását jelenti. Ide kell érteni a direkt hatásokon alapuló csapásokat, illetve az összhaderőnemi katonai műveleten alapuló valamennyi képesség alkalmazását.⁴

Az érdekelt hatalom mellett, a hibrid háború valamennyi szakaszában találkozhatunk állami- és nem állami szereplőkkel, az érintett hatalmak szövetségeseivel, félkatonai-, esetleg irreguláris fegyveres szervezetekkel, vagy érdekeltségi alapon „működő” ideiglenes partnerekkel.⁵

Szendy István a hibrid háborúval kapcsolatos tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy a 21. század konfliktusaiban az lesz a győztes, aki hadüzenet nélkül támad anélkül, hogy ennek jelét adná. Az ilyen hadviselés bénító pusztítást idéz elő. Hangsúlyozza, hogy továbbra is számolni kell a haderő egészének- vagy részeinek magas intenzitású és direkt hatáson alapuló alkalmazásával.⁶ Fontos következtetés, hogy a stratégiai-, illetve a hadászati célok megvalósításának igénye, a hibrid háborúban is ki fogja követelni a rendelkezésre álló katonai potenciál teljes alkalmazását. Megállapítja, hogy a társadalom és az állam sorsát az általuk fenntartott fegyveres erő állapota fogja meghatározni egy rendkívül rövid időtartamú műveletben.⁷

Mesterséges intelligencia

Ebben az évezredben új biztonsági veszélyek és fenyegetések jelentek meg a társadalmi élet szinte minden területén. A technika soha nem látott sebességgel fejlődik. Ezek a jelenségek magukkal hozták a hadtudományi kutatások irányainak változását is.⁸ A technikai és technológiai fejlődéssel megváltozott a hadviselés eszközrendszere.⁹ Átalakult a katonai vezetés elmélete és gyakorlata a katonai műveletek megvívásának formája mellett. Ugyanakkor a hadtudományi kutatás fő iránya továbbra is a fegyveres küzdelem megértésére összpontosít.¹⁰

Ebben a gondolatkörben kiemelkedő jelentőséggel bír a mesterséges intelligencia katonai felhasználásának kérdése. Ez nem a tudományos-fantasztikus világ lehetősége, hanem napjaink valósága. A 21. század fegyvereit és fegyverrendszereit a mesterséges

4 Szendy István: Korunk és hadviselése. i. m.

5 Uo. 15–16. o.

6 Azzal a kikötéssel, hogy ezt igyekeznek elkerülni.

7 4-8 nap.

8 Nem elégséges kizárólag katonai témát kutatni. Aki arra vállalkozik, hogy elemezi egy háború- vagy hosszabb időszak jellemzőit, annak számos területtel kapcsolatban kell átfogó ismeretekkel rendelkeznie. Tisztában kell lenni a (geo)politika-, a társadalom -, a haditechnika-, a gazdaság-, a hadipar és a hadsereg szervezet alapvető kérdéseivel is. Horváth L. Attila: Ajánlások a katonai logisztika történetének tanulmányozásához. In: Horváth L. Attila: 52 év a katonai logisztika szolgálatában. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 21. o.

9 Például: pilóta nélküli harceszközök, robottechnológia, új generációs információ-technológiai eszközök, hiperszonikus sebességű rakéták.

10 Szternák György: A fegyveres küzdelem megvívása (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata). i. m. 115. o.

intelligencia teljesen át fogja alakítani. Az új eszközök saját veszteség nélkül lesznek képesek katonai műveleteket folytatni. Várhatóan nem fogják elfoglalni az ellenség területeit, hanem „ellenőrzés alá veszik” azokat, károkozások mellőzésével. A következő évtizedekben a mesterséges intelligencia alkalmazásával felgyorsulhat a „humán” fegyverek létrehozása is. Egyes szakértők azt jósolják, hogy a mesterséges intelligencia katonai technológiái képesek lesznek a katonai műveletek teljes menetét megváltoztatni.¹¹ A Koós – Szternák szerzőpáros a legnagyobb fejlődést a vezetés-irányítás és a kommunikáció területén jósolja. Ennek messzemenő következményei lehetnek, amelyek a fegyveres konfliktusok eddig jól ismert jellemzőit radikálisan átalakítják. A szerzők hangsúlyozzák, hogy a különböző szintű katonai szervezetek automatizált vezetése akár egy ország védelmének kulcskérdése is lehet.¹²

Napjaink hadviselésével kapcsolatban Szternák György megállapítja, hogy a fegyveres erő fő feladata továbbra is a fegyveres küzdelem megvívása a politikai célkitűzés alapján. Emellett egyre nagyobb szerepet kaptak más tényezők is, mint például a politikai befolyásolás, a diplomáciai, a pszichológiai, infokommunikációs és kiber módszerek vagy a gazdasági nyomásgyakorlás. Az említett módszerek és eljárások mellett megjelentek az irreguláris és a nem állami (hatalmat helyettesítő, vagy más néven proxy) szereplők a műveleti területen. A katonai műveletektől függetlenül az államokkal szemben állandó a kibertámadás, esetleg a hatás alapú művelet¹³ vezetése vagy annak lehetősége. A szerző „A fegyveres küzdelem megvívása” című tanulmányában azt állítja, hogy a jövő katonai műveleteiben a mennyiségnek és a minőségnek új arányai alakulnak ki a művelet megvívásának valamennyi területén. A most még esetenként meglévő mennyiségi szemléletet fel fogja váltani a minőségi megközelítés valamennyi parancsnoknál és katonánál.¹⁴

A geopolitikai és a geostratégiai jellemzők nagyban befolyásolják jelenkori világgunkat. A biztonsági környezet dinamikus változásaira Magyarország is választ keres. Számos összkormányzati és katonai válasz között ismét felmerült a területvédelem – mint koncepció – alkalmazása az ország biztonságát fenyegető veszélyekre

11 Vlagyimir Putyin orosz elnök a *Financial Times*nek adott nyilatkozatában többek között a következőket mondta: „A jövőben az az ország fogja uralni a globális kapcsolatokat, amelyik élen jár a mesterséges intelligencia fejlesztésében... A jövő háborúit már mesterséges intelligenciával működő robotokkal, drónokkal vívják az országok, nem katonákkal. A mesterséges intelligencia jelenti a jövőt, nemcsak Oroszország, de az emberiség számára is. Előre nem látható lehetőségek rejlenek a mesterséges intelligencia fejlesztésében, de egyben fenyegetés is, a kimenetelt nehéz előre megjósolni. Bárki is lesz a vezető ebben a szférában, a világ ura is lesz. Ha mi leszünk a vezetők ezen a területen, mindent megosztunk az egész világgal.” Idézi Koós Gábor – Szternák György: A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei. *Felderítő Szemle*, 18. évf. (2019), 4. szám, 125. o.

12 Koós Gábor – Szternák György i. m. 130–131. o.

13 A társadalom és annak védelme olyan számítógép-hálózatokkal átszőtt rendszerek együttese, amelyben a biztonságos működés kölcsönösen függ a többbitől. Elegendő egy fontos rendszerelemet működésképtelenné tenni vagy működésében korlátozni, és az – éppen a hálózatoknak köszönhetően – negatívan befolyásolja más hasonló fontossággal bíró elemek működőképességét is. Ennek következtében a rendszer bármelyik súlyponti elemének információs támadása, vagy védelme nemzetbiztonsági kérdés, amely kihat az egész társadalomra, és közvetett vagy közvetlen hatással van a fegyveres küzdelem sikerére is. Szternák György: A fegyveres küzdelem megvívása (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata). i. m. 118–121. o.

14 Uo. Ezzel az állítással a szerző a tanulmány egy későbbi részében vitába száll.

adott lehetséges katonai válaszlépések között. Az alapgondolat egyáltalán nem újdonság. Ezt a gazdag nemzetközi és hazai szakirodalom egyértelműen alátámasztja. Kétségtelen azonban, hogy ez a fajta védelmi felfogás az egyébként is összetett képhez további vizsgálati szempontokat ad. Ez a cikk témája szempontjából nagyon fontos. Általa megfigyelhető, hogy még egy olyan összetevő adódik a védelmi képességhez, aminek sajátos követelményrendszere van. El kell ismerni, hogy ez beilleszthető a konvencionális hadművelési elvek közé, azonban itt is megjelennek egyedi hadművelési követelmények. A koncepció velejárója, hogy az egyes területvédelmi egységeknek más és más lesz az alkalmazási környezete. Például:

- eltérő időpontban „csatlakoznak” az összefegyvernemi harchoz;
- különböző lesz a terep;
- másféle lesz az egység elhelyezkedése a harcrendben.

Az eltérő alkalmazásból következnek az eltérő hadművelési követelmények, tehát egyedi támogatási igények is lesznek.

Napjaink hadviselését számos tényező befolyásolja. Ezek külön-külön is rendkívül összetettek. Elemzésük bonyolult. Ebből az következik, hogy a jövőt megjósolni sem egyszerű feladat. A számos bizonytalanság, és a folyamatos változás ellenére mégis ez a hadtudósok legfontosabb feladata. Választ kell találni arra a kérdésre, hogy milyen lesz egy elkövetkező háború. A fejezet összegzése képpen megállapítható, hogy a jövő hadviselésében az alábbi tényezők nagy szerephez jutnak:

- A gócjellegű összecsapások a hadszíntér kiüresedését eredményezik. Ezért az összhaderőnemi parancsnok a katonai tevékenységek elvégzésére feltehetően több kisebb földrajzi térséget (művelési területet) jelöl ki. Ennek a kiterjedése nem lesz nagyobb, mint amekkora a katonai feladat elvégzéséhez feltétlenül szükséges. Fontos, hogy valamennyi elkülönült művelési területen – és azon belül – az (al) egységek egységes elgondolás alapján alkalmazzák képességeiket. Az így létrejövő „megosztott műveletben”¹⁵ a harcászat jelentősége felértékelődik. Ezek az összeütközések összességében hatalmas művelési területre terjednek ki, de sejtyszerűen elszigetelődnek. Több dimenzióban fognak zajlani, ideértve az úgynevezett „szürke zónát” is. Nagy művelési tempót feltételez, és rendkívül gyors lefolyásúnak ígérkezik.
- A hadszíntereken meghatározó lesz az autonóm harci eszköz, a mesterséges intelligencia,¹⁶ a kiberművelet és a robothadviselés. A különleges művelési alegységek jelentősége és a precíziós csapásmérés fontossága fokozódik. Ez a két megközelítés az innovatív,¹⁷ digitális, platform alapú haderő, a közös művelettervezés, a magas mobilitás és interoperabilitás nélkül elképzelhetetlen.

Könnyen belátható, hogy a haderő fejlesztésénél ezeket a gondolatokat hiba lenne figyelmen kívül hagyni. Ebből az következik, hogy a tendenciákat a harctámogató és

15 Distributed Operation – megosztott művelet: hadviselési koncepció. Az Amerikai Egyesült Államok Tengerészgyalogságának szabályzatai előszeretettel említik. A Hadtudományi Lexikon 2019-ben kiadott új kötete a fogalmat nem tárgyalja.

16 Ezen a területen figyelemre méltó Izrael CARMEL programja.

17 Az innováció hatása a haderőre kiemelkedő fontosságú kutatási téma. Ezen a területen Porkoláb Imre munkássága meghatározó jelentőségű a magyar hadtudományban.

a harckiszolgáló rendszereknek is követnie kell. Ez az elgondolás a kiinduló alapja a következő résznek.

Logisztika az új hadviselés tükrében

Ma már szinte közhelynek hat a megállapítás, hogy a logisztika átalakulóban van. Ennek az az oka, hogy a technológiai fejlődés átfomálja a vásárlói szokásokat. Kutatni kell a fejlődés irányait, és ennek megfelelően fejleszteni kell az ellátási láncot. Ebből következik, hogy az ellátási lánc menedzsment változásának irányai¹⁸ és a technológiai kutatások¹⁹ átfomálják az optimalizálási módszereket. A civil logisztikai eljárások változása a katonai logisztikára is hatást gyakorol.²⁰ Ennek oka egyszerű: alapvető elvárás, hogy a modern haderő támogató rendszere összeegyeztethető legyen a polgári kapacitásokkal²¹ amellet, hogy a hadműveleti követelményeknek is maradéktalanul megfeleljen. Ebből egyenesen következik, hogy a katonai logisztika nem lehet statikus, ezért a haderőfejlesztés nélkülözhetetlen részét képezi a katonai logisztika korszerűsítése.

Minden katonai logisztikai támogató rendszer megalkotásánál – sok egyéb tényező mellett – kiinduló pontként kell tekinteni a hadműveleti követelményekre. Az előző fejezet a modern hadviselés néhány kihívását elemzi és összegzi. Az eredményeket gyakorlatilag hadműveleti alapkövetelményként értékeli. Erre azért volt szükség, hogy a megállapítások tükrében következtetéseket lehessen levonni a katonai logisztikai támogató rendszerrel kapcsolatban. Szélsőségesen leegyszerűsítve: vizsgálni kell, hogy a logisztikai elvek támogatják-e a hadműveleti követelményeket! A következő alfejezetek néhány nehézséget vesznek számba.

Az ellátási lánc

A mai katonai logisztikát meghatározza az ellátási lánc szemlélet. Ez a katonai logisztikai támogatás szervezésének egyik elméleti alapja. A tézis az 50-es-, 60-as évek - lineáris funkcionális gondolkodását tükrözi.²² Ennek igazolására elég a szövetséges összhaderőnemi logisztikai doktrínára vagy a NATO műveleti támogatásilánc-

18 Például szolgáltatás hálók vagy többcsatornás ellátási lánc. Szegedi Zoltán: Ellátási lánc menedzsment. Budapest, Kossuth Kiadó, 2012.

19 2014-ben az IBM ellátási lánc folyamatokért felelős felső vezetőket arról kérdezett, hogyan alakítja át munkájukat a technológia. A cégóriás három fejlődési szakaszt azonosított. Az elsőben a folyamatok átláthatósága, pontos követhetősége a cél; a másodikban online technológiákkal a partnerek mélyebb bevonására törekednek a cégek; a harmadikban aktívan együttműködnek az ügyfelekkel, hogy visszajelzéseik a termék- és szolgáltatásportfolióban is megmutatkozzanak. Itt tehát a logisztikai folyamatok már a termék részévé válva növelik annak értékét. logisztika.com, 2014.

20 Ez azért van így, mert bizonyos esetekben a katonai készleteket a nemzetgazdaságból pótolják, vagy egészítik ki. Tehát a katonai logisztikának csereszabatosnak kell lennie a polgári logisztikával.

21 Ennek az az oka, hogy a katonai logisztika számos polgári forrásból származó szolgáltatást vesz igénybe.

22 Az ellátási láncról számos tanulmányt adott ki a Szegedi – Prezenszki szerzőpáros. A törzsszövegben hivatkozott adat forrása: Szegedi Zoltán – Prezenszki József: Logisztika – menedzsment. Harmadik kiadás, Budapest, Kossuth Kiadó, 2005. 336–337. o.

menedzsment elméletére és azok megfogalmazásaira gondolni. Az ellátási lánc minden eleme az összhaderónemi műveletet tartja szem előtt. Ez a logisztika „törvényeit” követve azt jelenti, hogy a teljes rendszert ehhez a követelményhez optimalizálják.²³ A jövő hadviselésével kapcsolatban az alábbi, a katonai logisztika lényegét érintő kérdések merülnek fel:

- Vajon az 50-es-, 60-as évek gondolkodásmódja megállja a helyét a hibrid hadviselésben?
- A lineáris gondolkodás alkalmazható a hálózat alapú hadviselésben?
- Az összhaderónemi logisztika optimális állapota alkalmas minden egyes (megosztott) művelet támogatására?

Élek a feltételezéssel, hogy az egyes „megosztott műveleti területeken” feladatot végrehajtó alegységek más-más rugalmasságot és dinamizmust képviselnek. Vagyis a logisztikának is más-más műveleti tempóra lesz szüksége. Ebből következik, hogy a teljes összhaderónemi műveletre kidolgozott logisztikai támogató rendszer nem lehet optimális minden különálló „megosztott” műveleti terület számára. Ezt a megállapításomat arra alapozom, hogy az ellátási lánc minden elemének képesnek kell lennie kiszolgálni a különböző követelményrendszerű műveleteket, amire a teljes rendszer optimuma miatt az nyilvánvalóan nem képes. Vagyis ha a logisztikai támogatás nem megfelelő, sérül a katonai művelet. Ebből a gondolatmenetből arra lehet következtetni, hogy a hadszíntér valamennyi megosztott elemére külön-külön kell logisztikai elgondolást kidolgozni annak érdekében, hogy ne károsodjon a művelet elsődlegességének elve. Ennek az elképzelésnek már semmi köze sincs ahhoz az összhaderónemi ellátásilánc-koncepcióhoz, ahonnan indultunk.

Az összhaderónemi ellátásilánc-koncepció „megtámadása” után lényegi-, rendszerelméletet érintő kérdést is fel kell tenni: Mi legyen az optimalizáció célfüggvénye? Mi az, aminek a szempontjából akarjuk az optimális megoldást elérni? Az erre adható válasz viszonylag egyszerű: a művelet elsősége. A polgári logisztikában általában a cél a nyereség maximalizálása, vagy a nyereség-kockázat arány optimális szintjének elérése, ha többcélú optimalizálásról²⁴ teszünk említést. Az optimum ennek megfelelően a döntéshozó kockázatkezelési-kockázatvállalási hajlandóságától függ, mely szubjektív tényező. Esetünkben azonban más szempontokat is figyelembe kell venni. A folyamatban levő változások arra hívják fel a figyelmet, hogy a „megosztott műveleti területen” túl, figyelembe kell venni az időtényezőt. Ezt csak úgy lehet megtenni, ha az ellátási lánc szabályait radikálisan felülírjuk. Lényegbevágó a katonai (politikai) célok elérése és a katona életének megóvása. Ebből az következik, hogy alapvető az ilyen típusú műveletek logisztikai támogatásának szervezésében is a decentralizált döntéshozatal, a decentralizált vezetésirányítás mellett. Ezt az előző fejezetben részletezett hadműveleti elvekkel kapcsolatban úgy látom megvalósíthatónak, hogy a logisztikai támogatás feladat-felelősség-hatáskör hármásával már a harcászati szintű parancsnok is rendelkezik. Ezzel biztosítható

23 Az alapelv szerint a teljes rendszer optimális állapotát kell keresni, mert a részoptimumok összege nem adja a teljes rendszer ideális helyzetét.

24 Például: tőzsdei műveletnél optimálisan diverzifikált portfólió kialakítása.

olyan gyors (logisztikai) döntések meghozatala, amelyik a katonai művelet eredményes végrehajtását szolgálja. Ennek kell tehát alárendelni a logisztikai rendszer kialakítását és gyakorlatát is. Ez a gondolat a katonai műveleti logisztika szabályzatrendszerében és a mai joganyagban (például közbeszerzés) nem tükröződik.

A hagyományos logisztikai ellátási láncok átalakításának igénye a polgári ellátás szervezésében egyre nagyobb teret nyer. Napjainkban közhelynek számít, hogy a civil ellátási láncokban, a termékeknél nem alapvetően a termékek versenyeznek egymással, hanem az ellátási láncok. A komplex rendszerek fejlettsége és rugalmassága határozza meg, hogy milyen mértékben lesznek képesek kielégíteni a felhasználói (fogyasztói) igényeket. Az ellátási láncok azonban egy olyan lineáris gondolkodás mentén alakultak ki, melyek az ellátási lánc vertikális tagozódásából adódóan a vertikálisan egymáshoz kapcsolódó szervezetek szoros együttműködését tételezi fel. A 21. században azonban egyre inkább előtérbe került a hálózatosodás: az a folyamat, mely azt támasztja alá,²⁵ hogy az egyes lineárisan felépülő ellátási láncokon túlmenően, a hálózatban a vertikális és horizontális kapcsolatok együtt léteznek. A hálózat tagjának a hálózatba való beágyazottsága határozza meg, hogy az adott tagnál jelentkező igény milyen gyorsan és milyen rugalmassággal elégíthető ki a hálózat többi tagjával együttműködésben.²⁶

Ha ezt a hálózat elméletet a katonai műveleti logisztika szempontjából elemezzük, két dolgot láthatunk:

- Egyrészt azt, hogy a rendszer akkor működik jól, ha az a jogszabályi környezet, az intézményi és a szervezeti háttér, valamint a rendelkezésre álló erőforrások révén olyan komplex rendszerre tud támaszkodni, amely ismeri és megérti a katonai művelet lényegét. Röviden: motivált a műveleti oldalon jelentkező igények folyamatos és gyors kielégítésére.
- Másrészt, amelyik figyelembe veszi a világ globalizációját, és azt, hogy a szövetségi védelmi rendszerből adódóan a rendszer más országaival, szolgáltatóival szoros együttműködésben, globális hálózat tagjaként kell kielégíteni a műveleti igényeket.

A fentiekből következik, hogy az ellátási lánc hagyományos, kereslet vezérelt elve nehezen tud hatékony választ adni az előző fejezetben részletezett hadműveleti követelményekre. Ezek az igények nem előre jelezhetők abban az időtartamban, amit egy adott anyag az ellátási láncban eltölt. Kijelenthető, hogy az ellátásiláncszemlélet nem megfelelő válasz a modern műveletek logisztikai támogatásának rendszerszintű kihívásaira. Olyan látásmód szükséges, amely a nehezen előre jelezhető, esetenként rendkívül változékony, felhasználó érzékeny igényeket is hatékonyan ki tudja elégíteni. Új szemléletű megoldást kell kidolgozni, amely a műveletek elsőség-, átfutási idő, költséghatékonyság, rendelkezésre állás, ellátási színvonal ellentéteit fel tudja oldani. Erre a kutatás jelenlegi állásánál egy megoldást látok: az ellátási hálózatot. Ez egy olyan információ alapú, valós igényeket kezelő rendszer, amely

25 A gondolat szorosan kapcsolódik Porter versenyképességgel kapcsolatos gondolköréhez.

26 Marey, O., Bentahar, J., Khosrowshahi-Asl, E., Sultan, K., & Dssouli, R: Decision making under subjective uncertainty in argumentation. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing*, VI, 2015. 307–325. o. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12652-015-0265-z> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

hatékonyan ki tudja egészíteni a készletalapú ellátási láncot. Az új műveleti kihívások tükrében a két rendszer szükség szerinti kombinációja eredményesen adhat választ a speciális kérdésekre. A jól előre jelezhető közös használatú anyagok²⁷ továbbra is érkehetnek a műveleti ellátási láncon, míg a speciális, csak az adott területen jelentkező feladat sikeres végrehajtása érdekében igényelt egyedi anyagok beszerzését egy ideiglenes műveleti ellátási hálózat szolgálhatja. Ennek a megközelítésnek létjogosultságát erősíti az a tény, hogy a hadviselés is a hálózatos megoldások felé fejlődik.

A haderő felvonulása

A katonai szervezetek átcsoportosítása négy fázist tartalmaz: a tervezést, az előkészítést, az átcsoportosítások végrehajtását és az RSOM tevékenységet. Ebben a folyamatban a téma szempontjából kiemelt jelentőségű az RSOM körlet.²⁸ Ez valójában egy bonyolult és hosszú ideig tartó feladatrendszer, amely térben elkülönül, de fázisai egymásra épülnek. A koncepció lényege, hogy a műveletek végrehajtására létrehozott katonai szervezetek légi, vízi és földi átcsoportosítással érkehetnek meg az RSOM körletbe. Szükség esetén végrehajtják a technikai kiszolgálásokat, amelyek biztosítják a haditechnikai eszközök szállítási helyzetből harchelyzetbe állítását. Ezek után a katonai szervezetek felveszik a számukra meghatározott harcrendet. (JP 3-35)

Az erők felvonulásával kapcsolatban Keszthelyi Gyula a hatásalapú műveletek logisztikai támogatásának elemzése alatt egy rendkívül tanulságos összefüggésre hívja fel a figyelmet. Az első öbölháború végkövetkeztetéseinek egyike az volt, hogy a jövőbeni lehetséges ellenfél nem fog hat hónapot adni a csapatok és a készletek felvonultatására, ezért a stratégiai mobilitásnak és a hadszíntéri logisztikai folyamatoknak sokkal rugalmasabban reagálóknak kell lenniük.²⁹ Erre alapozva megkérdőjelezem és vitatom a kizárólag RSOM körletre alapozott csapatfelvonulás életképességét. Feltételezem, hogy e mellett szükség lesz harcképes (al)egységek mozgatására is a jövő műveleteiben.

Mennyiség vs. minőség

Szternák György „A fegyveres küzdelem megvívása” című tanulmányában azt állítja, hogy a jövő katonai műveleteiben a mennyiségnek és a minőségnek új arányai alakulnak ki a művelet megvívásának valamennyi területén. A most még esetenként meglévő mennyiségi szemléletet fel fogja váltani a minőségi megközelítés valamennyi parancsnoknál és katonánál.³⁰ Ezzel a megközelítéssel kénytelen vagyok vitatkozni.

27 Például ruházat, üzemanyag, élelmezés, infrastruktúra.

28 Az RSOM művelet fázisai: az erők fogadása (Reception), az állomásoztatás (Staging), az előre vonás (Onward movement).

29 Keszthelyi Gyula: A hatásalapú műveletek logisztikával szemben támasztott újszerű kihívásai Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bólyai János Katonai Műszaki Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2008. 46–47. o.
<http://m.ludita.uni-nke.hu/repositorium/handle/11410/9688> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)

30 Szternák György: A fegyveres küzdelem megvívása (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata). i. m. 118–121. o.

Ismert, hogy az F-35 típusú 5. generációs vadászpilóta nélküli repülőgépek 100 millió dollárba kerülnek. Egy kiváló minőségű kvadrokopter ára 1000 dollár. Ez azt jelenti, hogy a száz-ezer pilóta nélküli eszköz készülhet egy F-35 vadászpilóta nélküli repülőgépből, egységes alkalmazásuk esetén az ellenfélnek nem sok esélye marad a robbanóanyagot hordozó száz-ezer drónból álló sereg egyidejű támadásával szemben.³¹ A tömeges dróntámadás egyáltalán nem a fantázia születte. Közismert, hogy Sanghaj futurisztikus szilveszteri drónbemutatóval köszöntette a 2020-as esztendőt. A showban mintegy 2000 repülő eszközt alkalmaztak. Erről a pontról már csak fantázia kérdése, hogy mi másra lehet még a felhasználni ilyen géptömeget. Joggal merül fel az a kérdés is, hogy vajon mennyi repülőgépet tudnak valójában egyszerre irányítani, ha 2000-et bevallanak? Más szóval speciális helyzetekben – egy jó ötlettel a mennyiség minőségigé válik.³²

Összegzés

Tanulmányom összegzéseként elmondhatom, hogy jelenkorunk és a közeljövő hadviselését egy olyan logisztikai rendszer kísérli meg támogatni, amelynek elméleti alapjai 1950 óta gyakorlatilag változatlanok. A mai konfliktus kiberműveletei-, a hibrid háború fázisai-, a „megosztott műveletek” és a hatás alapú műveletek egymástól gyökeresen eltérő hadműveleti követelményeket támasztanak. A nemzetközi jelenségek mellett számolni kell a nemzeti sajátosságokkal is. Élek a gyanúval, hogy az összhaderőnemi ellátási lánc koncepció erre önmagában már nem alkalmas. Szükség van tehát a nézet átgondolására olyan szemmel, ami figyelembe veszi az eltérő hadműveleti igényeket.³³ A katonai logisztikai támogató rendszer teljes átgondolása már nem halasztható sokáig, ugyanis a logisztika a fegyveres erő műveleti alkalmazása során – a legteljesebb lojalitása és áldozatvállalása mellett is – csak azt képes nyújtani, amire létező képessége alkalmassá teszi.

Magyarország honvédelmi minisztere történelmi hibának nevezte a Magyar Honvédség bizonyos képességeinek elhanyagolását.³⁴ Történelmi hiba tehát kizárólag a központosított, ellátási lánc alapú logisztikai támogatásban gondolkodni egy olyan közegben, ami legalább három, de inkább négy sebességű³⁵ műveleti környezetet feltételez.

A tanulmány megjelentetésével a kihívásokat óhajtottam megemlíteni. Ezentúl igazolni kívántam, hogy a hadelméleti kérdések kategorizálása után szükséges a támogatási kérdések kutatása és rendszerezése. Ehhez sebészi pontosságú elemzésekre van szükség, aminek eredménye lehet vitriolos kritika. Elengedhetetlen, hogy a logisztika kérdéseit a hadműveleti követelmények tükrében vizsgáljuk. Észre kell

31 Uo. 122. o.

32 Ez nem példa nélküli a hadtörténelemben. A Harmadik Birodalom nehézpáncélosai az adott kor ipari remekei voltak. Mégsem tudták felvenni sokáig a harcot a csatateret elárasztó T-34-esek tömegével.

33 Ha a tömeges drónalkalmazásra gondolunk, a jövőben nagy szükségünk lesz a fantáziánkra is a tudományos elemzések mellett.

34 Benkő Tibor: *A Magyar Honvédség jelene és jövője*. i. m. 150. o.

35 Lásd Szendy professzor három fázisú műveleteit, amihez még a területvédelmi koncepció is hozzá adódik Magyarországon esetében.

venni, hogy elérkezett az idő a katonai logisztika alapelveinek átértelmezésére. Be kell látni, hogy az 1950-es évek logisztikai gondolkodásmódjával a jövő hadművelését és harcászataát támogatni nem lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Benkő Tibor: A Magyar Honvédség jelene és jövője. *Hadtudomány*, 29. évf. (2019), 1–2. szám, 149–155. o.
http://real.mtak.hu/104554/1/2019eA%20Magyar%20Honv%C3%A9dseg%20jelene_Benke%20Tibor.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- Horváth L. Attila: Ajánlások a katonai logisztika történetének tanulmányozásához.
 In: Horváth L. Attila: 52 év a katonai logisztika szolgálatában. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.
- JP 3-35 Deployment and Redeployment Operations; Joint Chief of Staff 2018
https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp3_35.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- Keszthelyi Gyula: A hatásalapú műveletek logisztikával szemben támasztott újszerű kihívásai Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bólyai János Katonai Műszaki Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2008.
<http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9688> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- Koós Gábor – Szternák György: A mesterséges intelligencia katonai felhasználásának lehetőségei. *Felderítő Szemle*, 18. évf. (2019), 4. szám, 117–135. o.
<https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2019-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- logisztika.com: Kutatás az ellátási lánc menedzsment és a technológia közös jövőjéről. n p, 2012.
<https://logisztika.com/kutatas-az-ellatasi-lanc-menedzsment-es-a-technologia-kozos-jojojerol/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- Marey, O., Bentahar, J., Khosrowshahi-Asl, E., Sultan, K., & Dssouli, R: Decision making under subjective uncertainty in argumentation. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing*, VI, 2015.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s12652-015-0265-z> (Letöltés ideje: 2019. 09. 28.)
- Szegedi Zoltán: Ellátási lánc menedzsment. Budapest, Kossuth Kiadó, 2012.
- Szegedi Zoltán – Prezenszki József: Logisztika – menedzsment (Harmadik kiadás). Budapest, Kossuth Kiadó, 2005.
- Szendy István: Korunk és hadviselése. *Hadtudomány*, 28. évf. (2018), 2. szám, 3–17. o.
http://real.mtak.hu/82567/1/ht2018_2_5_19_u.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- Szternák György: A fegyveres küzdelem megvívása (Az új módszerek, formák háttere; a jellemzők vizsgálata). *Hadtudományi Szemle*, 10. évf. (2017), 1. szám, 113–125. o.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00034/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2017_1_113-125.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

A Magyar Hadtudományi Társaság beszámoló küldöttgyűlése

2020. szeptember 11-én került sor a Magyar Hadtudományi Társaság eredetileg márciusra tervezett, a koronavírus-járvány miatt elhalasztott beszámoló küldöttgyűlésére, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hungária körúti campusának dísztermében. A járványveszély elkerülése érdekében rendkívüli óvintézkedések mellett megtartott küldöttgyűlést Szenes Zoltán nyugálományú vezérezredes, egyetemi tanár, a Társaság elnöke nyitotta meg. Köszöntőjében kiemelte, hogy a vírushelyzet és a törvényes beszámolási kötelezettség közeledő határideje miatt különösen örömteli, és a Társaság életerejét mutatja, hogy a 103 küldöttből 63 fő megjelent, így a határozatképesség biztosított.

A köszönetnyilvánítás után ismertette a küldöttgyűlés tervezett napirendjét, amelyet a beszámolókkal együtt a küldöttek előre megkaptak, illetve a Társaság honlapján (www.mhtt.eu) is olvashattak. A küldöttgyűlés ezt követően nyílt szavazással, egyhangúlag elfogadta a napirendi pontokat, a tisztségviselők személyét, és hozzájárult ahhoz, hogy az eseményen hangfelvétel készüljön.

Az elfogadott napirendi pontok a következők voltak:

1. A tisztségviselők megválasztása (levezető elnök, a Szavazatszámoló Bizottság, a jegyzőkönyvvezető és a jegyzőkönyv-hitelesítők), napirendi pontok elfogadása (nyílt szavazás).

Előadó: Szenes Zoltán, az MHTT elnöke

2. Vendégelőadás: A Magyar Honvédség modernizációja és a hadtudomány.
Előadó: Sticz László dandártábornok, a Magyar Honvédség Parancsnoksága Haderőtervezési Csoportfőnökség csoportfőnöke
3. A Társaság 2019. évi tevékenységéről készült beszámoló megvitatása és elfogadása.
Előadó: Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
4. Beszámoló a Társaság 2019. évi pénzügyi gazdálkodásáról, a pénzügyi beszámoló elfogadása.
Előadó: Dénes László, gazdasági elnökhelyettes
5. A Társaság 2020. évi munkatervének megtárgyalása és elfogadása.
Előadó: Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
6. A Felügyelő Bizottság beszámolójának elfogadása.
Előadó: Csery-Szűcs Péter, a Felügyelő Bizottság elnöke
7. Az Etikai Bizottság beszámolójának elfogadása, új Etikai Kódex jóváhagyása.
Előadó: Király László, az MHTT Etikai Bizottságának elnöke
8. A Társaság új gazdasági elnökhelyettesének megválasztása (nyílt, majd titkos szavazás).
Előadók: Fórizs Sándor, a Jelölő Bizottság elnöke
Heiling Ottó, a Szavazatszámoló Bizottság elnöke
9. Javaslat a Társaság Díj Szabályzatának módosítására, határozathozatal.
Előadó: Krizbai János, az MHTT elnökhelyettese, a Díjbizottság elnöke
10. Elismerések átadása.
Átadó: Szenes Zoltán, az MHTT elnöke
11. Egyebek, illetve a küldöttgyűlés bezárása.
Előadó: Hegedűs Henrik alelnök, a küldöttgyűlés levezető elnöke.

Előadás

a Magyar Honvédség modernizációjáról és a hadtudomány szerepéről

Szenes Zoltán elnök a megnyitójában külön is említette a Hadtudományi Társaság küldöttgyűlésén újnak számító, a Magyar ENSZ Társaság gyakorlatából átemelt főelőadás műfajának programba illesztését. Ezt Sticz László dandártábornok, a Magyar Honvédség Parancsnoksága Haderőtervezési Csoportfőnökség csoportfőnöke tartotta *A Magyar Honvédség modernizációja és a hadtudomány* címmel.

A PowerPoint-os előadás bevezetője rövid visszapillantást nyújtott a Zrínyi-program születéséről, arról a történelmi pillanatról, amikor a történelmi szükségszerűség találkozott a politikai támogatással, a pénzügyi források hozzárendelésével és a jó időpontban elkészült tervekkel. A 2016-ban indított Zrínyi 2026 honvédelmi és haderőfejlesztési program (amelyet, mint megtudhattuk, mára inkább Zrínyi HHP-nek neveznek a haderőtervezők, mivel a tervezési ciklus vége már 2030) a honvédelem és a haditechnika együttes modernizációját tűzte ki célul. Elméleti alapként Sticz dandártábornok Szun Ce, Zrínyi Miklós és Clausewitz munkásságát és a legújabb hadtudományi kutatásokat említette. A haderő komplex fejlesztési tervének névadójaként egyenesen a hadtudományi író és katona Zrínyi Miklóst (1620–1664) nevezte meg,

és az ő szavait („fegyver, fegyver, fegyver kívántatik...”), illetve a haderőfejlesztés és -tervezés, a számvetések készítése példaként a *Tábori kis tracta* című munkáját emelte ki.

Ezt követően röviden felvázolta azt a biztonsági környezetet, amelyre válaszként született meg a Zrínyi HHP. A legfőbb elemek: a gazdasági súlypontok áthelyeződése, a pandémia, a migráció, a klímaváltozás, a szervezett bűnözés, a többpólusú világ kialakulása és az ezzel járó instabilitás együtt arra a következtetésre vezették a politikai és a katonai vezetést, hogy a biztonsági környezet romlása nem átmeneti jelenség, és a kihívásokra egy valós képességekkel rendelkező, hiteles, rugalmas, ellenálló, a szövetségi keretek között is alkalmazható, de önállóan is reagálni képes nemzeti haderőre van szükség. Ennek nyomán született meg a védelmi képességek fejlesztésének, folyamatos transzformációjának az elgondolása, ami a Zrínyi-programban öltött testet.

E program keretében a Magyar Honvédség hosszú távú képességfejlesztésével együtt meg kell tervezni és végre kell hajtani az elavult eszközök fokozatos lecserélését, a magyar hadiipar talpra állítását és fejlesztését, valamint a Magyar Honvédség és a társadalom közelítését. Azaz a program nem csak a haderő, de a magyar gazdaság fejlesztését is szolgálja, és humán, társadalmi célkitűzései is vannak. Sticz tábornok látványos grafikonon mutatta be a védelmi kiadások alakulását a program előtti és a tervezett futama alatti időszakban, pontosan jelezve a fejlesztés történelmi jelentőségét, amely szerint a honvédelmi finanszírozás a 2010-es évek 1% alatti GDP részarányáról a 2020. évben 1,28%-ra emelkedik, ami 2024-re várhatóan eléri a 2,08%-ot.

A küldöttgyűlés résztvevői a haderőtervezés legilletékesebb vezetőjétől kaptak betekintést a tervezési-fejlesztési tervekbe és e szerteágazó munka részleteibe. Az előadó nem titkolta, hogy a haditechnikai modernizáció újfajta megközelítést tett és tesz szükségessé a haderőtervezésben is. Első lépésként egy képességleltár és -térkép készült, majd ennek alapján megfogalmazták a hiányokat és a szükséges fejlesztések irányát. A tervezés a NATO által elfogadott eljárási mód alapján történik, amelynek során a folyamatokat teljes életciklusukban vizsgálják: a beszerzés, a fenntartás, a működtetés és a kivonás egyidejű és komplex figyelembe vételével. A tervezéshez tartozik az új haditechnikának megfelelő szabályzók, doktrinák és szabályzatok elkészítése, a katonai szervezetek, a kiképzési tervek, a logisztikai támogatás, vezetésirányítás szükség szerinti átalakítása és az infrastrukturális feltételek (raktárak, közlekedés stb.) biztosítása.

Az előadás következő részében Sticz dandártábornok átfogó, táblázatokban is összefoglalt képet adott a szárazföldi haderő és a légi modernizációjának állásáról, a már beszerzett, beszerzés alatt álló és tervezett haditechnikai eszközökről, valamint a valós katonai képesség másik alapvető szereplőjével, a katonával kapcsolatos fejlesztésekről. Az egyéni túlélőképesség fokozását szolgálja a katonák ruházatának, védőfelszerelésének, fegyverzetének, a digitális vezetési, irányítási és egyéb eszközeinek megújítása, amelyet a „digitális katona” program foglal magában. Végül szó esett a katonai vezetésirányításban mindezekkel párhuzamosan bekövetkezett változásról, struktúraváltásról, amelynek nyomán a stratégiai szintet a Magyar Honvédség Parancsnoksága, a hadműveleti szintet az MH Tartalékképző és Támogató Parancsnokság és az MH Transzformációs Parancsnokság, a harcászati szintet a katonai szervezetek jelentik.

Az előadás utolsó nagy egységéhez, a hadtudomány helyéhez és szerepéhez a transzformáció fogalmának definiálásán keresztül jutott el Sticz László. Az általa adott meghatározás szerint a transzformáció folyamatos, meghatározott végállapot nélküli proaktív tevékenység, amelynek mozzanatai: a jövőkutatás, a tapasztalatfeldolgozás, a doktrinafejlés (stratégiák, szabályzatok) és a katonai-szakmai tudományos munka. Ebben a modellben a jövőkép kialakítása a tudományos kutatás, az igények megfogalmazása a haderőnemi szemlélők, a szakmai irányítás a haderőnemi tervezők és a Transzformációs Parancsnokság feladata, míg a katonai szervezetek a végrehajtók. A hadtudomány a Magyar Honvédség Parancsnoksága értelmezésében olyan, elméleti tételeket és tapasztalatokat összefoglaló ismeretrendszer, amelynek lényegi ismertetőjegye a visszacsatoló tapasztalatelemzés. Helye és szerepe a jövő biztonsági, technikai stb. irányainak előrejelzése, a jövőkutatás a haderő megújítása érdekében, az innovatív gondolkodás és nem utolsósorban a társadalom és a haderő közötti közvetítés.

Az előadást követően mód nyílt néhány kérdés megfogalmazására. A kérdések között felmerült az inkurrencia, a lecsereendő szovjet haditechnika sorsa, az önkéntes tartalékos rendszer. E napirendi pontot Szenes Zoltán, az MHTT elnöke zárta le, azzal, hogy a Társaság tagságának és különösen szakértőinek feladata a magyarázat („mi történik?”) keresése és a jövőkép, a várható hadművészeti, haditechnikai irányok megfogalmazása.

A Magyar Hadtudományi Társaság küldöttgyűlésén elfogadott határozatok

A következő két napirendi pont az Elnökség beszámolójának és a Társaság 2020. évi munkatervének az együttes megtárgyalása és elfogadása volt. Mindkettőt Szenes Zoltán terjesztette elő szóbeli kiegészítéssel. Az előbbihez kapcsolódva kiemelte, hogy 2019 a NATO 70. évfordulója jegyében telt el. Az ezt középpontba állító egyetemi rendezvényeken több mint 500 fő vett részt, s készült egy NATO-kötet is. Új kezdeményezések is indultak: a Társaság új social média fórumokon (Facebook, Instagram) jelent meg, elindult a workshop rendszer, amelynek keretében alkalmanként 40-50 embert sikerült mozgósítani, nyitott a Társaság a fiatalok irányába, amelynek eredményeként a 2019-ben újonnan belépő 80 fő között a 30 év alattiak aránya elérte a 45%-ot. Ugyancsak fontos kezdeményezésnek nevezte, hogy a Nemzeti Közszerületi Egyetem hallgatói az MHTT-ben tölthetik a szakmai gyakorlatot (eddig 3 fő élt ezzel a lehetőséggel).

Az elnök önkritikusan szólt az elmaradt együttműködésről az MH kutatóhelyeivel, valamint a kutatási projektek hiányáról. Fontosnak nevezte, hogy a Társaságnak legyenek saját tudományos programjai, és hogy megteremtődjenek a feltételei annak, hogy a Társaság befogadjon pályázatokat, és ezáltal új pénzforrásokat vonjon be a működéséhez.

A 2020. évi tervek közül kiemelte a Társaság *Hadtudomány* című folyóiratának a nemzetközi térre való kilépését szolgáló kezdeményezéseket, valamint az MHTT megalakulásának 30. évfordulójáról való méltó megemlékezést. Ám a nagyszabású tervekkel kapcsolatban józanságra intett, részben a koronavírus járvány, részben a Társaság pénzügyi nehézségei, átmeneti likviditási gondjai miatt. A fent említett fő

feladatok mellett ezért ebben az évben legfeljebb egy (feltehetően online) stratégiai konferencia és egy, a nemrég elkészült Nemzeti Biztonsági Stratégiát középpontba állító (szintén online) workshop megrendezésével kell számolni. A jövőbeli, 2021. évi feladatok közül kiemelte a Társaság Alapszabályának áttekintését, az MHP parancsnokhelyettség, mint a tudományos ügyek felelősével, valamint a HM tudományért felelős főosztályával való kapcsolat megerősítését.

Az elnöki összefoglaló nyomán többen hozzászóltak a beszámolóhoz, kiegészítve a 2020. évi programokat. Nagy László, a Biztonságpolitikai Szakosztály elnöke a „Mindenki hadtudománya” sorozat folytatását, Kocsis László a Légierő Szakosztály képviselőjében az általuk a gimnáziumokban és a Kőbányai Művelődési Központban folyó előadásorozatot, Horváth Attila a Védelemigazgatási és Logisztikai Szakosztály elnöke a fiatalítás fontosságát és a korábbi elnökség erre irányuló törekvéseit emelte ki. Koós Tamás, a Geoinformációs Szakosztály elnöke pedig felhívta a figyelmet, hogy a tervezetben nem jelent meg a beküldött beszámolójuk és programjuk.

A küldöttek a fenti kiegészítéssel egyhangú szavazással elfogadták a Társaság 2019. évi beszámolóját és a 2020. évi munkatervét, amelynek értelmében a Társaság 2020. évi kiemelt rendezvénye a novemberre tervezett „30 éves a Társaság” jubileumi megemlékezés lesz.

Már a beszámolóhoz fűzött elnöki kiegészítésben is szerepelt, hogy a 2020. évben átmeneti likviditási gondokkal küszködik a szervezet. Ezt részletezte Dénes László, gazdasági elnökhelyettes, a pénzügyi jelentéshez tett megjegyzéseiben. A tervezett 6,5 millió Ft-os HM támogatás helyett 4,5 milliót, az MTA-tól a folyóirat megjelenítésére pályázott 1,4 millió Ft helyett 800 ezer Ft-ot kap a Társaság, bár a küldöttgyűlés időpontjában még ezek az összegek sem érkeztek be a számlára. Mindez azt mutatja, hogy a jövőben nagyobb hangsúlyt kell fektetni a tagtoborzásra, a pályázatokra és az adók 1%-ának a bevonására a saját bevételek növelése, a pénzügyi stabilitás érdekében. A nehézségek ellenére a Társaság a betervezett célokat némi módosítással és szigorú pénzügyi fegyvellemmel a 2019-es évben és várhatóan a 2020. évben is meg tudja valósítani.

A küldöttgyűlés ezt követően egyhangúlag elfogadta a 2019. évi pénzügyi beszámolót, majd tudomásul vette a Felügyelő Bizottság és az Etikai Bizottság

jelentését a 2019. évben végzett munkáról, végül jóváhagyta az utóbbi által kidolgozott új Etikai Kódexet.

A küldöttgyűlésen került sor a magánéleti okokból lemondó Dénes László gazdasági elnökhelyettes utódjának megválasztására. A Jelölő Bizottság elnöke, Fórizs Sándor nyugállományú dandártábornok egy főre tett javaslatot: a pénzügyi és jogi végzettséggel is rendelkező dr. Kenessei Zsolt főhadnagy, az NKE HHK oktatója személyében, amelyet a küldöttgyűlés jóváhagyott, majd egyhangú titkos szavazással elfogadott. A Társaság Alapszabálya értelmében ugyancsak a küldöttgyűlésnek kellett dönteni a Társaság adományozta díjak összegéről, amelyre a Díjbizottság elnöke, Krizbai János nyugállományú ezredes, a Társaság elnökhelyettese terjesztett be javaslatot. Az egyhangú döntés szerint a Tanárky-díj összege nettó 300.000 Ft-ra, a Korponay-díj összege nettó 150.000 Ft-ra módosult.

A Magyar Hadtudományi Társaság legfontosabb fóruma a küldöttgyűlés, ezért ezen az eseményen nyújtotta át Szenes Zoltán elnök Nagy László nyugállományú ezredesnek, a Társaság egykori elnökének és az Elnökség örökös tagjának a legnagyobb elismerést jelentő Életmű-díjat (aranygyűrűt), laudálva a kitüntetettnek a Társaság érdekében évtizedeken keresztül végzett munkáját. Ugyancsak ezen alkalommal köszönte meg névre szóló társasági emlékplakettel a távozó gazdasági elnökhelyettes, Dénes László tevékenységét. Zsigovits László és Jakab László pedig a Társaság Érdemes tagja oklevelet és névre szóló emlékplakett-et kapott.

A beszámoló küldöttgyűlést a levezető Hegedűs Henrik, a Társaság alelnöke azzal zárta be, hogy a meghozott döntéseknek köszönhetően biztosított a Társaság törvényes működése, és ez biztos alapot nyújt a 2020. évi programok és célkitűzések megvalósításához.

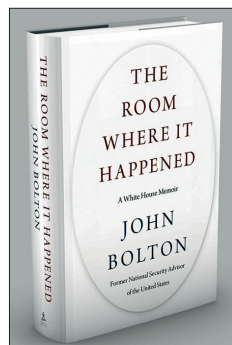
Hausner Gábor

John Bolton

The Room where it happened

(New York, Simon & Schuster, 2020, ISBN 9781797112398)

„A külügyminiszteré a legjobb,
míg a nemzetbiztonsági tanácsadóé
a legnehezebb poszt a kormányzatban”
Condoleezza Rice¹

Donald J. Trump elnök kétségtelenül leghíresebb és legellentmondásosabb megítélésű nemzetbiztonsági tanácsadója a neokonzervatív héja hírében álló John Bolton volt. Nemrég megjelent, jelentős médiavisszhangot kiváltó és botrányt is keltő fehér házi emlékiratában érdekfeszítő és sok szempontból illúzióromboló betekintést nyújt az amerikai nagypolitika és Trump elnök adminisztrációjának napi rutinjába és működésébe, illetve ami talán a legfontosabb részlet, a csúcsvezetői döntéshozatal mikéntjébe. A világ egyik leghatalmasabb vezetőjének tevékenysége sajnálatos módon számos megválaszolandó kérdést vet fel a laikus és a szakavatott olvasó számára egyaránt. Hiszen amellet, hogy bepillantást nyerhet a gyakran zűrzavaros döntés-előkészítő munkafolyamatokba és az amerikai politikacsínálás hétköznapi gyakorlatába, megerősödhet az olvasóban az régi felismerés, hogy a politika elsődlegesen a hatalomgyakorlás művészeté mintsem annak racionális tudománya.

Bolton könyvéből kiderül, hogy számos irracionális tényező látványosan érvényesül Trump elnök munkájában, akinek egyik fő jellemvonása a szentimentális (mondhatnánk karizmatikus) spontaneitás és az üzleties, személyre szabott ego-harcok megvívása bel- és külpolitikában egyaránt. Bolton tapasztalatai és észrevételei alapján megerősítést nyer az a feltételezés, hogy Trump elnök esetében a személyes karizmája, sajátos prekonceptiói, elismerés iránti vágya és média-megjelenéseinek tulajdonított narcisztikus hiúsága sokkal fontosabb tényezőknek bizonyulnak, mint a közel százezer főt számláló washingtoni kormányzati apparátus képviselőinek elképzelései, stratégiái, évtizedes szakmai rutinja és tapasztalatgyűjteménye.

A szerző John Bolton, mint a nagy presztízsű Yale Egyetemen diplomázott jogász, amerikai ENSZ nagykövet és a republikánus Reagan, illetve idősebb és ifjabb Bush elnök adminisztrációjának meghatározó személyisége a Fehér Ház híres Nyugati Szárnyának (West Wing) egyik kiváltságos helyzetű és befolyású személyiségének számított évtizedeken keresztül. Közel negyvenévi washingtoni tapasztalattal és életúttal, Bolton igazi veterán kormányzati tanácsadóként, diplomataként és kiváltképp neokonzervatív eszmeiségű politikusként volt ismert, akinek az amerikai elsőség stratégiája egy pillanatra sem számított pusztá kampányszlogennek vagy politikai

1 Condoleezza Rice volt ifjabb Bush elnök nemzetbiztonsági tanácsadója 2001–2005 között, majd az első afroamerikai női külügyminisztere is 2005–2009 között, Colin Powell tábornok utódaként.
Bolton: i. m. 46. o.

lözungnak. Kinevezése a Trump adminisztráció egyik legfontosabb és legnehezebb pozíciójába, H. R. McMaster tábornok utódjaként, éppolyan viharosra és nagy visszhangúra sikeredett, mint kényszerű távozása, vagy a fehér házi memoárjának gyors megjelenése, még a 2020. novemberi elnökválasztás előtt.

A könyvismertetésben bemutatjuk John Bolton legfontosabb művét, a *The Room Where It Happened* (szó szerinti fordításban: *A szoba, ahol történt*) című bestseller-gyanús politikai botránykönyvét, és benne a szerző pragmatista, konzervatív politikai filozófiáját, sajátos eszme és értékrendszerével, illetve Amerika-centrikus világlátásával, különös tekintettel az amerikai külkapcsolatok alakulására és fontosabb biztonságpolitikai vonatkozásokra.

Bolton, az álszerénységet mellőzve, többek között azzal indítja memoárját, hogy Trump elnökkel ellentétben ő nem politikai parvenü, hanem veterán washingtoni kormánytisztviselő, diplomata, akinek nem feltétlen életcélja a mindenáron való hivatali szék és titulus megszerzése, hanem inkább értékrendszere alapján próbál legtöbbet tenni a haza szolgálatáért. Rögtön elismerő szavakkal bemutatja elődje McMaster tábornok kimagasló teljesítményét a 2017-es amerikai Nemzeti Biztonsági Stratégia alapos és gyors kidolgozásáért, amit azonban sajnálatos módon nem igazán követnek kormányzati szinten, sőt Bolton elképzelhetőnek tartja, hogy a nagyon keveset olvasó Trump elnök nem is ismeri részleteiben a dokumentumot (Bolton 2020. 11–12. o.). Az elnök körül működő egykori vezérkari tábornokokból álló „öregtek tengelyének” (axis of adults) is emlegetett, avagy a gúnyos washingtoni zsargonban címkézett társaság, John Kelly, a Fehér Ház hivatali főnöke, H. R. McMaster nemzetbiztonsági tanácsadó és James Mattis volt védelmi miniszter révén kísérletet tettek a Fehér Ház és a kormányzati adminisztráció működésének rendszerezésére, közben tartására, racionalizálására és a befolyásos Trump családi tanácsadó, Jared Kushner és felesége, Ivanka Trump távoltartására (uo. 14. o.). Visszatekintve látható, hogy kevés sikerrel jártak, mondhatni teljes kudarcot vallottak, hiszen három éven belül mindannyian eltűntek az elnök mellől és a kormányzatból is, míg az ifjú Kushner, mindenféle kormányzati, diplomáciai háttér nélkül még nagyobb befolyásra tett szert Amerika külügyeinek „intézésében”. A Harvardon végzett, amúgy hithű ortodox izraelita vallású ifjú Kushner befolyását és az úgynevezett „elnöki vő diplomácia” (son-in-law diplomatic affairs) fontosságát jól illusztrálja néhány botrányos eset. Többször előfordult, hogy Bolton nemzetbiztonsági tanácsadó, James Mattis védelmi miniszter, Steven Mnuchin pénzügyminiszter, valamint Mike Pompeo külügyminiszter is majdhogynem felrobbantak a dühtől és frusztrációtól, amikor tudomásukra jutott, hogy az izraeli miniszterelnök, a török gazdasági miniszter (Erdogan török elnök veje), valamint a szaúdi, brit és francia külügyminiszter is nem egy esetben előbb tárgyalt, egyeztetett fontos kérdésekben Kushnerral, mint velük (uo. 84. o.). Ez a gyakorlat a korábbi amerikai elnöki adminisztrációkban komoly politikai válságot, botrányt és döntéshozatali rendszerben anomáliát okozott volna, ehhez képest paradox módon teljességgel elfogadottá vált Trump elnök Ovális Irodájában (uo. 175. o.), ahol végső soron az Elnök a legfőbb autoritás...

Nyilvánvaló, amint a szerző is többször tesz rá utalást az izgalmas fehér házi történetmesélés során, Washington nem az elvhű, karakán személyiségek vagy Teréz Anya-tisztaságú emberek gyülekezőhelye, hanem az ambiciózus, könyörtelenül opportunistá hivataltudásosok terepe, ahol köztudottan bármikor bármilyen felhasználható akárki ellen politikai célok érdekében. A politikusok, kormánytisztviselők esetében különösen fontos és érdemes figyelembe venni azt a, politikában régóta ismert igazságot, miszerint a beszéd is tettnek, a szó is aktusnak számít, nem csupán a konkrét cselekedetek, döntések, és mindezeknek még évtizedek múltán is jelentőségük lehet. A felismerés, hogy a világ legfőbb szuperhatalmának fővárosa és politikai elitje nem a szentek gyülekezete (uo. 29. o.), természetesen senkit sem ér meglepetésként, ellenben a sokszor szövegűen felidézett felettébb vulgáris és egyszerű szóhasználat, kifejezőmód az elnök és legfőbb miniszterei vagy tanácsadói részéről kissé visszatetszőnek és meglepőnek tűnhet a naivabb és idealistább olvasók számára.

Az utóbbi évek tapasztalatai alapján az európai olvasók számára az sem hathat különösebben az újdonság erejével, hogy Trump elnöknek nem a világtörténelem, geostratégia és a földrajz az erőssége, a New York-i katonai akadémiái (katonai középiskolai) és Wharton College-beli üzleti főiskolai végzettsége mellett vagy éppen azok ellenére. Elhíresült részlet a könyvből a Trump elnök és John Kelly tábornok, a Fehér Ház egykori kabinetfőnöke, illetve Bolton tanácsadó közötti társalgás az orosz–amerikai helsinki csúcstalálkozó előtt 2017 júliusában Finnország státusáról, amely Trump kérdése szerint orosz csatlós ország vagy fél-gyarmat lenne (uo. 56. o.). Mindazonáltal, bármilyen lenéző rosszallás nélkül elmondható, hogy hasonló politikai földrajzi tévedések számos amerikai elnök nevéhez kapcsolhatóak, mint többek között a szlovákokat, szlovénokat, szerbeket (szinte már érthető módon) összekeverő George W. Bush elnök. A nagy műveltségű politikatörténészről, Woodrow Wilson elnökről mondta harvardi történész tanácsadója, Archibald Cary Coolidge, illetve a cseh Masaryk, hogy az elnök nem ismerte ki magát Közép-Európa népeinek kavalkádjában, és nem gondolta, hogy mindannyian másféle nyelveken beszélnek.² Ilyenkor a legfőbb döntéshozó körül található szakértők befolyása és fontossága természetesen megnövekszik, nem beszélve arról a nyilvánvaló nagyhatalmi attitűdről, miszerint a washingtoni térképek teljesen más világot ábrázolnak, ahol a kisebb európai országok Észtországtól kezdve Magyarországon keresztül Montenegróig az amerikai Nebraska, Vermont vagy a parányi Delaware állammal vetekednek az elnök figyelméért.

Bolton könyvének az olvasmányosság és irodalmi stílus nem erőssége, de nem is igazán szórakoztató célból és szándékból íródott. Mindazonáltal a mű legfőbb erénye a Trump adminisztrációra jellemző egyéni sajátosságok, döntéshozatali mechanizmusok részletes bemutatása, amelyek gyakran felsejlenek olyan világpolitikai jelentőségű események és döntések hátterében, mint az amerikai NATO-tagság kérdése, a koreai és japán biztonságpolitikai, valamint kínai kereskedelmi tárgyalások, az iráni atomalku felborítása, az orosz–amerikai INF szerződés felbontása, a szíriai beavatkozás, majd kivonulás, a két évtizedes afganisztáni háború lezárási kísérlete, a kanadai G7-es találkozó botránya, illetve a bonyolult orosz–amerikai–izraeli–török–szaúdi viszonyrendszer, a botrányos ukrajnai Hunter Biden-ügy vagy éppen a venezuelai válság.

A világ sorsát kisebb-nagyobb mértékben befolyásoló amerikai kül- és gazdaságpolitikai döntések hátterében megkerülhetetlen tényező a legfőbb döntéshozó, az amerikai elnök személyisége, gondolkodása, stratégiai prioritásai vagy éppen azok hiánya. Trump elnökről és politikai mentalitásáról, diplomáciai tárgyalási módszereiről elterjedt a neomerkantilista és üzleties, tranzakcionalista jelző az amerikai elsőség fenntartása mellett. A „megvédünk, ha fizetsz” elv látványosan és nyers valóságában megmutatkozott Dél-Korea, Japán és kiváltképp a gazdag és vonakodó európai NATO-szövetségesekkel való tárgyalások esetében. A védelemért és katonai bázisfenntartásért cserébe Trump elnök Bolton tanácsadón keresztül Dél-Koreától évi 1 milliárd dollárról 5 milliárd dollárra emeltette a pénzügyi hozzájárulási keretet, míg ugyanezért Japántól már évi 8 milliárd dollárt kért, míg a „puhány európai ingyenélőktől” még többet követelt (uo. 145. o.).

Európa tekintetében gyakran elhangzik Trump elnök kedvenc, gúnyos bon mot mondása, miszerint „az EU még rosszabb, mint Kína, csak kisebb” (uo. 46. o.), amint felháborodva (mondhatni jogosan) követelte a kicsi, gazdag és elkényelmesedett európai védelmi szövetségesektől az évi 2% GDP arányos védelmi költségvetést, vagy az Egyesült Államok azonnal elhagyja az Észak-atlanti Szövetséget, amint történt az a botrányos brüsszeli csúcstalálkozón 2018. július 12-én (uo. 59–61. o.). Realista, bár neokon héja módjára Bolton is többször kijózanítóan megjegyzi – Trump elnökkel egyetértésben –, hogy az európaiak egy pacifista, fukuyamai

2 Masaryk: Világforradalom. Prága, Orbis, 1928. 388. o.

történelem-vége felfogásban, kényelmes és jómódú liberális álomvilágban élnek. Ugyanakkor az európai gazdasági óriások ereje katonai törpe státussal társul, és a gond az, hogy egy komolyabb biztonsági válság esetén amerikai segítség nélkül az európaiak nem lennének képesek megvédeni magukat sem a fenyegető orosz expanziótól, sem az atomrakétákat tervező Irántól, sem a tömeges migrációtól, vagy épp a közel-keleti iszlám terrorizmustól (uo. 58., 143. o.). Trump és Bolton értékelése szerint az Északi Áramlat gázvezetékekkel Oroszország tulajdonképpen felvásárolta Németországot (uo. 155. o.), amely a legnagyobb európai gazdaságként csupán minimális 1,1% GDP arányos védelmi költségvetéssel rendelkezett évekig, és ez igen-csak felhárította úgy a demokrata, mint a republikánus amerikai döntéshozókat, és jelentős mértékben hozzájárult a 2020 tavaszán bejelentett 20%-os amerikai csapatkivonáshoz Németországból.

Mindazonáltal megkockáztatjuk azt a feltevést, hogy Trump elnök valószínűleg nem olvasta A. Wess Mitchell külpolitikai tanácsadó és korábbi külügyi államtitkár nagy hatású művét „Nyugtalan határvidék”³ címmel, amely alapján megállapítható, hogy az Egyesült Államok gazdagsága és biztonsága kiterjedt globális katonai bázisrendszerén (közel 700) és óriási szövetséges rendszerén alapszik, továbbá a globális határvidék védelmén a parányi Észtországtól kezdve Dél-Koreán keresztül egészen a drokartellek harcterének számító Mexikóig. Amennyiben Amerika kivonulna mindenhol, ahogy Trump elnök ezt gyakran mondta Boltonnak, Pompeo, illetve Mattis minisztereknek („Mit keresünk még mindig Európában, Irakban, Szíriában és Afganisztánban, meg főleg Afrikában, és miért nem vonulunk be inkább Venezuelába...?” uo. 177–180. o.) az Egyesült Államok politikai, gazdasági érdekérvényesítő képessége és befolyása minimálisra csökkenne belátható időn belül, különösképpen az agresszíven terjeszkedő világhatalmi pozícióra törő Kínával szemben, amelynek komoly belbiztonsági és gazdasági következményei lennének az izolacionista amerikai életében is.

Bolton szerint Trump elnök láthatóan semmiféle stratégiát nem követ, hanem ad hoc módon, különféle változatos szempontrendszerek random tényezői alapján alkot kül- és biztonságpolitikai feltevéseket, és inkább ösztönösen, mint racionálisan hoz kulcsfontosságú döntéseket (uo. 156. o.). Trump elnök üzleties politikai stratégiájából és szemléletmódjából két nagyon fontos tényezőt lehet kiemelni: a korábbi elnököktől eltérő módon a pénz nyílt emlegetését diplomáciai tárgyalások során, illetve a gyakran kontrollálatlan beszédaktusok (tweet üzenetek) politikaformáló jelentőségét. Trump elnök gyakran hangoztatott, önmegerősítő jellegű kijelentése, hogy „szeretek beszélni, én nagy dumás vagyok” (uo. 155. o.) a trumpi politika lényegét illusztrálja: a rábeszélés révén a meggyőzésre hajtó elnöki kommunikáció fontosságát a nemzeti gazdasági, pénzügyi előnyszerzés, pozíciómegtartás érdekében. Úgy is mondhatnánk a kommunikáció, mint puha hatalmi erőketítő tényező elsőbbséget élvez a valós, katonai (kinetikus) erő alkalmazásához képest Trump elnök politikai felfogásában. A jóval militánsabb és határozott érdekvédelmet hirdető Bolton az észak-koreai „sok beszéd és mosoly, kevés eredmény” diplomáciai erőfeszítések és az iráni drón-válság idején többször megjegyezte (uo. 167–169. o.), hogy az elnök láthatóan megrettent a túlzott katonai erő használatának negatív médiahatásától, és tulajdonképpen gyengének bizonyult a diktátorokkal szemben.

John Bolton konzervatív politikai filozófiája dióhéjban könnyen összefoglalható két kedvenc idézetén keresztül: egyrészt hivatkozik Jeanne Kirkpatrick, a Reagan-korszak meghatározó neokon politikai stratégia véleményére, mely szerint „a liberális idealizmus nem egyenlő a mazochizmussal, és a szabadság védelme nem összeegyeztethető a nemzet biztonságával” (uo. 100. o.), másrészt idézi Rudyard Kipling bölcs felismerését, hogy „amikor mindenki elveszíti a fejét, és neked sikerül megőrizned a tied, akkor téged fognak mindezért hibáztatni.”

3 Mitchell, A. Wess: Nyugtalan Határvidék. Budapest, AJTK, 2017.

A könyv alapján Bolton egy (neo)konzervatív, érték-orientált, de ugyanakkor realista, pragmatista, Amerika-centrikus politikai stratégia, aki nem vonakodott komoly konfliktusokat is felvállalni politikai meggyőződéséért hazai és külföldi vezetőkkel egyaránt. Könyve megírását elsősorban a jó szándék és ismeretterjesztés vezette, és kritikussait cáfolva nem Trump elnök demokrata ellenfelei szolgálatában, hanem inkább hazája, az Egyesült Államok érdekében osztotta meg tapasztalatait Trump elnök adminisztrációjáról Donald Trump vezetői karaktere ellenében (uo. 248. o.). Visszaemlékezése zárógondolatai között Bolton kifejti, hogy remélhetőleg a politikában nem létezik a hallgatás íratlan törvénye (omertá), kivéve talán a chicagói alvilágban, hiszen az övéhez hasonló, bár kevésbé hangsúlyos médiafelhajtás övezte korábbi külügyminiszterek és nemzetbiztonsági tanácsadók memoárjait is, mint Brent Scowcroft, Colin Powell, Condoleezza Rice, Robert Gates és társai esetében (uo. 250. o.).

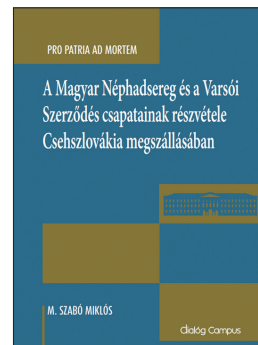
Nyilvánvalóan a jogász végzettségű és sokat tapasztalt nagypolitikai veteránnak számító Boltonnak gondja volt rá, hogy a fokozott politikai és sajtóérdeklődés miatt semmilyen minősített dokumentum részlete ne kerüljön nyilvánosságra a műve által, amely veszélyeztetné az Egyesült Államok biztonságát és érdekérvényesítését (uo. 203. o.). Ugyanakkor a politikát értők jól tudnak olvasni a memoár sorai között, és képesek érzékletes képet alkotni a nyílt forrású információkból is a washingtoni Fehér Ház-beli állapotokról, ahol, amint a szerző többször keserűen megjegyzi, sajnálatosan épp Trump elnök személyisége jelenti az egyik legfőbb kockázatot a bonyolult politikai képletben...

Csutak Zsolt

M. Szabó Miklós

A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában

(Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. ISBN 9789635311026)

Emlékeim szerint 1981-ben – középiskolás diák voltam még akkor – gyakran szóba került a lengyel helyzet. Az innen-onnan származó hírek megvitatása sokszor azzal zárult, hogy az idősebbek közül valaki megjegyezte: „csak ne kelljen megint bevonulni”. Természetesen felkeltette a kíváncsiságom ez a bizonyos „bevonulás”, de az emberek nem szívesen beszéltek róla. Ez volt az a bizonyos „68”, ami közel hasonló jelentést hordozott mint „56”. A szocializmusban félszavakból is megértették egymást az emberek, leginkább azok, akik átéltek eseményeket. Persze félszavaknál többre nem is futotta az emlékezőktől. A katonai főiskolán Német Mihály alezredes, a századparancsnokunk példálózott rendszeresen a borotválkozást elmulasztó hallgatónak, hogy életében csak egyszer volt borostás, amikor ’68-ban Nyitra alatt felderítő járőrt vezetett. Többet tőle sem tudtunk meg. 1997-ben a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem doktori képzésének egyik óráján Kőszegvári Tibor vezérőrnagy úr sztorizott a felvidéki élményeiről, leginkább Marosán György vendégszerepléséről, aki a párt aranyaszájú szónokaként lelkesítette a magyar katonákat.

A '68-as csehszlovákiai bevonulás emlékét egy egész katonanemzedék hordozta, akik megszokták, hogy a belső dolgokról csak igen szűk körben ajánlatos beszélni, mert ki tudja, kinek a fülébe jut. Civilekre pedig egyáltalán nem tartozik a katonaság dolga. Az persze a fiatalabbaknak is szöveget ütött a fejébe, hogy miért nem szeretnek bennünket a felvidéki magyarok, miközben Erdélyben tejben vajban fürdetik az anyaországi vendéget. A rendszerváltás körül a sajtóban már megjelent egy-egy írás az 1968-as szerepünkről, de a katonai szakma nem nyílt meg könnyen. Az 1990-es évek elejétől Pataky Iván nyugállományú ezredes cikkei, majd 1996-ban megjelent – és azóta több kiadást megélt – könyve¹ ismertette az események politikai, katonapolitikai hátterét és a hadművelet lefolyását. A Hadtörténelmi Levéltár több forráskiadvánnyal segítette a kutatókat és a téma iránt érdeklődőket.² Az általános feldolgozások után új megközelítést jelentett Jagadics Péter nyugállományú alezredes 2018-ban megjelent könyve,³ melyben a résztvevők addig nem publikált visszaemlékezései és fényképfelvételei mellett jelentős hangsúlyt kapott a katonai elhárítás tevékenysége. Nem véletlenül, hiszen Jagadics alezredes nyugállományba vonulásáig a szombathelyi gépesített lövész dandár elhárító tisztjeként dolgozott. Tapasztalt szakemberként jól ismerte a szolgálat működését, ami segítette a dokumentumok reális értékelésében és értelmezésében.

Történész szempontból viszonylag szerencsés helyzet, hogy a Néphadsereg 1968-as tevékenysége jól dokumentált. Pataky Iván személyében katonai tapasztalatokkal rendelkező hadtudós dolgozta fel elsőként az anyagot és írt monográfiát. Jagadics alezredes szintén szakértőként nyílt a titkosszolgálati kérdésekhez. Azt lehetne mondani, hogy az utánuk jövőeknek már nem maradt feltárandó kérdés, azonban 2020-ban M. Szabó Miklós nyugállományú altábornagy, a MTA rendes tagja önálló kötettel jelentkezett, amit számos tanulmány előzött meg.⁴ Jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy tud-e újat mondani, és az is elgondolkodtató, hogy érdemes-e történészként, szakemberként jól feldolgozott témákkal foglalkozni? M. Szabó Miklós könyvét elolvastva megállapíthatjuk, hogy a tapasztalt szakember képes az objektivitás megőrzésével egyéni látásmódját érvényesíteni és ezzel új szempontokat adni a téma megértéséhez. M. Szabó Miklós alapos katonai és hadtörténelmi ismeretei mellett a tábornoki kar tagjaként tisztában van a katonai felsővezetés és a politikai szint működésével, tapasztalt katona-tanárként pedig képes felismerni az események súlypontjait, értékelni az egyes döntések jelentőségét és céltudatosan, mint hasznosítható tapasztalatot és tanulságot megfogalmazni a hadtudománnyal ismerkedők számára. Nem véletlen, hogy a könyv előszavában hangsúlyozza, hogy ez egy tankönyv. Nem pusztán az események kronologikus ismertetése, hanem elemzés és értékelés.

A szerző munkásságát tekintve, felvetődhet a kérdés, hogy a Magyar Királyi légerő történetétől hogyan jutott el a 68-as bevonulásig? A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, majd

-
- 1 Pataky Iván: A vonakodó szövetséges – A Magyar Néphadsereg közreműködése Csehszlovákia 1968. évi megszállásában. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1996.
 - 2 Ehrenberger Róbert (szerk.): „A dolgozó népet szolgálom”. Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból. 1957–1972. Budapest, 2006. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok); Dr. Számvéber Norbert – Laczovics Erika – Solymosi József: „Zala” 1968 – Az MN 8. gépkocsizó lövészadosztály hadműveleti naplója Csehszlovákia megszállásának időszakából”. Nagykovács, Püedlo Kiadó, 2012. (Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok)
 - 3 Jagadics Péter: 1968 Egy elfelejtett hadjárat. A zalaegerszegi 8. gépkocsizó lövészadosztály és a katonai elhárítás részvétel Csehszlovákia megszállásában. Szülőföld Kiadó, 2018.
 - 4 M. Szabó Miklós: A „prágai tavasz” és a katonai megszállás magyar diplomáciai iratok tükrében (1968. május–október.) 1–2. rész *Honvédségi Szemle*, 146. évf. (2018), 3. szám, 141–153., 2018/4. 140–157. o.; M. Szabó Miklós: A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – a végrehajtó parancsnokok szemszögéből (1968. október) *Hadtudomány*, 28., évf. (2018), 3. szám, 68–78. o.; M. Szabó Miklós: A „Duna”-hadműveletből levont főbb tapasztalatok, tanulságok – ahogy az előljárók látták. – 1. rész *Hadtudomány*, 28 évf. (2018), 3–4. szám, 31–42. o.

Nemzetvédelmi Egyetem történetét bemutató könyveinél⁵ nincs ilyen kérdés, hiszen az intézmény parancsnoka, majd rektora volt, ezért a kompetenciája vitán felül áll. A csehszlovákiai bevonulás csak érintőlegesen kapcsolódik ehhez a vonalhoz és biztosra veszem, hogy nem ez indította el a kutatást. A 68-as események témája, egy régebbi és sokkal mélyrehatóbb kérdés felszínre törése, melyről akadémiai székfoglalójában írt: „A rendszerváltást követően – különösen nyugati, s még inkább NATO-s kollégák – gyakran fogalmazták meg a kérdést, hogyan szolgálhattuk a hazánkat, ha egyszer a varsói szövetségnek voltunk tagjai. Napjainkban már – kevésbé diplomatikusan – vádként fogalmazódik meg: a Magyar Néphadsereg tisztikara nem lehetett hazafi, mert mindent a Szovjetunió, a Varsói Szerződés, az internacionalizmus érdekeinek rendelt alá.

A sok, hosszabb-rövidebb érvelésem közül fennmaradt egy videofelvétel, melyen 1990. október 31-én az Egyesült Államok Légierje Egyetemén (Vezérkari Akadémiáján), az alabamai Montgomery, Maxwell légi bázisán válaszoltam – sok más mellett – erre a kérdésre is. Maga a kérdés – az 1956-ban 12 éves korában a szüleivel Magyarországról elmenekült és »az első bevetésen« lévő tolmácsnő fordítását némileg »magyarítva« – így hangzott: »Miként tudott átállni a hadsereg a kommunizmusról a demokráciára? Hogy lehet egy katona hű a kommunizmushoz az egyik évben, s a demokráciához a másik évben?«

A válaszom pedig így: »Ez egy nagyon nehéz kérdés. Én azt hiszem, hogy ennek ellenére könnyű válaszolni. Higgyék el nekem, hogy a Magyar Honvédség tisztikarának döntő-döntő többsége mindenkor a haza megvédésére készült – mint ahogy napjainkban is! Természetesen nem mondanék igazat akkor, ha azt mondanám, hogy mi mindig így képzeltük el és ezt vártuk és erre készültünk. Mi a hazánk védelmére készültünk, még akkor is, hogy ha elhittük azt, hogy az ún. proletár internacionalizmus és a szocialista hazafiság nemcsak hogy nincs ellentétben egymással, hanem egymást erősíti. Mert elhittük azt, hogy ha sok néppel vagyunk barátságban, akkor ez a hazánk érdekét szolgálja. De még ekkor is – hangosan, vagy hang nélkül –, mindig Magyarország érdekeit tartottuk szem előtt! Én szerintem a magyar tiszték legtöbbször részére mindössze annyit jelent ez a változás, hogy bátrabban vállalhatjuk önmagunkat, bátrabban vállalhatjuk azt, hogy minden lépésünk legfontosabb mozgatója a magyar függetlenség biztosítása.«⁶

A székfoglaló előadásának címe: „Katonai felsővezetők a diktatúrában (a levéltári források nem hazudnak)” – volt, melyben jelentős hangsúly van a zárójeles megjegyzésen. A katonai hivatás legnemesebbike a haza szolgálata, de a rendszerváltás előtti katona nemzedéket több fórumon Kádár-huszároknak, a szovjetek feltétlen kiszolgálóinak bélyegezték. Be kell látnunk, hogy a magyar nemzeti érdekek érvényesítése döntően nem a beosztott tiszték szintjén jelentkezik. Az adott politikai környezetben működő koalíciók megszabják a tagok mozgási lehetőségeit, de az, hogy a nemzeti érdekeket milyen mértékben jelenítik meg a képviselők, az egyén személységétől függ. M. Szabó Miklós történészként jól tudja, hogy ebben a kérdésben nem a hangzatos önvallomások döntenek, hanem a levéltári dokumentumok. Kutatása során az elé kerülő iratokban figyelmes szemmel kereste a hazafiság bizonyítékait. Így ír erről: „Ugyanakkor, a meggyőződöttségem ellenére, működött bennem a félsz: nem tévedek-e?! Nos, mostanság kutatván a Magyar Néphadsereg 1960-as évekbeni történetét, jó néhány levéltári forrás – még a legfelsőbb katonai vezetés szintjén is! – megerősíti korábban idézett

-
- 5 A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1955–1960. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2007.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1961–1969. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2008.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1970–1979. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2010.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1980–1989. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2011.; A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia története 1990–1996. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2011.; Volt egyszer egy egyetem 1996–2007. Rektor a tűzvonalban. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2014.
- 6 M. Szabó Miklós: A Varsói Szerződés és a Magyar Néphadsereg viszonyrendszerének néhány kérdése az 1960-as években. *Hadtudomány*, 18. évf. (2008), 1. szám, 3–4.o.

meggyőződésemet. Ugyanakkor, nyomatékosan szeretném rögzíteni, miszerint a felhozott példák ellenére sem állítom, hogy nem voltak közöttük »kollaboránsok«, hithű internacionalisták, de hogy elenyésző minoritást alkottak, az szilárd meggyőződésem!”⁷

Bár könyvének címe azt jelzi, hogy a csehszlovákiai bevonulás történetét dolgozza fel, azonban megismerhetjük a rendkívül mozgalmas 1960-as évek történéseit is. Az első két fejezetben 20 oldalon olvashatjuk a nemzetközi és a magyar politikai helyzet elvárható ismertetését. A lényeg azonban ezután következik, amikor majdnem 50 oldalon keresztül a Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés viszonyát elemzi az 1960-as években. Rendkívül fontos időszak, hiszen a kubai rakétaválság idején fennállt egy újabb világháború veszélye. Átalakultak a hadászati és hadműveleti elvek, ezzel együtt a néphadsereg korábbi a második világháborús haditechnikáját, a kor színvonalán álló harci technikai eszközök váltották fel, ami közel 20 éves ugrást jelentett. A lövészkatonák Kalasnyikov gépkarabélyokat, a harckocsizók T-55-ös páncélosokat kaptak, és felállításra került a honi légvédelem szervezete korszerű vadászrepülővel és rakétatechnikával. A gép azonban önmagában csak halott anyag, a lényeg az ember, aki működteti. A néphadsereg állományát ki kellett képezni az új eszközök használatára és begyakoroltatni, hogy háborús körülmények között is képes legyen azt megbízhatóan működtetni. A parancsnoki állománynak a polgári életből bevonultatott sorkatonákat kellett kiképezni a feladatra, és ennek eredményességét nem csak saját berkeken belül értékelték, hanem a rendszeresen megtartott koalíciós gyakorlatokon össze is hasonlították a Varsói Szerződés többi tagállamának hadseregével. Az ekkor lefektetett alapokon állt a hadsereg az 1990-es évek végéig, és ennek a fiatal rendszernek az 1968-as harcfeladat volt a legjelentősebb erőpróbája, melynek kiválóan megfelelt.

A Varsói Szerződés döntéshozatali mechanizmusának anomáliáit, mint az időszak egyik fontos kérdését, részletesen ismerteti ez a fejezet. Az 1955-ben létrejött szövetség egyik alapvető problémájára az utókor által pártkatonának bélyegzett Czinege Lajos vezérezredes, honvédelmi miniszter hívta fel a figyelmet és tett javaslatot a kijavítására.

A Varsói Szerződést az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnoksága irányította, melynek élén a főparancsnok állt, aki a szovjet védelmi miniszter egyik helyettese, azonban a tagállamok honvédelmi miniszterei a főparancsnok helyettesei, tehát katonai értelemben a beosztottjai. Amennyiben a szövetségben egyenlőként vesznek részt a tagállamok, a főparancsnok eljárója, egyben a helyettese is a szovjet védelmi miniszternek. Emellett az is nehezen kezelhető, hogy a szövetségben a tagállamok kötelezettségeit és tevékenységét a Szovjetunióval kötött kétoldalú megállapodások szabályozták. Emellett a Varsói Szerződés ügyeit a szovjet védelmi minisztérium és a vezérkar intézte, ami a szövetség deklarált céljaival ellentétben egyértelműen a tagállamok alárendelt státuszát jelezte a Szovjetunióval szemben. A szerző fontosnak tartja megjegyezni ezek után: „Sajnos, a Politikai Bizottság ezzel kapcsolatos határozata nem ismert, de az előterjesztés bátorsága, keménysége és megalapozottsága nem kérdőjelezhető meg, s egyértelműen cáfol minden olyan híresztelést, hogy a Magyar Néphadsereg vezetői, parancsnokai kivétel nélkül és mindég gerinctelenül »befeküdtek« minden szovjet követelésnek sőt, túllihgették azokat! Ugyanakkor, a későbbi ez irányú magyar kezdeményezések, illetve VSZ lépések, ezt egyértelműen alátámasztják!”⁸

A Magyar Néphadsereg teljesítményének katonai szempontból történő megítéléséhez fontos adatokat találunk a kötet 55–59. oldalain közölt állapotfelmérésben, melyről a következőket írja: „Különösen döbbenetes abból a szempontból, hogy bár láttuk: a korábbi években milyen »hullám-vasútozás« jellemezte a Magyar Néphadsereg útját, s milyen mélypontot

7 Uo. 4. o.

8 M. Szabó Miklós: A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 51. o.

jelentett 1956 ősze, mégis grafikusán bemutatva – a tisztési állomány fejlődésétől eltekintve –, milyen lassú ütemben, visszaesésektől sem mentesen fejlődött az MN létszáma és fegyverzete akkor, amikor a világ többször is a III. világháború szakadékaiban peremén egyensúlyozott!⁹

Azt, hogy mit jelent egy szövetségben belül a nemzeti érdekek képviselése, jól mutatja a magyar és a román delegáció tevékenységének bemutatása a Varsói Szerződés szervezetének hatékonyabbá tételét szolgáló 1966-os értekezleteken. Mindenekelőtt fontos megjegyezni, hogy az itt tárgyalt érdemi javaslatok döntő részét három évvel korábban a magyar fél fogalmazta meg javító szándékkal, a szövetség érdekében. Ezzel szemben a román fél javaslatai messze álltak a realitástól, és inkább a szervezet működését gátolták volna. A tárgyaló felek ezt felismerve nem is vették napirendre ezeket.

A könyv címében megjelölt események tárgyalása a IV. fejezetben kezdődik. Először megismerkedünk a csehszlovák tavasz eseményeivel, majd az első szovjet válaszlépést jelentő „Sumava” hadgyakorlat lefolyásával. A szovjet szándékokkal kapcsolatban a szerző fontos adalékkal szolgál, mindjárt az V. fejezet elején, ugyanis a gyakorlatra kiadott intézkedés először „Duna” hadműveletről ír, ami végül a megszállás tényleges fedőneve volt, és csak később kapott az ezt megelőző hadgyakorlat saját elnevezést. Ez az apró részlet is jelzi, hogy a szovjet vezetés elhatározott szándéka volt a helyzet katonai erővel történő megoldása. Ennek ellenére politikai szinten Kádár János igyekezett közbenjárni a feszült viszony rendezése érdekében, azonban ezt a szovjetek nem nézték jó szemmel, amit katonai vonalon toroltak meg. A gyakorlat főparancsnoka, Jakubovszkij marsall nem volt hajlandó fogadni Czinege vezérezredes honvédelmi minisztert, és amikor ezt Oláh István vezérőrnagy jelezte Kazakov hadsereg-tábornok felé, akkor éppen azzal vágott vissza, amit már korábban a szövetség működésével kapcsolatban a magyar képviselők jeleztek, ti. „Kazakov elvtárs a program megváltoztatásáról úgy (sic!) nyilatkozott, hogy: kétségtelenül az a színezete a dolognak, mintha a gyakorlatvezetőség el akarná kerülni a magyar minisztert, de a Főparancsnok – Főparancsnok, a miniszter csak az ő helyettese [kiemelés tőlem – Sz. M.], ezért úgy dönt, ahogy akar.”¹⁰

A könyvben idézett dokumentumokból kirajzolódik, hogy a gyakorlaton részt vevő magyar tábornokok a valós helyzetről kendőzetlenül jelentettek a politikai vezetésnek, amelynek tagjai azt megismerték és tudomásul vették. Ennek fényében sokkal árnyaltabb az a politikai játszma, ami a nyílt színen folyt, és a koalíciók működése, a nagyhatalom és egy kis ország viszonya szempontjából nagyon tanulságos. A viszonyt jelzi, hogy a szovjet marsall még apróbb hazugságokat is megengedett magának a koalíciós partnerrel szemben a számára kellemetlen helyzetek elkerülése érdekében. Az események legfontosabb tanulságát a következőkben foglalja össze a szerző: „számomra, akitől különösen a rendszerváltást követő években megkérdezték, de inkább megkérdőjelezték: lehetett-e a Magyar Néphadsereg – ez által a Varsói Szerződés – tisztje magyar hazafi? Az én válaszom mindég az volt, hogy a magyar tiszték döntő-döntő többsége, bár alapvetően azonosult a szocializmus eszméivel, a VSZ békefenntartó- (elrettentő-) képességével, de mindenkor ELSŐSORBAN A HAZA VÉDELMEÉRE KÉSZÜLTÜNK! Nos, ezért vagyok hálás e gyakorlatnak – bármilyen szégyenletes volt is! –, de még inkább Oláh István vezérőrnagy, kiképzési főcsoportfőnök, miniszterhelyettesnek, valamint Szűcs Ferenc vezérőrnagy, vezérkarifőnök-helyettesnek, hogy bebizonyították állításom helyességét. Talán manapság nagyon sokan nem is tudják felmérni e két vezető tábornok – nem nagy szavak! – hazafiúi bátorságát, amikor annak érdekében, hogy a Magyar Népköztársaság ne kerülhessen a Csehszlovák Szocialista Köztársaság sorsára, hallatlan élesen és mindedig példátlan nyíltsággal mutattak rá a szovjet és VSZ katonai felső vezetés gátlástalanságára, arroganciájára”¹¹

9 Uo. 55. o.

10 Uo. 87. o.

11 Uo. 95. o.

A VI. fejezettől kezdődően a megszállás lefolyásáról olvashatunk, az egyes vezetési szinteknek megfelelően. Először a szovjet Dél Hadseregcsoport, majd a zalaegerszegi 8. gépkocsizó hadosztály, végül az egyes ezredek tevékenységét ismerteti a szerző elsősorban a hadműveletet lezáró beszámoló jelentések alapján. Az utolsó két fejezetben a „Duna” hadműveletből levont főbb tapasztalatokról és tanulságokról olvashatunk a végrehajtó parancsnokok és az előljárók szemszögéből. A kötetet bőséges irodalomjegyzék és névmutató teszi teljessé.

A szerző bevezetőjében hangsúlyozza, hogy egyetemi tankönyvet írt. Ennek megfelelően nagyon hasznos lenne beilleszteni a Katonai Felsővezető Szakirányú Továbbképzési Szak és a Katonai vezetői mesterképzési szak tananyagába, de nem feltétlenül a hadtörténelem tantárgyhoz kapcsolódóan, mivel ott óhatatlanul az eseménytörténet kapna hangsúlyt. Sokkal hasznosabbnak tartanám, ha a katonai vezetéstudomány találna példákat az egyes vezetési szintek és a szövetségi rendszeren belüli együttműködés és érdekérvényesítés formáira. Emellett jó szívvel ajánlom a hadtörténelem iránt érdeklődőknek is ezt a színvonalas és érdekes kötetet, amit a szerző sokszor enyhén szarkasztikus megjegyzései tesznek sokkal személyesebbé.

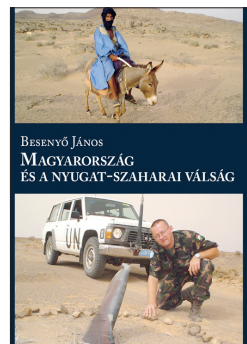
A mű a Ludovika Egyetemi Kiadó „Pro patria ad mortem” sorozatában jelent meg 2020-ban 319 oldal terjedelemben. Elektronikus formában is elérhető.

Négyesi Lajos

Besenyő János

Magyarország és a nyugat-szaharai válság

(Budapest, Monarchia Kiadó, 2020. ISBN 978-615-80864-1-7)

Az Óbudai Egyetem Afrika-kutatócsoport vezetőjének legújabb kötete két egymástól mind földrajzilag, mind kultúrkörileg messze fekvő ország kapcsolódási pontjait vizsgálja. A szerző volt hivatásos katonaként és ENSZ-misszió tagjaként elsősorban azt akarja pótolni, ami neki még nem állt rendelkezésre: kézikönyvet a későbbi missziókba kerülő hivatásos katonáknak. Besenyő János nagyon fontos célkitűzésének tekinti, hogy a jövő katonai megfigyelők ne „légüres térbe” kerüljenek, hanem megismerjék Nyugat-Szahara földrajzát, etnikai összetételét, történelmét, különös tekintettel a Magyarországgal való kapcsolatára. E célból alapkutatásokat végzett a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában, a Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának levéltárában, spanyol közgyűjteményekben, a CIA könyvtárában. Emellett gazdag könyvészeti anyagot is átnézett.

A mű elején a szerző ismerteti a monográfia szerkezetét, a témaválasztást. Nyugat-Szahara geopolitikai helyzetének analízisének folyamán joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy bár mind nyersanyagokban, mind halban gazdag területről van szó, a háborús helyzet miatt ebből az országból lakossága szinte semmit sem profitált.

A társadalom alapegysége a törzs és ezen belül a család. Az egyes társadalmi kategóriák között a mobilitás nagyon ritka. A régióban arab és berber törzsek élnek, többségük a szunnita

islám vallást követi, közöttük sokáig létezett a rabszolgaság intézménye. Ugyanakkor a szerző felhívja a figyelmet arra is, hogy a nők szerepe a társadalomban nagyon erős.

A rövid történeti áttekintés az őskori előzményeknél kezdődik, majd az ókori történeket ismerteti. A területen megjelentek a föníciaiak, majd a római légiók. Az arab hódítás eredményeképpen Észak-Afrika vezető vallása az iszlám lett. A kora újkorban a területet mind a spanyolok, mind a portugálok gyarmatosították, akik erődök sorát emelték. Az utóbbiak elsősorban a rabszolgakereskedelem bázisai voltak. Ez később veszélyesnek bizonyult, így a spanyolok számára ezután a halászat jelentette a fő jövedelemforrást. Végül Nyugat-Szaharát a 19. század utolsó harmadában ők gyarmatosították, ezt azonban a helyi törzsek nem fogadták el, így a pacifikálás hosszabb időt vett igénybe, csak a 20. század első felében ért véget.

A spanyolok erőteljes urbanizációt folytattak, elsősorban azokon a területeken, ahol gazdasági érdekeltségeik voltak (halászat, nyersanyaglelőhelyek). Azonban a helyi függetlenségi törekvések és a marokkói területi igények hosszabb távon lehetetlenné tették a gazdasági problémákkal küszködő Spanyolország számára gyarmata megtartását. Emellett a szomszédos Mauritánia is területi igényekkel lépett fel. Bár a Spanyolok 1975-ben végleg kivonultak, az előző évben marokkói csapatok nyomultak be Nyugat-Szahara területére. Velük szemben létrejött a helyi felszabadító szervezet a Polisario Front. A kivonulás után Marokkó és Mauritánia felosztotta egymás között Nyugat-Szaharát. Természetesen a gazdaságilag értékesebb területek Marokkóhoz kerültek. A Polisario harca mégsem volt reménytelen, mert Algéria felkarolta. Így Marokkó egyre kegyetlenebb háborút folytatott, amely maga után vonta a lakosság jelentős részének algériai menekülttáborokba való kerülését. Az ENSZ közvetítési kísérletei rendre kudarcot vallottak, viszont a Polisario gerillataktikája egyre eredményesebb volt.

Ennek ellenére a nyugat-szaharai kérdés a mai napig megoldatlan maradt. Besenyő János helyesen mutat arra rá, hogy a megszállt területek feladása Marokkóban belpolitikai lavinát indíthatna el, amelynek következménye a királyság bukását is maga után vonhatná, így Marokkó csak a számára előnyös döntést hajlandó elfogadni. Ez pedig egyet jelent Nyugat-Szahara Marokkóhoz tartozásával. Így kialakult egy patthelyzet: Marokkó erőrendszert épített ki, a megszállás egyre nagyobb terhet rótt az országra, a Polisario eredményes gerillaharcot folytatott, de a végső győzelemhez nem rendelkezett elegendő erővel.

Bár az ENSZ már 1990-ben rendezési tervet fogadott el, majd békefenntartókat telepített az ütközőzónába, a béke megteremtését nem tudta elérni. Csak a helyzetet volt képes konzerválni.

Az ENSZ békefenntartó művelet (MINURSO) keretében ellenőrizték a tűzszünet betartását, megpróbálták elérni a politikai foglyok elengedését, illetve a menekültek hazatérését. Emellett elő kellett készíteni a terület státuszát eldöntő népszavazást. Marokkó azonban minden eszközzel gátolta a MINURSO tevékenységét. Marokkó a fal és erőrendszer létesítése mellett erőteljes betelepítéssel próbálta megszilárdítani uralmát Nyugat-Szahara felett, hiszen az etnikai viszonyok megváltoztatása értelemszerűen befolyásolná a referendum eredményét. Ez pedig kiváltotta a Polisario ellenállását, amely intenzív támadásokkal válaszolt.

1994-ben a béke ügyét felkarolta az Amerikai Egyesült Államok. Ennek érdekében a Clinton kormányzat erőteljes nyomást gyakorolt szövetségésére, Marokkóra, aminek eredményeként megszületett a szembenálló felek között a houstoni egyezmény (1997). Ez kimondta, hogy a népszavazást az 1991-ben, az ENSZ által jóváhagyott elvek szerint végre kell hajtani. Erre azonban a marokkói vezetés ellenállása miatt a mai napig sem került sor.

Ezt követően a szerző rátér a magyar és nyugat-szaharai közös kapcsolódási pontok ismertetésére. Ugyanis Krámlí Mihály hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet kutatója felhívta a figyelmét arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia 1899-ben meg akarta vásárolni Nyugat-Szaharát a spanyoloktól. Ez azonban a közös ügyeket intéző delegációkban a magyarok ellenállása miatt rendre megbukott. Besenyő János felvázolja a Habsburg Monarchia gyarmatosítási törekvéseit a 18. század elejétől 1914-ig. Felhívja a figyelmet arra, hogy ezek kivétel

nélkül kudarccal végződtek, mivel a hadiflotta gyenge volt. Kétségtelen tény, hogy a Monarchia tengeri ereje elmaradt a nagy gyarmattartó európai nagyhatalmakétól, de a 19. század végi fejlesztések eredményeképpen számos kisebb gyarmattartó államét meghaladta. A probléma inkább az volt, hogy a dualizmus rendszerében a magyarok minden gyarmatszerzési lehetőséget elleneztek, illetve a k. u. k hadiflotta manőverezési lehetőségei az Adria fekvéséből adódóan korlátozottak voltak. Ugyanakkor a közös külügyminisztérium széles körű anyaggyűjtést folytatott Nyugat-Szaharáról. A spanyol eladási ajánlatra végül a Monarchia nem válaszolt, így az ibériai ország végül a gyarmat megtartása mellett döntött.

Bessenyei ezután felvázolja a magyarok részvételét a spanyol idegenlégióban. Az utóbbi francia mintára a spanyol gyarmatosító törekvések támogatására hozták létre. A magyarok 1921-től léptek be az alakulatba, így harcoltak Spanyol-Marokkóban, az úgynevezett „Riff”-háborúban. Besenyő János ismerteti az egykori légionáriusok életpályáját a visszaemlékezéseik alapján. Ezt követően a légiót bevetették a spanyol polgárháborúban. Az utóbbi azért érdekes, mert a köztársaság oldalán, a nemzetközi brigádokban is küzdöttek magyarok, így a honfitársaink több esetben szembekerültek egymással. A második világháborút követően számos emigráns magyar tiszt vállalt szolgálatot a spanyol idegenlégióban, akiket mind a nyugati, mind a keleti országok hírszerzései alkalmaztak. A légiót végül 1975-től, Franco halálát követően átszervezték, létszámának csökkentése összefüggött Nyugat-Szahara feladásával.

A szocialista Magyarország viszonyulása a nyugat-szaharai kérdéshez rendkívül összetett volt. Ebben az időszakban önálló magyar külpolitikai nem, vagy csak korlátozott mértékben létezett, a szocialista országok „egységes” állásfoglalását minden esetben a Szovjetunió határozta meg. A kommunista államok elvileg antikolonizációs álláspontot képviseltek, egyetértettek a népek önrendelkezési jogával, azonban a Szovjetunió gazdasági érdekeltiségei nem tették lehetővé a Nyugat-Szahara függetlenségének elismerését. Ráadásul a marokkói kommunisták a kérdésben nacionalista irányvonalat követtek, tehát a király mellett álltak. Ugyanakkor a Polisario Front legfőbb támogatója Algéria volt, amely a Szovjetunió stratégiai szövetségeseinek számított. Így hazánk diplomáciája azt a közös irányvonalat képviselte a rendszerváltásig, hogy a szaharaiak számára humanitárius segítségnyújtásról szó lehet, de elismerésről csak abban az esetben, ha előbb ezt a többi arab ország is megteszi. Az utóbbi azonban Marokkó ellenállása miatt lehetetlen volt, ráadásul az arab országok zöme az utóbbit támogatta.

A szerző részletesen ismerteti a rabati magyar nagykövetség jelentéseit, amely révén betekintést nyerhetünk a Kádár-korszak diplomáciai manővereibe. Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a magyar vélemény köztes és semleges volt, célja pedig az, hogy mind Marokkóval, mind Algériával megőrizzék a jó viszonyt. Ugyanakkor Magyarország az 1980-as évektől egyre szorosabbá tette kapcsolatait a Polisario Fronttal. Az utóbbinak több delegációja is járt hazánkban, sebesült katonáit Magyarországon is gyógykezelték, illetve rendszeresen küldtünk élelmiszer- és gyógyszerzállmányokat. Bár a Polisario támogatása miatt volt némi feszültség Marokkó és a szocialista országok között, nyílt kenyértörésre nem került sor. Ugyanakkor Marokkó egyre inkább az USA szövetségesevé vált. Az is nyilvánvaló lett, hogy Marokkó semmilyen körülmények esetén sem hajlandó feladni a területet.

A nagyhatalmi politikában jelentős változást hozott a Szovjetunió szétesése és a hidegháború vége. Ettől kezdve ugyanis Magyarország hozzáállása is megváltozott. Hazánk elsődleges célkitűzésének tekintette az euro-atlanti integrációt, és ennek egyik eszközének tekintette a nemzetközi, elsősorban ENSZ műveletekben való részvételt. Ugyanakkor a Szovjetunió bukásával Algéria lehetőségei is beszűkültek. 1991-ben ENSZ közvetítéssel tűzszünet született Marokkó és a Polisario Front között. Ennek betartására pedig az ENSZ létrehozta a MINURSO nevet viselő missziót, amely iránt Magyarország is komoly érdeklődést tanúsított. Az utóbbi legfontosabb feladata a népszavazásra jogosult lakosság beazonosítása és összeírása volt, amely azonban Marokkó ellenállása miatt meghiúsult.

Ebben a küldetésben 1996 és 2000 között magyar rendőrök is tevékenykedtek. Az ENSZ 1994-ben kérte fel egy 15 fős rendőri egység kiküldésére hazánkat, amely végül 13 főt biztosított. A kiképzés elsősorban az angol nyelv és gépjárművezetés elsajátítására fókuszált. A rendőrök számára azonban komoly problémát jelentett a család tartós hiánya, a más éghajlat, illetve a higiéniai viszonyok. A következő évben Magyarország 13 fős váltást küldött, akik a kiképzésük során már komoly és értékes tapasztalatokat szereztek az elsőtl. Azonban néhány hónap eltelte után az ENSZ felszámolta a missziót.

1999-ben az ENSZ újabb felkérést intézett hazánkhoz 5 rendőr biztosítására. Az utóbbiak 2000-ben tértek haza. Ekkor már magyar katonai megfigyelők is tevékenykedtek a térségben. Besenyő János felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar rendőrök kiemelkedő szakmai teljesítményét a misszióban még hosszú ideig emlegették.

A következő fejezetben a szerző az általa készített kérdőíves felmérés eredményét ismerteti. E szerint a kiküldött állomány életkora 31,5 év volt, elsősorban a férfiak domináltak. Missziós tapasztalattal mindössze 5%-uk rendelkezett. Képet nyerhetünk a tiszt-tiszthelyettes arányról, az iskolai végzettség megoszlásáról, betegségekről és a családi állapot változásairól. Itt kiemeli a magas válási arányt. Ennek ellenére a többség visszament volna a művelési területre.

Végül a magyar katonák nyugat-szaharai szerepvállalását bemutató és értékelő rész következik. Az ENSZ döntése a tárgyban 1990 júniusában született meg. Pontosabban katonai megfigyelők, valamint gépesített lövész, légiszállító és logisztikai egységek kiküldéséről. Az egység tervezett létszáma 1695 fő volt, melynek szakcsapatok szerinti megoszlását ismerteti a szerző. A katonai misszió elsősorban feladata a tűzszünet ellenőrzése és a népszavazás előkészítése volt. Az ENSZ a területet szektorparancsnokságokra osztotta a hatékony irányítás érdekében.

Az ENSZ misszió (MINURSO) munkáját azonban nagyban nehezítette a szembenálló felek nézeteltérése, illetve Marokkó aknamunkája. Emellett a fegyvertelen katonai megfigyelők több esetben szenvedtek sérülést az elhelyezett aknák miatt. 2002-ben a MINURSO élére magyar parancsnok, Száraz György vezérőrnagy került. Ekkor a katonai egység 230 főt számlált, elsősorban járőrözési és aknamentesítési feladatokat hajtottak végre.

Bár az Amerikai Egyesült Államok komoly diplomáciai erőfeszítéseket tett a béke megteremtése érdekében, ezek a próbálkozások többnyire Marokkó ellenállása miatt zátonyra futottak. 2004-ben a táborot korszerűsítették, amely által a katonák elhelyezési körülményei javultak. Ebben az időszakban már egyre intenzívebben jelentkezett az illegális migráció, amely az aknamezők miatt állandó veszélyforrást jelentett. Ugyanakkor a probléma kezelésére az ENSZ nem adott útmutatót.

2005-ben Száraz vezérőrnagy háromévi szolgálat után elhagyta a missziót. Ebben az időszakban – a migráción túl – újabb megoldandó problémák léptek fel. Marokkó ugyanis fejlesztéseket hajtott végre a demarkációs övezetben, amely kiváltotta az őslakosság tüntetéseit, valamint a Polisario ellenakcióit. Ezzel egyidejűleg meg kellett szervezni a migránsok ellátását is. 2009-től egyre intenzívebben jelentkeztek a régióban a radikális iszlám csoportok. Ezek miatt a nyugat-szaharai kérdést a mai napig sem sikerült rendezni.

Magyarország 1990-től, a nyugati orientáció elősegítése érdekében egyre nagyobb szerepet vállalt az ENSZ békefenntartó műveleteiben, így az 1998-as felkérést, amely fegyvertelen katonai megfigyelők kiküldésére irányult, pozitívan fogadták. 2000-től 10 főt delegált Magyarország, akik elsősorban járőrszolgálatot láttak el. A megfigyelők mind hazai, mind helyszíni kiképzésben részesültek. A szolgálatuk a létszámhiány miatt erősen megterhelő volt.

Besenyő János kiemeli, hogy a magyar tisztek a megbízhatóságuk és szakmai felkészültségük miatt többször kerültek vezető beosztásba. A magyar katonák felkészítését gyengének értékelte, ugyanakkor a felszerelést jónak. Ez alól csak a saharai éghajlati körülményekhez alkalmazkodó ruházat tekinthető kivételnek, melyet a katonák sokszor saját terhükre vásároltak

meg. A misszió helyzetét alapvetően befolyásolta, hogy a NATO csatlakozás után a katonai szövetség külföldi szolgálatai élveztek prioritást hazánk számára.

A szerző röviden foglalkozik a katonák szabadidős tevékenységével, amelynek költségeit saját forrásból biztosították. A táboron belül elsősorban a sportolási lehetőség volt adott. A magyar katonákat időközönként a családtagjaik is meglátogathatták.

2000–2019 között 19 váltásban 105 katona teljesített szolgálatot a MINURSO keretein belül. Átlagéletkoruk 39,2 év volt, 55%-uk tiszt, 45%-uk főtiszt volt. Több mint felük rendelkezett egyetemi végzettséggel, a zömük házas volt. Mintegy 21%-uk betegedett meg, ennek ellenére 81% vállalt volna újból szolgálatot. A hazai és műveleti területen való felkészítést általában jónak értékelték.

Az értékes kötetet kronológia, név- és helynévmutató, forrás- és irodalomlista, térkép- és képmelléklet zárja.

Besenyő János könyve pótolhatatlan forrásbázist jelent nem csak a katonák, de az Afrika kutatás számára is, és nyugodt szívvel ajánljuk mind a szakemberek, mind az érdeklődő közönség figyelmébe.

Süli Attila

MILITARY SCIENCE

Periodical of the Hungarian Association of Military Science, and of
the Committee on the Military Science of the Hungarian Academy of Sciences

Contents

MILITARY ART

- Ernő Hegedűs – Sándor Hennel*
Multi-Domain Operations 3

SECURITY STUDIES

- Magda Katona*
Death of General Sulaimani – Part 2. 28
- János Matus*
Pandemic. Health Security and the New World Order 39
- Mirjam Szakács*
ANZUS as an organization for collective defence
The role of New Zealand in the history of the alliance 55

MILITARY HISTORY

- Tibor Balla*
Questions of military leadership based on the case
of the First World War Austro-Hungarian General Corps 65

SOCIAL SCIENCES

- Csaba Kollár*
China and its Social Credit System 79

DEFENCE ECONOMY

- János Bodoróczki*
Logistics of modern warfare – future of military logistics 98

ASSOCIATION NEWS

- Gábor Hausner*
The conference of delegates of the Hungarian Society of Military Science 109

REVIEW

- John Bolton: The Room where it happened (*Zsolt Csutak*) 115
- M. Szabó Miklós: A Magyar Néphadsereg és a Varsói Szerződés
csapatainak részvétele Csehszlovákia megszállásában (*Lajos Négyesi*) 119
- Besenyő János: Magyarország és a nyugat-szaharai válság (*Attila Süli*) 124

